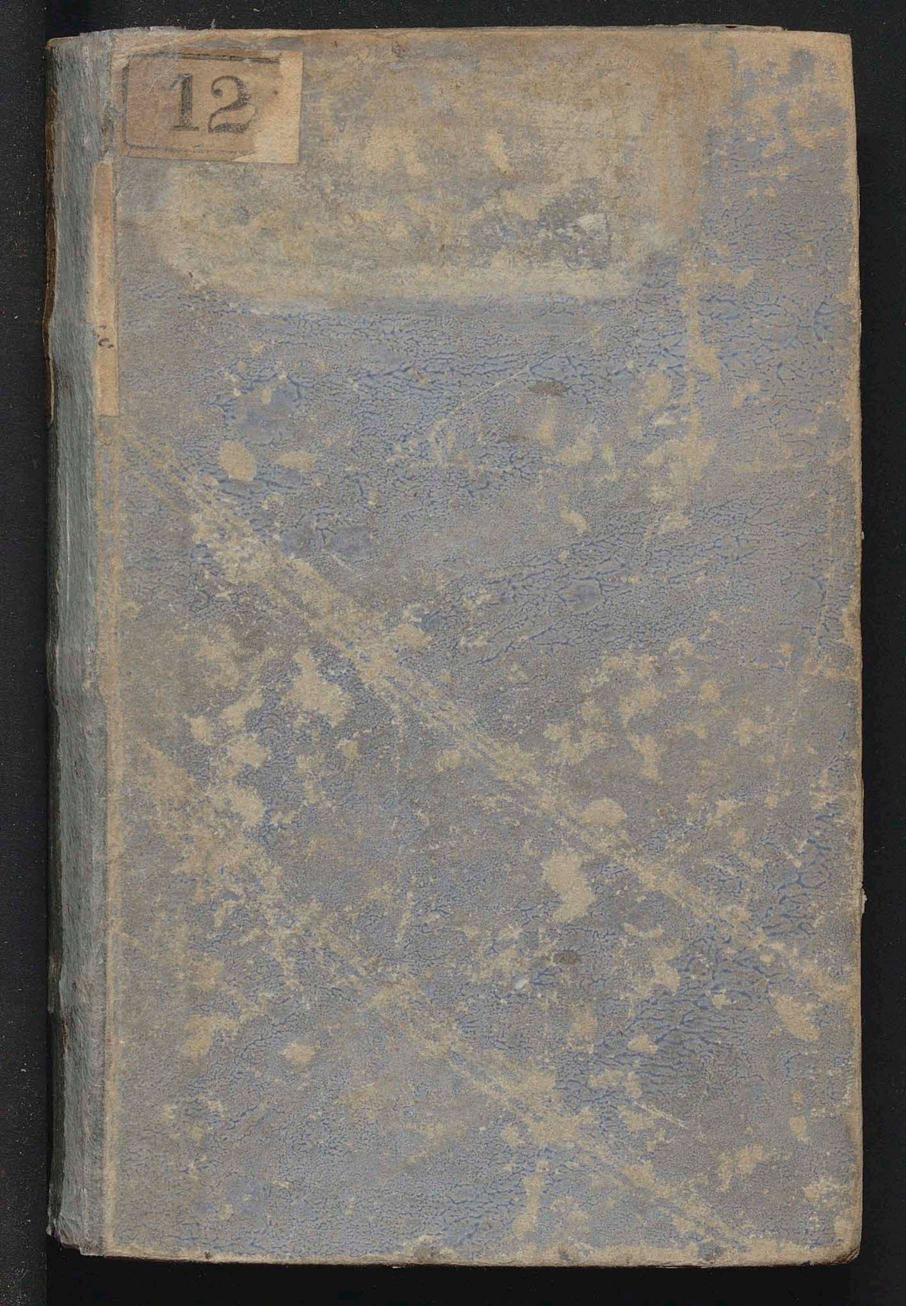
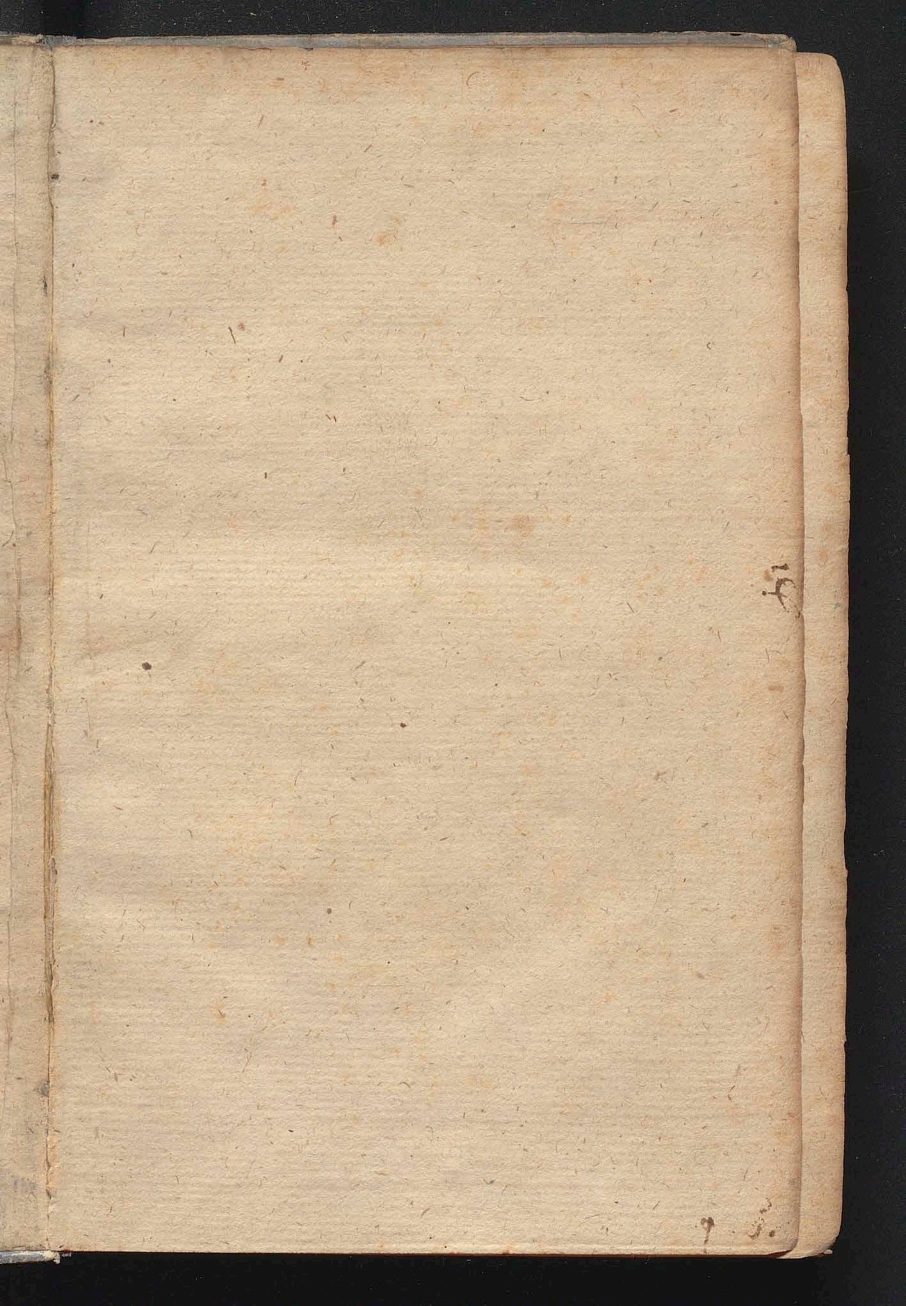
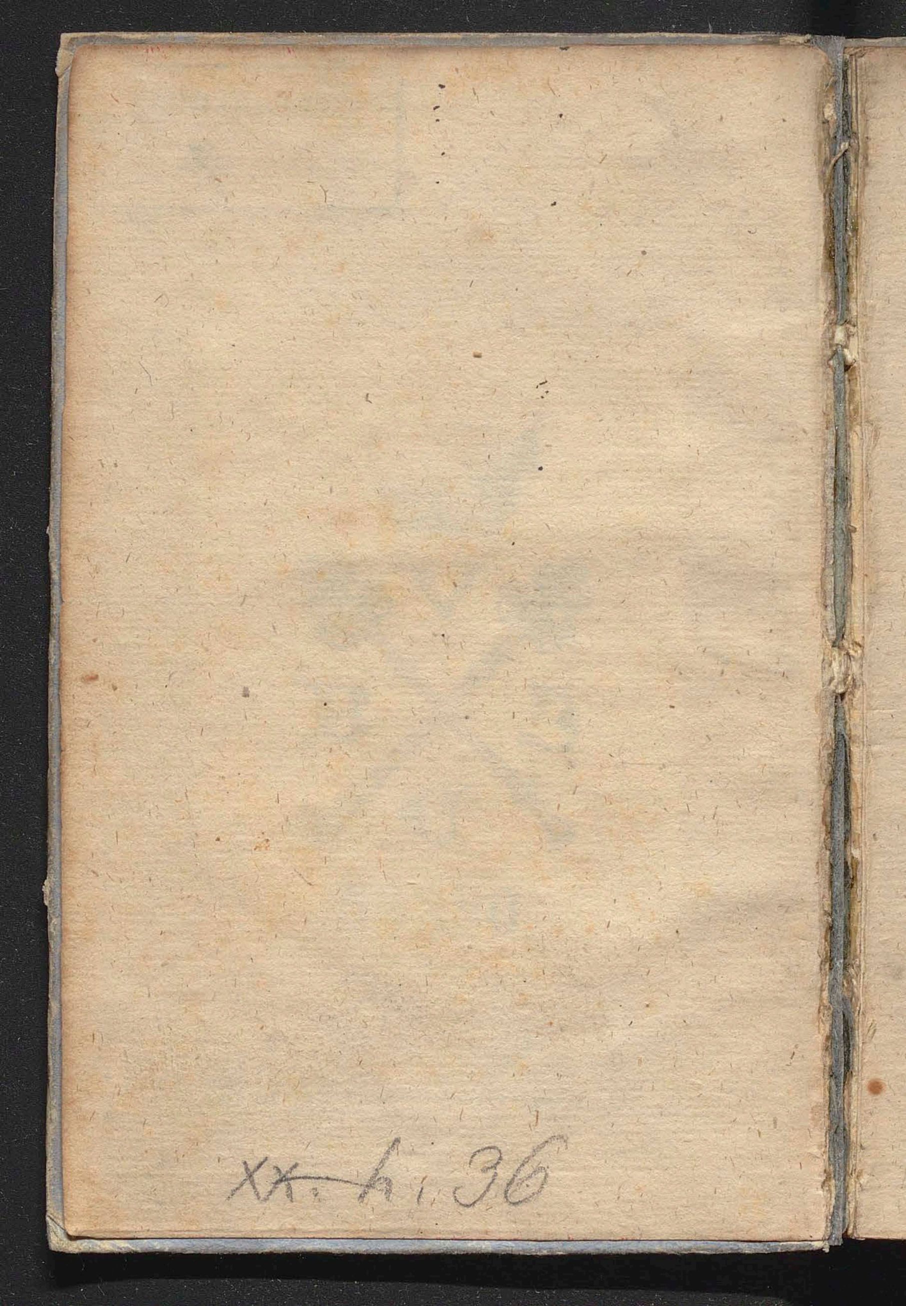
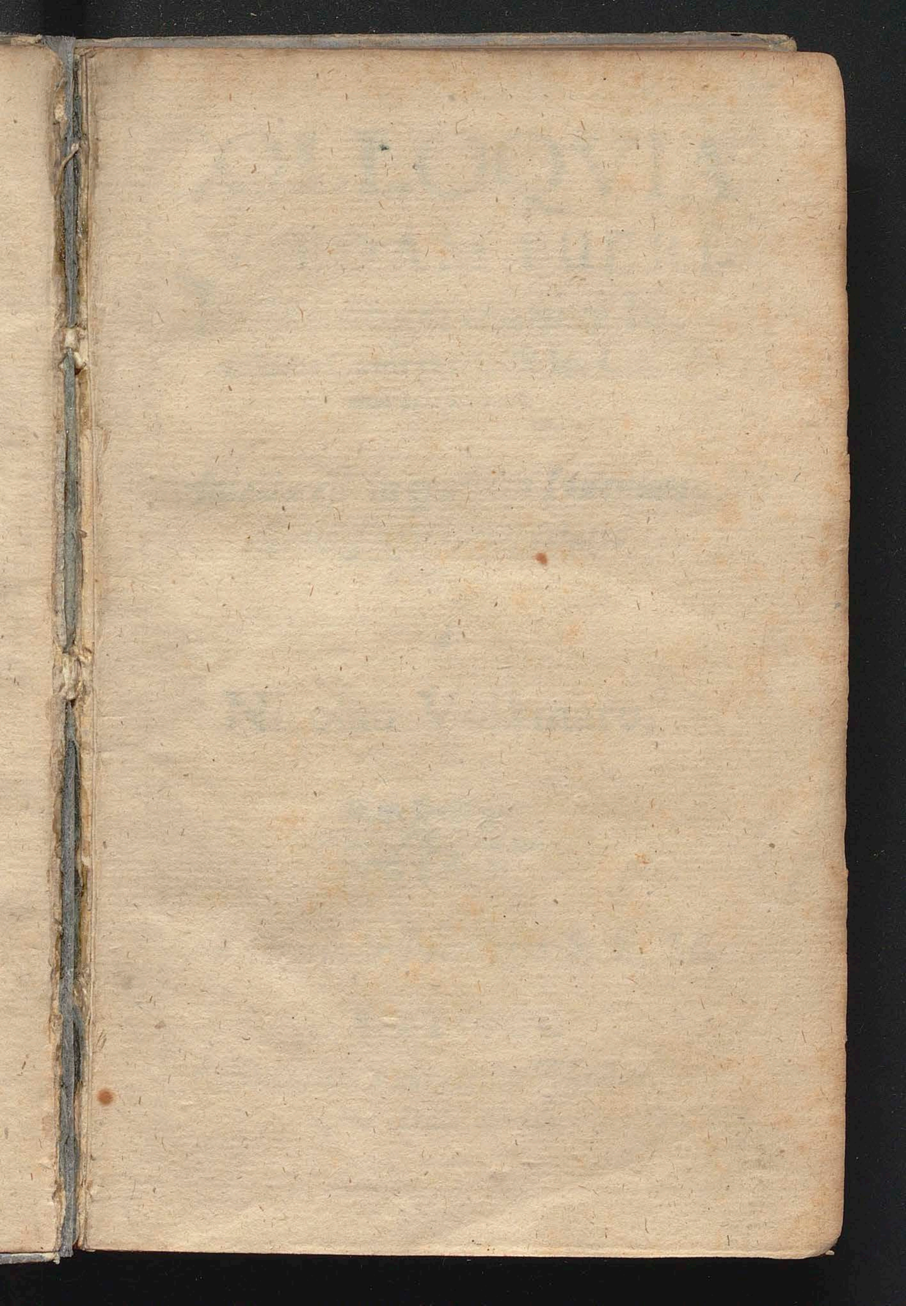
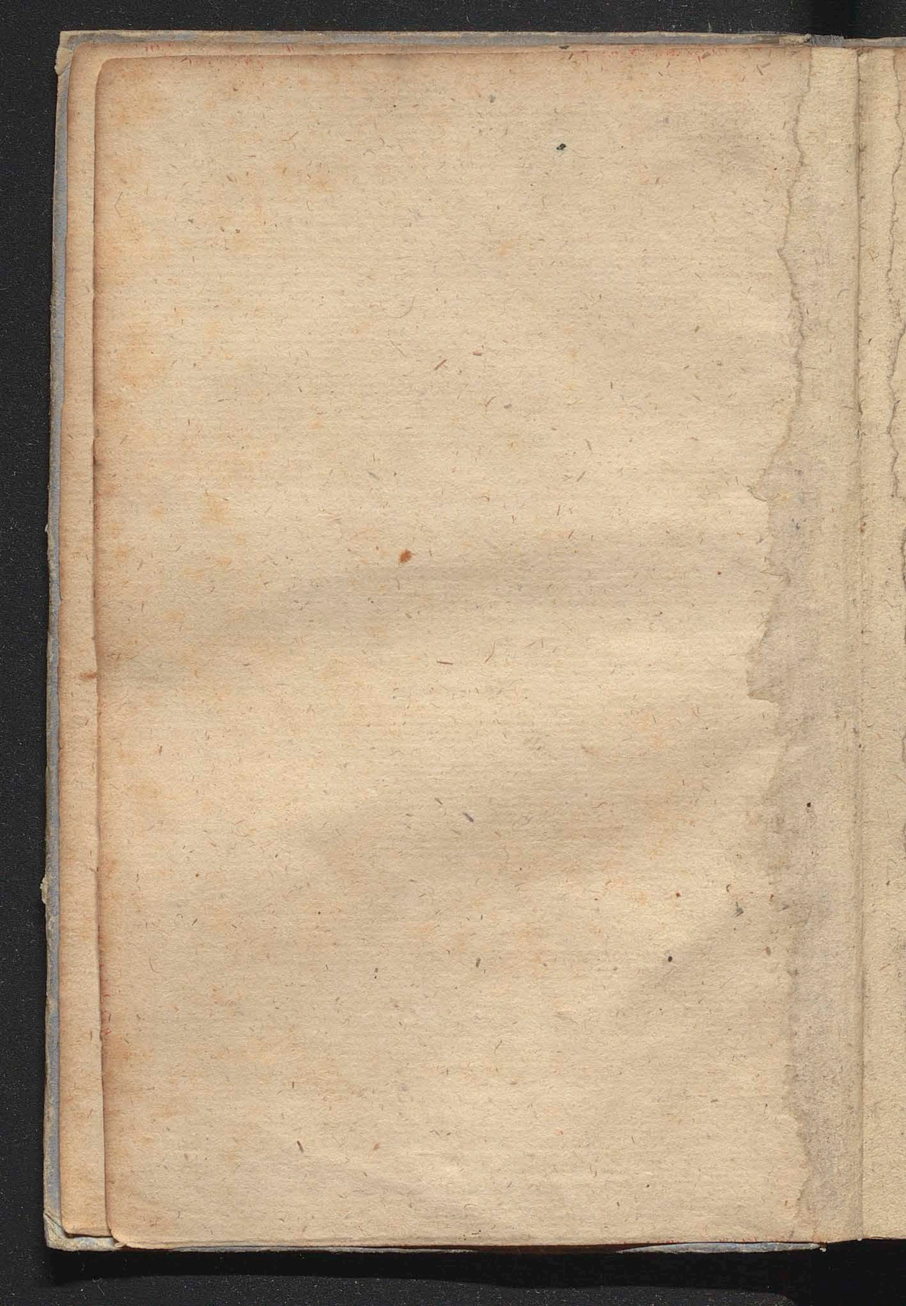

12

V
B J
C
52380

COLLOQVIA QVÆDAM PUERI-lia, latinogermanica Io. achimi Camerarij, & Io. Ludovici Vivis.

Adiecta est in gratiam Iuuentutis Dantiscanæ interpretatio Polonica.

à

Nicolao Volkmaro.

Cum Gratia & Priuilegio S. R. M.

DANTISCI.

Excudebat Martinus Rhodus.

M. DC. XIII.

OPTIMÆ INDOLIS,
*MAGNÆQVE EXPECTA-
tionis adolescentulis Michaëli Kerl
& Henrico Schwuartzwuald, patri-
tijs Dantiscanis, cæterisq; Polonicæ
linguæ Tyronibus, discipulis
suis charissimis S.*

QVod in præfati-
tione Compen-
dij nuper â me
editi vobis erã
pollicitus, Adolescentes o-
ptimi, præstare pro virili co-
natus sum. Nam cum post
diligentem inquisitionem e-
tiam ijs in locis, in quibus

 maxi-

maximè ſperaſſem, inveni-
ri nihil poſſet, quod conati-
bus veſtris accomodatum
videretur, nec conſultum eſ-
ſet, vos vel dictando defati-
gare, vel etiam ſcribendo
tempus inutiliter & abſque
aliquo profectu conſumere:
hæc Camerarij colloquia cũ
Dialogis Ludovici Vivis,
quos iampridem in inferio-
ribus claſsibus didiciſtis, ex
conſilio reliquorum præce-
ptorum in vnum libellum re
degi, & Polonicam interpre-
tationem addidi, vt inde non
tantum præcepta Gramma-
tices

tices ad vſum transferre, verum etiam Polonicè loquendi formulis, tam in familiaribus colloquijs quam in conſortio ſcholaſtico vſitatis, inſtrui poſsitis. Continent enim priora illa Camerarij Colloquia varias de varijs rebus interrogationes & reſpõſiones, quæ in quotidianis congreſsibus vſurpari vbiq;, & à quibuſvis poſſunt. Poſteriora verò Viuis ſcholaſticis præcipuè inſeruiunt, & præter vulgares loquendi formulas interdũ etiam præclaras ſententias, & inſignes do-

ctrinas ad erudiendos puerorum animos, & formandos illorum mores perquàm necessarias & vtiles admixtas habent. Nolui autem in hac interpretatione mea vocibus latinis & phrasibus superstitiosè inhærere, easq; ad verbum exprimere, Ineptum enim hoc est & puerile, neque etiam Polonicè loquendi ratio talem interpretationem semper admittit, verum ea sum vsus libertate, quam ante me etiam alij in ijsdē Colloquijs vel edendis vel vertendis vsurparunt, & inprimis

mis linguæ ac phrasium Polonicarum (quarum interdũ duæ vel tres, interdum etiam quatuor vni germanicæ respondent) rationem habendam esse duxi, quod ad comparandam qualemcunque copiam vobis conducere debet. Singularem autem vocum propria ac genuina significatio pro lectione (Deo volente) satis superq; vobis indicabitur. His igitur puerilibus exercitijs si diligentem operã nauaueritis, non exiguam, vt spero, linguam hanc xercendi tam foris quam in schola

materiam habebitis. Quare tantillum hunc laborem meum vtilitati veſtræ deſtinatum, boni conſulite, & familiares vobis has formulas tantiſper facite, donec ſuccedenti tempore, & Deo vires ſuppeditante , tertium etiam, quod polliciti ſumus, ſtudij veſtri adminiculũ vobis adornemus. Benè valete. Dantiſci, vj. Non. April. Anno poſt milleſ: quingenteſ: nonageſimo quarto.

Nicolaus Volkmarus
Polonicæ linguæ
Præceptor.

INDEX COLLOQVIORVM CAMERARII, QVAE IN HOC LIBELLO CONTINENTVR.

Wezwánia/ Oznáymowánia.

XI. De

XVIII.

INDEX DIALOGORVM. IODOCI. LVDOVICI VIVIS.

Die

O piſá-

PRI-

PRIMVM COLLOQVIVM.

Salutationes.	Gruß/	Pozdrowienia
Interrogationes.	Frage/	Pytánia.
Compellationes.	Anred/	Rozmowy/álbo mowy ſkim.
Gratiarũ actiones.	Danck/	Dziękowánia
Reſponſiones.	Antwort/	Odpowiedzi

S. Salve.	Gott grüſſe dich.
Saluus ſis.	Bądź pozdrowion.
Iubeo te ſalvere.	Pomaga Bog.
	W.M. moiá ſłużbá.
R. Et tu ſalve.	Gott dancke dir.
Salve vicisſim.	Bog zápłáć.
	Boże dáyći zdrowie.

S. Precor tibi proſperam fortunam.	Gott gebe dir glück.
	Boże day ßczęśćie.
Precor tibi felicitatem à Deo.	Pan Bog niech błogoſłáwi przedſięwzięćiu twemu.
Deus bene vertat, quod agis.	Pan Bog niech dobrorzeczy ſpráwam twoim.
Deus fortunet, quod agis.	

R. Idem tibi precor.	Danck habe. Dziekuieć.
Grata est mihi tua voluntas.	Tegoć y ia tobie życze. Dziekuiecza te chec.
S. Saluum te aduenire gaudeo.	Deiner zukunfft bin ich von Hertzen erfrewet.
Incolumem te advenisse lætor.	Radem przyściu twoiemu.
Lætor ex animo, te saluũ advenisse	Zdrowie twoie rad widze.
Omnibus nobis gratus est, & iucundus reditus tuus.	Jestem stego pocieszon żes sie do nas nawrocił.
R. Credo.	Ich vernims mit freuden.
Vestra humanitas, singularem mihi voluptatem affert.	Zradoscia to słysze. Zá te łáske bárzo dziekuie.

S. Aduentum tuum diuinitus fortunari cupio.	Biß mir GOTT willkommen. Witay.
Aduentum tuum fortunante Deo felicem esse cupio.	Chwałá Bogu/ żes sie we zdrowiu wrocił. P. Boga chwale/ żem cie we zdrowiu oglądał

R. Benignè

R. Benignè dicis.	Gott sey gedanckt.
Ita spero.	Bogu bądź chwałá.
Faxit Deus.	Táko Boże day.

S. Magnæ mihi voluptati est adventus tuus.	Ich sehe dich gern.
	Radem ći.
Magnam mihi voluptatẽ affert reditus tuus.	Z przyśćiá (z náwrocenia) twoiego iestem wielce poćieszon.
R: Est quod gratias agam Deo.	Gott sey lob/
	Chwałá (dźięká) Pánu Bogu.
Dei hoc est beneficium.	Darci to iest miłego Bogá.

S. In tempore aduenis.	Du kömpst eben recht.
Oportunè ades.	Przyszedłeś prawie w czás.
Per tempus aduenis.	Trafiłeś ná słuszny czás
Perquam oportunè ades.	
R Quid ita verò?	Wie so? was ist der händel?
Quamobrem?	A czemu?
Quid rei est?	A iákoż to?
Quid negocij est?	Co zá przyczyná?

1. Quando aduenisti?	Wenn biſtu herkommen?
	A kiedyś przyßedł?
Quando reuerſus es?	Kiedyś sie nawrocił?
R. Modo, Iam admodum.	Newlich / allererſt.
	Teraz / Niedawno / Dopiero / Dopieruczko.
Iam dudum.	Vorlangſt /
Iam pridem.	Juß dawno / jußci chwila.
Heri.	Geſtern. Wczora.
Nudius { tertius. quartus. quintus.	Ehegeſtern / vor vier / fünff tagen.
	Juß to dzień trzeci / czwarty / piąty dzień.
Aliquantiſper hic commoror.	Ich bin ſchon ein gutte zeit hie geweſt.
Dies iam hic verſor complures.	Jußci ia tu chwilę.

1. Qua fortuna vſus?	Wie hat es auff der Reyſe gangen?
Quæ fuit fortuna itineris?	Jakoś sie tam miał?
	Jako sie zdarzyła (pomyślna / ßczęśliwa) droga?
R. Mediocri ſum vſus fortuna.	Es iſt mir zimlich gangen.

Tolerabi

Tolerabilis fuit status rerum mearum	Ták wczás. Nie nagorzey.
Ferendũ est quod accidit, & committendum Deo.	Ich muß gedult haben vnd es Gott befehlen. Jáko pan Bog raczył.
Longa esset narratio.	Es wer viel darvon zusagen.
Breuiter dici non potest, Breuiter explicari non potest.	Długoby otym powiedáć.

I. Quid fit? Quid vales? Vsque ne valuisti?	Wie gehet es? Jáko sie masz?
R. Rectè / Satis rectè / Non benè / Variè } valui.	Wol/ Leidlich / Vbel / es ist mir allerley begegnet. Miałem sie { dobrze. / tak wczas. / źle. / rozmáicie.

I. Quid nuncias? Quid affers, quod gaudeamus? Quid fers boni?	Was sagstu vns gutes? Coś nam dobrego powiedasz?

Quid noui apportas?	Was bringſtu vns newes?
Quid noui narras?	Coß nam nowego powiedaß? (przynoſiß?)
Quid apud vos memoratur?	Was iſt bey euch das geſchrey?
Quibus de rebus maximè ſermones fiunt?	Co za nowiny v was?
Quid populꝰ narrat?	Co tám powiedaią?
Qui in populo rumores verſantur?	Co tám dobrego ſłyſzáć?
Quid auditur?	
R. Nil admodum.	Nichts/nicht ſehr viel.
Nihil ferè	Nic.
Nihil omnino.	Nie wiele.
	Zgołá nic.
Nihil ſcio.	Ich weis nichts.
	Nie wiem ia nic.
Nihil cognoui.	Ich hab nichts gehört. (vernommen.)
Nihil audiui.	
	Nicem nie ſłyßał.
Nihil quicquam memorabile.	Nichts ſonderlichs.
	Nic takowego.
Nihil ſcio, quod vos velle exiſtimem.	Nic oſobliwego.
	Niemaß nic pámiętnego.

Nihil

Nihil magnoperè dignum commemoratione.	Niemáß nic powiedánia godnego.
Varia narrantur.	Man saget viel.
Mira feruntur.	Wiele tám powiedáią.
Rumores apud nos erant mirifici.	Dźywne tam rzeczy powiedáią.
Varia feruntur, sed in certo autore omnia.	Man sagt viel / weis niemand wem zu gleuben.
Nescias quid credas, aut quibus narrantibus fidem habeas.	Ták tám tego wiele że niewiedźieć komu potrzebá wierzyć.
Non soleo noua meis sermonibus propagare.	Ich sag nicht gern vielnewer Mähr nach.
Timidè narro audita.	Ja śie nie rad nowinámi bawię.
Non est tutum referre audita.	

I. Quid apud vos rerum geritur?	Wie stehts bey euch?
Quo isthic in loco res sunt?	Co śie tám v was dźieie
R. Mediocri in loco.	Also hin.
	Ták wczás.
Rectè sunt omnia.	Wol / ohne klag.
Benè habēt omnia.	Wßytko dobrze.

Sine præcipua quærela viuitur.	Niemáß ná co nárzekáć/(vtiſkowáć.)
Laboratur vehementer.	Nicht ſehr wol Nie bárzo dobrze.
Res difficiles ſunt.	Bárzo źle.
Res aduerſæ ſunt.	Nie po myśli śie dzieie.
Non ſatis res proſperæ ſunt.	
Poterat eſſe fortuna melior.	Es ſtehet/ das woll beſſer tüchte.
Optanda erat fortuna magis propitia.	Zeßłoby śie lepiey. Zeßłoby śie ßczeście lepße.

I. Habuiſti ne comitem in via?	Wer iſt mit dir kommen?
Sunt ne comites tibi?	Ktoß ſtobá przyßedł?
Quis aduenit tecũ?	A miáłeś iákiego towárzyßá ná drodze?

Latin		German	Polish	
R. Frater	meus	Bruder/	Brat.	moy
Patruus	meus	Vetter.	Stryi	moy
Auunculus	meus	Ohem	Wuy.	moy
Cognatus	meus	Freund	Krewny	moy
Propinqu9	meus	Verwanter.	Powinowáty.	moy
Affinis	meum	Schwager	ßwágier.	moy
Popularis	meum	Landsman	ziemek	moy
Ciuis	meum			moy
Famulus	meus	Diener.	Sługá	moy
Miniſter	meus			moy

Latin		German	Polish
I. Vnde advenis?		Wo kombſtu her?	Aſkad przychodzyß?
R. Ex Italia	auß	Welſchland /	Ze Włoch.
E Germania		Deutſchland.	Z Niemiec.
Ex Pruſsia.		Preuſſen	Z Prus.
Patauio.	von	Padua	Z Padwy.
Lipſia.		Leipzigk /	Z Lipſka.
Gedano.		Dantzigk.	Ze Gdańſká
Regiomõte		Königsberg	z Krolewcá

Latin	German	Polish
I. Quomodo aduenis?	Wie biſtu herkommen?	A iakoś przyßedł?
R. Nactus fui fortè vecturam.	Zu Wagen.	Przyiechałem na wozie
Vectura obtigit.		Trafiła mi sie furá.
Aduectꝰ ſũ eſſedo		Przyiechałẽ ná rydwánie.
Aduectꝰ ſũ equo	Zu Roß /	ná koniu.
Aduenio pedes	Zu Fuß.	pießo.
Aduenio pedibꝰ		Przyßedłem piechotá

Latin	German	Polish
I. Quo tendis?	Wo wiltu hin?	Dokadże chcieß? (myśliß)?
Proficiſceris ne longius?	Wiltu weiter?	A chceßże dáley?

Manſuruſne es apud nos?	Bleibſtu hier?
	A zoſtánieſz v nas?
Hiccine ſubſiſtes?	A pomieſzkaſz co v nas?
Quamdiu hic commoraturus es?	Wie lang bleibſtu hier?
	A długo tu zoſtánieſz?
R. Proficiſcor longius.	Ich ziehe weiter.
	Ide (iade) dáley.
Erit mihi aliquantiſper hic commorandum.	Ich gedenck eine zeitlang hie zuverharren.
	Muſze tu nie co pomieſzkáć.
Aliquantiſper me hic commoraturũ eſſe mecum conſtitui.	Vmiśliłem / ná chwilę ſie tu zábáwić.
Decreui aliquot dies hic remanere.	Zetrwam tu z dzień álbo kilká.
Aliquantiſper hic ſubſiſtam.	
Non diu ſanè.	Nicht zwar lang.
Non longo tẽpore	Nie bárzo długo.
Dies duos (biduũ) tres (triduum) quatuor (quatriduum) octo (octiduum.)	Zween / drey / vier / achte tage.
	Przez dwá / trzy / czteri / oſm dni / (przez tydzień.)

Dies

Dies Menses } aliquot.	Etliche tage / monat: Przez kilká dni / (miesiácy.
Hic studijs operam daturus sum.	Ich solte hie studieren. Mam sie tu vczyć.
Missus huc sum studiorum causa.	Mam sie tu w náukách obieráć. Dano (posłano) mie tu ná náuke.
Operam hic dabo { mercaturæ, logisticæ, scripturis.	Hie sol ich bey einẽ Kauffman sein / rechnen / schreiben lernen. Tu bede v Kupcá. Wpráwie sie w kupiectwo. Bede sie vczył ráchowáć / pisáć.

I. Habes ne literas ad aliquos (ad me?)	Hastu Brieff an jemand? (an mich? A masz listy do kogo? (do mnie?)
R. Literarum affero fasciculum.	Ich hab ein gantz bundel brieff. Mam listow cáły snopek.
Attuli literas ad te.	Ich hab brieff an dich. Mam list do ciebie.

Meus

Meus pater Mei parentes Mea familia te saluere plurimam jubent.	Mein Vatter / meine Eltern / mein geschlecht / lest dich freundlich grüssen Ociec moy / Rodzice moi / Rodzina moia kazáli cie pozdrowic. Kazálic sie klániac / służby swe zalecac / zdrowie twe nawiedzic.
I. Vbi diuerteris? Vbi diuertisti? Vbi est diuersorium, hospitium tuum?	Wo liegstu zur Herberg? A kedy masz gospode? Kedy leżysz (stoisz) gospoda?
R. Adhuc quæro hospitium.	Ich hab noch keine herberg Jeszcze gospody nie mam.
Nescio sanè, quo diuertendum sit.	Nie wiem/ kedy gospode mam nálesc.
At nescio / Non possũ / indicare. { nomẽ cauponis	Ich weiß nit wie der Wirt heist. Niewiem iako { gospodarza / gospodarzowi dzieia. (zowa.

In Regione

In regione longa, est domus ad Anserem. Olorem. Equuleum Rosam.	In der langen gassen ist die Herberge zur Gans/ zum Schwanen/ zum Rößlein/ zur Rosen. Na długiey vlicy iest gospoda v Gęsi/ v Labecia/ v koinka/ v Rozey.
I. Esne quod me vis?	Wiltu sonst etwas?
Visne aliquid præterea?	A chceßze ießcze co?
R: Nihil nunc est, quod sciam.	Nichts auff diß mahl. Niewiem teraz nic
Habeo mandata ad te.	Ich hab dir etwas zusagen/ dich zu berichten.
Est, quod tibi exponam. indicem. demonstrem. significem.	Mam ci nieco roskazać powiedzieć/ okazać oznaymić.
Est quod te orem. Velim te oratum. Peto à te.	Ich wolte dich gebeten haben. Mam cię o co prosyć.

SECVNDVM COLLOquium.

Aliæ

Aliæ Salûtationes, Valedictiones, & Responsiones.

Andere gruß/gesegenē/vñ Antwort.

Inße pozdrowienia/ żegnánia / y Odpowiedzi.

S. Salve.	Gott grüsse dich. Pomaga Bóg.
Cupio tibi feliciter illucescere hūc diem	Ein guten Morgen: guten Tag. Dobry dzień.
Precor Deum, vt hunc diem tibi jucundum esse velit.	Day wam Boże dobry dzień.
Prosperè tibi abire hunc diem opto.	Day Boże / ábyć ten dzień był ßczęśliwy
Deum precor, vt placida hæc vespera sit.	Ein gutten Abend/ gutte Nacht. Dobry Wieczor.
quieta nox obtingat.	Dobranoc. Day wam Boże dobra (noc.
Hujus anni initium, & totum reliquum tempus cupio fortunari tibi à Deo.	Ein guttes jahr. Day ci (wam) Boże ßczęśliwe nowe láto:

Deum

Latin	German	Polish
Deũ oro, vt hunc annum vertentem & deinceps quam plurimos prosperè & ex animi tui sententia abire jubeat.		Panie Boże day/ abyś (wam) ten nowy rok y wßytki inße potomnieczaßy były ßczęśliwe.
R. Et tu salue.	Gott grüß dich auch.	
Idem eueniat & tibi.		Dziekuiec. Tegoć y tobie życzę.
Largiatur Deus felicitatem nobis omnibus		Day to Boże nam wßytkim.
I. Quomodo es acceptus?	Wie hat dirs gangen?	Jakoś sie miał? Jáko cie częstowano?
R. Benè	Wol/	Dobrze.
Malè.	Vbel.	Źle.
Tollerabiliter	Leidlich	Nienagorzey.
Sic satis	zimlich/ so hin.	Tak wczas.
Rectè.	Recht wol/	Práwie dobrze
I. Dormiuistine satis?	Wie hastu die Nacht geschlaffen?	
Satisne commodè quieuisti?		A iákożeś spał tey nocy
R. Placidissimè quieui.	Gar wol.	Spałem práwie dobrze/ czyscie.

Parum

Parum dormiui.	Wenig. Málom spal.
Ante lucem primum experrectus fui.	Ich bin nicht erwacht biß an den Morgen. Nie ocucilem (ocknalem) aż w sámo świtánie.
Aliquantisper somnum capere non potui.	Ich kunte lang nit schlaffen. Dlugom spáć nie mogł

I. Nescio quam molliter cubueris.	Du bist hart gelegen. Czak Twárdos bodobno le-
Cubilia fortasse dura habuisti.	Nie miękkoć było posłáno.
R. Bene cubui.	Ich bin (sehr) wol gelegen.
Valdè benè cubuimus.	Lezałem barzo dobrze.
Nimis mollia sunt cubilia tua.	Die Bette sind sehr gut. Pościel byłá bárzo dobra.

I. Non es lautè acceptus.	Deiner ist nit wol gewartet worden.
Non luculentè es tractatus.	Zle cię częstowano.

R. Nobis

R. Nobis nihil defuit.	Es ist kein mangel gewesen.
Omnia affatim suppeditata sunt.	Dosyć było wßytkiego
Rerum omnium copia adest.	Miáłem się ná wßytkim dobrze.

I. Noctem habuisti vt opinor parum quietam.	Du hast nicht viel ruhe gehabt. Miáłeß podobno wczásu nie wiele.
R. Imo planè quietam.	Gantz gutte Ruhe. Miáłem wczásu dosyć
Ingentes canum latratus, tota nocte obstrepuerunt.	Die hunde hetten ein scheußlich bellen. Przez cáluczką noc psi ßczekáli.
Sonitu nescio cujus ruinæ excitatus postea non potui obdormiscere.	Es fiel etwas / da erwacht ich / vnd kund hernach nicht wieder einschlaffen. Pádło cos / ażem ocknął / potym nie mogłem zasie vsnąć.
Clamores (vociferationes) interruperunt somnum.	Ich höret ein geschrey / gepulder / bochen

Tumultuatio quædam perpetua (crebra) pulsatio turbauit somnum.	Słyszałem/áli coś wołało/kołatało/trząskało/iżem spáć nie mogł.
Aera totam penè noctem pulsata non sinebant me cotinuare inceptum somnum.	Fürm leuten kund ich nicht schlaffen. Przed vstáwicznym dzwonieniem niemogłem spáć Vstáwiczne dzwonienie nie dáło mi spáć.
I. Hospitium boni consulas oportet.	Du must also vor gut nemen. Przyimi zá wdzięcznie. Musisz tak za dobre przyiąć.
R. Ita accipi neminem pœnitere potest.	Hie ist mehr den gnug gewesen. Wszytkiego było dosyć
Præclarè fuimus accepti copiosè & liberaliter.	Był dostatek wszytkiego.
Humanissimè tratati sumus.	Mieliśmy sie ná wszytkim dobrze. Bylić nam barzo rádzi.
Vale. Bene vale.	Gott gesegne (behüte) euch.

Valete

Valete.	Miey sie } dobrze.
	Mieycie sie } dobrze.
Commendo vos custodiæ diuinæ.	Badz na mie łaskaw.
	Badzcie łaskawi.
	Panu Bogu was poruczam / (polecam.)
S. Et tu vale.	Gott sey mit euch.
Et vos valete.	Opatrności Pańskiey cie poruczam.
Commendo te clementiæ divinæ.	
Deus sit dux & comes itineris tui.	Gott beleite euch.
Deus te benignè deducat.	Boże was } potkay. / stykay.
Deum oro, vt mox iterum conueniamus saluis reb9.	Gott helff vns mit freuden wieder zusammen.
	Boże day / abysmy sie wezdrowiu ogladali.
Salutes velim à me tuos.	Grüst mir die ewren.
	Kłaniay sie twoim odemnie.
R. Magnas gratias ago tibi.	Ich sage euch grossen danck.
	Dziekuie wam barzo.

Singularis beneuolentiæ	Ewers erzeigten gutten willens Z łáſkey chęci wáßey.
Cum mihi benigne hoſpitium præbuiſti.	Ewrer herberge. Zá nocleg. Za dobrą goſpode.
Cum præbuiſti cibum.	Ewers Eſſens. Zá iedzenie (pokarm.)
Cum potum mihi præſtitiſti.	Ewers trünckens. Zá picie/ (napoy.
Cum officium mihi præſtitiſti.	Ewrer förderung. Zá vſługe/ (vſługowánie.)
Cum adiuuiſti me opera tua.	Zá prace.
Cum non defuit mihi ſtudium diligentiæ tuæ.	Za ſorytowánie.
Pro maximis beneficijs erga me tuis habeo gratiam.	Ewrer wolthat. Zá dobrodzieyſtwá wáße dziekuie.
Non ero ingratus.	Beger es zu verdienen.
Memoria grati animi præſtabitur.	Bede zá to powinny. Bede tego wdzieczen.
Memor ero beneficij erga me tui & gratus.	Tego dobrodzieyſtwá nigdy nie zápomnie.

Dabo

Dabo operam, vt referre gratiã possim meritis tuis.	Gotowem/te łáſke W. M. odſłużyć.
V. Non meretur singularem gratiam officium meũ.	Es iſt nicht danckens wert. Nie maß zá co dziękowáć.
Accipias in bonã partem quæ à me profecta sunt.	Es iſt gern geſchehen/ Przyimi zá wdzięczne.
Nequaquam mihi molestia fuit præsentia tua.	Dobrześ vczynił żeś do mnie wſtąpił/żeś mie náwiedził.
Voluntas erga te promta fui: cætera boni consules.	Nembt den willen für die that. Przyimicie chęć zá vczynek.
Iam dudum hæc & maiora promeritus es.	Es iſt lang verdienet. Juß to dawno odſłużono.
Christum precor, vt te perpetuo conseruet.	Gott dem Herren allzeit befohlen. Pan Bog was niech záchowa w dobrym zdrowiu.
Ambula / Proficiscere } feliciter	Fahr hin in Gottes namen mit frewden.

Protegat te benignitas Dei.	Boże cie potkay.
Opto vt iter tuum sit prosperum & iucundum.	Jdźże (iedźże) z Bogiem. Pan Bog ći niechay dá ßczesliwą droge.
R. Eo.	Ich scheide davon. Mit wissen.
Iam discedo.	
Abeo tua bona gratia.	Jußći ia idę/ (iadę)
Si permittes discedo.	Juß mię dáley nie zátrzymaycie.
Tempus est abeundi.	Es ist zeit. Czás nam wśiádáć (iácháć.) Czás mam wielki.
Christus vos tueatur.	Gott beware euch. Pan BOG was niech obroni. Zostańcie z Bogiem.
Deus benignè rependat insumpta in me.	GOTT vergelte es. Pan BOG wam niechay zápláći.
Mercedem beneficij in me collati Deum persoluturum esse confido.	Mam nádzieię w BOgu/ że wam te łáske nagrodzi.

Quod tempestiuè fit, rectè fit.	Zeit hat ehre. Każda rzecz ma swoy czás.
C. Non est quod festines.	Du kompst noch zeit genug Nie maß sie co kwapić
Satis temporis adhuc restat, (superest.)	Bedzieß ießcze w czás. Czásu ießcze maß dosyć.
Nimis properas.	Darffst nicht also eilen. Názbyt sie kwapiß.
Si post horam iter ingrediaris, tamē tempori peruenies, quo tendis (tamen conficies iter tuū).	Wenn du vber eine stunde auff bist / hastu noch zeit genug. Chocbys ießcze po godzinie ßedł/(iechał) iednák w czás bedzieß.
R. Nimis diu cōmoramur.	Wir bleiben zu lang. Názbyt długo mießkamy.
Elabitur nobis dies.	Dzień nam schodzi.
Tempus abit.	Czás ći ominie.

C. Non morabor te diutius.	Ich wil dich lenger nicht auffhalten. Nie zatrzymam cie dáley.
R. Eamus ergo.	So last vns gehen.

Conijciamus nos in pedes.	Poydźmy / (iedźmy) tedy.
Inſtruantur / Producātur equi	Reiten. Niech nágotuią (wyprowádzą) konie.
Conſcendamus equos.	
Apparetur vectura.	Fahren.
Conſcendamus eſſedum.	Wsiadaymy ná woz.

C. Saluta verbis meis patrem.	Grüſt mir ewern Vatter/ Mutter/Schweſter/Bruder/Verwandte.
A me ſalutē dicito. Patri. Matri. Sororibus. Fratribus. Propinquis.	Kłániay się odemnie oycu twoiemu / mátce twoiey / śioſtrom/ brátom / y powinowátym twoim.
R. Faciam.	Jch wilß thun.
Fiet.	Vczynię / ſtánie się.
Iam tibi gratias ago verbis (nomine) illorum.	Hab danck von jhrent wegen. Dźiękuię imienię ich.

I. Eſtne quod mandare velis?	Wolt jr etwas befehlen? A macie co rozkázáć?

R. Nihil

R. Nihil sanè.

Ich weiß nichts.
Niczego.

Multa habeo (sunt plurima) sed nunc tempus non fert, vt exponam.

Ich hette wol viel zusagen/ aber jtzt ists nicht zeit.
Miałcibych powiedzieć niemało/ále teraz czásu niemasz.

I. Si qua in re inseruire tibi potero, opera mea parata (in promptu) est.

Kan ich dir etwas ausrichten/ findestu mich bereit/ willig vnd geflissen.
Mogelić wktorey rzeczy vsłużyć / z chęćią to rad vczynię.

Si putaueris, te posse vti opera studij mei, erit hæc tibi semper parata apud me.
Velim ne parcas operæ aut studio, sed audacter petas quacunq; in re iuuari posse putaueris.

Jesli mnimasz/ żebych ći kedy mogł pomocnym być tedy proś śmiele/ á nie sromay się.

Non patiar in me requiri diligētiam & fidē, si qua in re vti volueris opera mea.

Postáram się/áby ná pilności y życzliwości moiey nic nie schodziło.

R. Est gratũ quod mihi offers studium tuum, & vicissim cupio tibi gratificari.	Danck mustu haben / ich verdiene es wieder. Że mi taka chęć ofiáruiesz / tedym tego wdzięczen/á gotowem to odsłużyć/ (oddáć.)
Non volo tibi hoc tempore negotium facere.	Ich wil dich nicht beschweren. Niechce ćię teraz molestowáć. Niechcęć teraz prace (trudnośći) zádáć.
Cum res postulabit, vtar benignitate tua.	So ichs würde bedürffen / wil ich deines erbietens ingedenck sein. Jeslibych tego potrzebował / nie zániechã vżywáć życzliwośći twoiey.

TERTIVM COLLOquium.

Petitiones, preces, & Responsiones.

Bitte/ Anlangen/ vnd Antwort/ Prosby/ Zgdánia/ y Odpowiedźi.

P. Est

R. Est res non magna (negotium nõ amplũ) de qua (de quo) petitionem (significationem) meam (preces meas) à tua humanitatę (abs te) benignè cognosci (audiri, admitti) vehementer cupio.

Ich hette ein klein gewerb (anfangen / anbringen) an euch / diß wollet günstiglich anhören.

Miałbych W. M. o nieco prosić / kiedyby tego słuchać W. M. przykro nie było.

R, Dicite.

Sagt her.

Narrate.

Powiedzćie / Mowćie.

Audiam libenter.

Ich wil es gerne hören.

Cognoscam.

Barzo rad vsłyßę.

Audacter exponas licet, quicquid est.

Radbych wiedział coby to było.

Powiedz smiele / niech będzie co chce / (by teß było niewiem co.)

P. Submisse peto, vt hospitium me apud vos nancisci patiamini.

Ich bitte demütiglich daß ihr mich beherbergen wollet.

Peto

Peto vt me hoſpitio accipias.	Bárzo was pilnie proſżę żebyśćie mię nocowali / żebych v was mogł mieć goſpodę.
Sum enim hic omnibus ignotus.	Denn ich bin hie vnbekant Boćiem tu nieznaiomy.
	Bo nie zna tu niekogo.
R. Non eſt ſpacij apud me ſatis ad accipiendos hoſpites.	Ihr habt nicht raum bey mir. Niemáß v mnie mieſcá (rumu) dla gosci.
Non ſunt inſtructæ ædes meæ ad recipiendos externos.	Ich bin nit geſchickt dazu. Nie ieſtći dom moy po temu / żebych obce mogł przyiać.
Apud me locus præberi alienis non poteſt.	
Patet tibi domus mea tota.	Ich hab euch von Hertzen gerne.
Hoſpes mihi futurus es valde gratus.	Bede wam rad. Bedźiećie v mnie wdźięcznym gośćiem.

P. Oro, vt mihi impertiri (largiri,	Ich bitte wellet mir etwas mitt, eilen (fürſtrecken.)

mutuò

mutuò dare) aliquid velis.

Proße żebyśćie mi cokolwiek dáli/ (dárowáli/ pożyczyli.)

Oro, vt me ope (consilio) subleuare (adiuuare) velis.

Behülfflich sein.

Proße was o iáką dobrą poráde/ (pomoc.)

Quia sum pauper (inops rerum omnium.)

Denn ich bin arm/ geringes vermügens.

Bociem vbogi/ (niedostáteczny/ náwßem potrzebny.)

R. Meæ facultates exiguæ sunt.

Non ferunt fortunæ meæ vt alienis multa suppeditem.

Es ist in meinem vermügen nicht/ andern viel geben.

Nie mam ia tákowego dostátku/ żebych inßym wiele mogł dáć.

Mea tenuitate mihi ipsi opus est.

Ich bedarffs selbest.

Potrzebá mnie sámemu.

Tá trochá co ia mam/ zeydźie sie mnie sámemu.

B. Rogo

P. Rogo des mihi vtendum librum Poëseos Virgilianæ, Comœdiarum Terentij.	Bitt wollest mir ein Buch leihen / den Virgilium / den Terencium. Proßę cię pożycz mi Xsiąg / Wirgiliuszá / Terencyuszá.
R. Vide vt librum cautè tractes.	Geh seuberlich mit vmb.
Caue ne librum corrumpas.	Halt es rein. Pátrz byś mi ich nie popsowal / pomázal.

P. Des mihi commodato, (vtendum.)	Wolst mir leyhen. Pożycz mi.

Equum,	Pferdt	Koniá.
Pileum.	Hutt.	Czapki.
Ensem.	Schwert	Mieczá.
Cingulum ein	Gürtel.	Pasá.
Vestem.	Kleid.	Szaty.
Ocreas.	Stiffeln.	Skorzni.
Calcaria,	Sporen.	Ostrog.
Tibialia.	Socken.	Nogawek / Ponczoch.

R. Dabitur, sed vide, vt integer reducatur.	Verderbe mirs nicht. Pożyczęć / ale byś mi go nie popsowal / Da ope-

Da operam, vt recte curetur.	Sihe das sein wol gewartet werde. Pátrz / żeby go dobrze opátrowano (pilnowano.)
Caue ne quid illi accidat, quod noceat.	Thu mir kein schadē dran. Doyźrzy żeby mi sie iáka szkoda nie stáłá.
Meus equus nunc abest.	Mein Pferd ist nicht hie. Nie mam konia domá.
Dedi nuper equum meum vtendum alteri.	Ich habs verliehen. Pozyczyłem go precz.
Meo equo mihi opus est.	Muß selbst haben. Trzebá mi go sámemu
Labant soleæ equi	Es ist nicht beschlagen.
Equus meus non habet suppactas soleas.	Nie okowano go.
Sella equi non est integra.	Es mangelt am Sattel. Skáziło sie siodło.
Frena sunt lacera.	Der zaum ist nicht gantz. Zerwáłá sie vzdá.
Equo meo carere non possum.	Kan sein nicht entraten. Nie mogę być bez niego.
Non habeo ociosam vestem.	Hab keinen vbrigen Rock. Niemam ia sukni ná zbyt.

P. Rogo

P. Rogo des mihi mutuo.	Ich bitt wollet mir leihen. Proßę was / pożyczcie mi.
Marcas { decem. duodecim.	Zehen/Zwölff Marck. Dziesięć / Dwánaśćie grzywien.
Florenum vnum.	Ein Gülden. Zloty ieden.
Talerum.	Ein Taler. Tálar.
Coronatum aureum.	Eine Krone. Koronat.
Aureum { Pannonicum.	Ein Vngrischen floren. Czerwony Węgierski } Zloty.
Aureum { Italicum	Ein Ducaten. Dukatá.
R. Tantum { nō habeo	Ich habe nicht. Nie mam.
R. Tantum { dare non possum.	Nie mam ták wiele.
Non habeo pecuniam, quam alijs elargiar.	Nie mam ia pieniedzy do rozpożyczánia.
Accipe, ſed diutius octiduo non erit penes te.	Da haſtu es / aber ich kans vber acht tage nit entperen.

Vide-

Videbis, vt intra octiduum remuneretur, (referatur, restituatur.)	O to masz / ale / żebyś mi ie za tydzień wrócił. (oddał.)
Confice (conscribe linque) apud me Chyrographum debiti.	Gib mir eine Handschrifft. Day mi na się Cirograff.

P. Rogo permittas (copiam facias) filio (propinquo) vt liceat illi exire nobiscum extra oppidũ (domum nostram.)	Wollet ewrem Sohn (Freund) vergönnen mit vns zu gehen. Prosze/dozwolcie Synowi (Przyiacielowi) waszemu/ aby z námi mogł wynidź zá Miasto / (przed dom.)
R. Nolo. Non facio. Non permitto Non est opus.	Ich wil nicht/ thue es nicht Niechce / Nie dopuszczę. Es ist ohne noth. Nie potrzebá.
Dissolutè (petulanter (vos geritis. Scio: desipere (bachari) vultis.	Ihr treibt büberey. Pustuiecie/Szaleiecie/ Wściekacie się.

Esto.	Ihr müget wol.
Ita sanè.	No wßem / możecie.
Gerite vos { honestè. laudabiliter vt vos decet, vt decet ætatē & conditionē vestram (ordinem vestrum.)	Seid still / züchtig / fromb. Zachowaycie sie dobrze / (skromnie.) Nie wyrządzaycie ludziom złości. Zachowaycie sie iáko ná wáß zależy (przystoi.)

P. Peto à tua humanitate vt mihi hi de habitatione(mensa) accom modes.	Ich bitte freündlich wollet mir helffen zu einer Wohnung (zu einem Tische.)
Vt mihi adiumento sis habitationem reperiendā.	W.M. pilnie proßę/żebych zá stárániem y pomocą W.M. gospode mogł náleść/ (stoł mogł mieć.)
Ad inveniendum aliquem, â quo mediocribus impensis mihi cibus præbeatur.	Zebym kogo mogł náleść / coby mię zá słußną nágrodę/ (pobożne pieniądze) chował.
Ad locum nanciscendum, vbi me. diocri conditione viuere (exercere studia mea) possim.	Zum studieren. Gdziebym náuk swych mogł przypilnowáć.

Ad Pædagogiam (functionē ſcholaſticam) adipiſcendam.	Zu einem dienſt. Abych ſłużby mogł doſtáć.
R. Percontabor diligenter.	Ich wil vmbhorchen. Poſtáram ſie.
Erit mihi curæ.	Bede ſie przepytywał.
Nunc ſanè nihil in mentem venit, quo tibi proſpici poſsit.	Weis jetzund keine. Niewiem teraz iakoby ćie opátrzyć.
Neſcio vbi iam vacuam habitationem ſis reperturus.	Niewiem kedyby teraz prozna goſpode náleść.
Quantum potes impendere pro victu?	Wie hoch wiltu einen Tiſch? Po czemu byś chćiał ſtoł?
Indicatum eſt mihi quodam in loco ſodalitium eſſe honeſtum.	Ich weiß einen Tiſch / da ſind ehrliche Geſellen ob. Wiemći ia ſtoł/kedy ſa commenſale vczćiwi.
In Collegij ædibus rectiſsimè paſci (cibum capere) poteris.	Im Collegio kanſtu wol zu Tiſche gehen. W Kollegium możeſz do ſtołu chodźić.

Cibus apud nos præbetur magno.	Die Tische seind bey vns gar thewer.
	Drogieć v nas stoly.
Habitationes apud nos magno locantur (pluris quam alibi conducendæ sunt.)	Die Wohnungen seind alhie nicht wolfeil.
	Drozßeć v nas są mießkánia / nizli gdzie indziey.

QVARTUM COLLOquium.

Invitationes Einladen. Wezwánia.
Indicationes Ansagen/ Oznaymowánia.

I. Pater, (propinquus, herus(meus iubet te saluere plurimum.	Mein Vater / (Freund / Herr) entbeut euch viel guts.
	Ociec/(powinowáty/ pan) moy kazal was pozdrowić (zdrowie W. M. náwiedzić/Sluzby swczalecić.
Precatur (optat) tibi prospera (felicia) omnia.	Wünscht euch alles guts.
	Kazal wam wßytko dobre powiedzieć.

Faustum

Faustum hunc diem.	Ein guten Tag/ (guten Morgen.
Prosperam hanc lucem.	Dobry Dzień.
Vesperam hanc quietam, (placidam.	Ein seligen Abend. Dobry Wieczor.
Iussit vt à te peterem, vt te orarem	Lest euch (sehr/ fleissig/ dienstlich/ freundlich) bitten.
Iussit abs te peti (te orari, rogari (magnoperè, valdè, officiosè, amanter, submissè.)	Kazał was (bárzo/ pilnie/ pokornie) prosić.
Vt secum prandere (cœnare) velles.	Ihr wollet zu Mittag (auffn Abend) sein Gast sein. Zebyście do niego przyszli ná obiad/ (ná Wieczerzą.)
Misit me ad te accersendum,	Bitt ihr wollet ein gang zu ihm kommen.
Iussit vt te adducerem.	Posłał mie po was. Kazał was prosić/ zebyście do niego przyszli.

R. Fac patri (magistro, hero) tuo gratias agas meo nomine diligenter. (officiosè, amanter.)	Wollest deinem Vater / (Meister / Herrn) meinetwegen freundlich / (fleissig) dancken.
	Podziekuy Panu Oycu / (Mistrzowi / Pánu) twoiemu barzo (pilnie) odemnie.
Gratiam habeo, cum benignè inuitor.	
Sed venire non possum, quare excusari me cupio.	Und mich entschuldigen.
	Ale przyśc nie moge / przeto mie racz wymowic.
Promisi aliò.	Denn ich habe mich an einen andern ort versprochen.
Condixi ad alium.	Obiecalem sie komu inszemu.
Impedior (retineor) necessarijs negotijs.	Denn ich werde verhindert auff dißmal zu kommen / (kan nicht vom Hause.)
Non patiuntur me domo abesse occupationes negotiorum meorum.	Trudno mi teraz.
Non amittit me cura & respectus meorum.	Dla (prze) trudnośći nie moge z domu wynisć.

Nam

Nam vxor, (liberi,) ægrotant.	Denn mein Weib (Kinder) iſt (ſind) kranck. Niemoże (choruie) mi żoná / (chorują / niemogą mi dziatki)
Valetudine prohibeor, quo minus cœnare poſsim foris.	Ich bin Ehehafft/kan nicht vom Hauſe. Nie dobrze ſie mam. Jeſtem przychorſzym.
Abſq; hoc eſſet libenter illi gratificarer.	Sonſt het er mich willig. By nie to/przyſzedłbym bárzo rad.
Veniam. Adero tempori. Faciam ſtudioſè quod poſtulatur.	Sag ich wil mich gehorſam erzeigen/ wil gern erſcheinen. Przyide. Vczynię bárzo rad.
Dicito parenti tuo me venturum libenter. Dicito hero tuo gratam mihi eſſe inuitationem humanitatis ipſius.	Powiedz Oycu (pánu) twoiemu/że przyide/ (ſtáwię ſie) z chęcią rad.
Tales conditiones recuſandæ non ſunt. Huiuſmodi petitionib9 enixè gerendus mos eſt.	Solche ſachen ſind nicht gut außzuſchlagen. Tákowych rzeczy (proſb) nie godzi ſie odmowić.

Bellum & prælia auersari rectum est, conuiuia fugienda non sunt	Wolę ná biesiádę niżli ná Woynę. Wolę pić/niżli się bić. Lepiey gdzie piją / niż gdzie się biją.

I. Meus pater (herus) oratum te magnopere vult vt ad se venias.	Mein Vater (Herr) leßt euch bitten/das jhr zu jhm kompt. Ociec moy / &c. vt supra.
Mox. Post prandium, (cænam.) Cum tibi oportunum fuerit.	Bald nach essens/ wenn es euch gelegen. Wnet/ (Rychło.) Po obiedzie/ (wieczerzy.) Gdy wam będzie łácno
R. Fiet.	Das sol geschehen. Stánie się.
Statim sum venturus.	Ich wil alsbald kommen. Przyidę wnet(záraz.
E vestigio te sequar. Eo tecum vnà.	Ich gehe jetzt mit. Teraz idę z tobą.
Sed estne ille iam domi?	Find ich jhn zu hause? Zástánęli go domá?

Poteritne

Poteritne rectè, commodè, (oportunè) modò conveniri?	Kan ich jetzund wol vor jn kommen? Mogeli teraz do niego przyść.

I. Pater, (herus) rogat, vt significes quando placeat te accedi, cupit enim te convenire.	Mein Vater (Herr) wolt euch gern ansprechen, do es euch gelegen. Ociec (Pan) moy radby z wami mowił/ iesli wam łacno.
R. Imo ego accedam.	Ich wil zu jhm kommen.
Nolo eum defatigari, & est rectius, vt ego ipsius causa me commoueam.	Nie potrzeba sie tu trudzić/ owszem ia poyde (dorwe sie) do niego.
Poterit venire huc quando volet.	Er mag kommen wens jm gefelt. Niechaj przydźie kiedy raczy.
Mihi vt conueniar à bonis, nullo tempore contrarium est.	Mir ist allzeit gelegen. Záwżdym ia rad dobrym ludźiom.

Nam operam illi dare nō possum.	Ich kans jetzt nicht gewarten.
	Trudno/(nie łácno) mi teraz.
Obeunda iam mihi est hora publicæ doctrinæ meæ.	Ich muß jetzund lesen.
	Muße teraz czytać/(lekcią mieć/ profitowáć.)
Nunc auocatus alio sum.	Jetzund sol ich anders wohin gehen.
	Záwołano mię gdźie indźiey.
Post horam domi præstò ei ero.	Vmb eine stunde wil ich zu Hause auff jn warten.
	Po godźinie/(zá godźinę) poczekam go domá.
Post prandium rectè me conuenerit.	Nach der Malzeit sol er mich zu hause finden.
	Po Obiedźie zástánie mię domá.

I. Pater &c. mandat, vt domum te conferas.	Der Vater etc. sagt / du solt zu hause kommen.
	Kazáłci Pan Oiciec etc. do domu przyść.

Vt huc / ad ſe { Aſcendas. deſcendas introeas. prodeas. exeas. }	Du ſolt zu jhm hinauff/ hinab/ hinein/ herfür/ hinauß/ kommen. Kazalći do śiebie ná gorę/ ná doł/ w dom/ wleść. ná dwor.
R. En adſum. Adero.	Jetzt komm ich. Teraz idę/ Przyidę wnet.
I. Craſtino die ad horam quintam iubemur (iuſſi ſumus) adeſſe.	Morgen vmb fünffe/ ſollen wir kommen. Jutro o piątey kazano nam przyść.
Hic operiri debemus.	Wir ſollen hie warten. Tu mamy poczekáć. Tu nam kazano czekáć
R. In memoria habeo. Meminero.	Jch wils mercken. Wiemći. Pámiętamći.

I. Hodie ad horam tertiam iuſſi ſumus venire (ire) ad balneum. Hora tertia lauabimus.	Heut vmb drey ſollen wir baden. Dziśia o trzećiey będziem ſię myć/(poydziem do łaźni.)

R. Qui

R. Qui nuper adeò lauimus, (in balneo fuimus.)	Haben wir doch newlich gebadet. Wßakeśmy śię nie dawno myli.
Sanè diu est, cum non lauimus.	Wir haben zwar lang nicht gebadet. Nie myli smy śię iuż dawno.
Sanè opus est nobis balneo.	Wir haben ein Bad wol verdienet.
Illuuies sic satis nos fædat.	Dawnośmy łáźnią zárobili.

I. Modò audita est hora quarta, quinta, &c.	Es ist vmb 4. 5. &c. Czwarta teraz godźiná piąta/ etc.
Appetit iam meridies.	Es ist vmb Mittag. Bliſko ieſt południe.
Tempus iam est meridianum.	Bedźie południe nie długo.
Tempus est ientaculi, prandij, merendæ, cœnæ.	Es ist essens zeit. Juß czás śniádáć obiádowáć/ podwieczorkowáć/ wieczerzáć.
Hoc tempus est do-	Jetzt wird man lesen.

ctrinæ publicæ (priuatæ) Magistri Rectoris, Doctoris.	Teraz będźie czytał Pan Magister. R. D.
Nunc eundum est in templum, ad concionem, ad precationes.	Jetzund ist zeit in die Kirche zu gehen. Czás teraz do Kośćiołá/ná Kazánie/do Modlitwy.
Tempus est eundi cubitum.	Es ist zeit schlaffen zu gehen. Już czás spáć.
Non possum adesse diutius.	Es ist an meiner zeit. Już mam czás.
R. Esto sanè (rectè scio.)	Wolan / ich laß es geschehen. Nowszem / co wola.
Eamus, ne serius quam oportet adueniamus, Ne in mora simus. Ne quid negligatur.	Wir wollen gehen / das wirs nicht verseumen. Podźmy byśmy nie zamieszkali. Byśmy pozdno nie przyszli.
Noctis spacium modo satis longum est.	Die Nacht ist lang. Długa teraz noc.

Ita

Ite sanè Deo ducẽte & vos (te) cõseruante.	So gehet im Namen Gottes. Idzcie tedy z Bogiem (w Imię Pańskie.
Dormias / Dormite tranquillè & suauiter. Capite somnum.	Schlafft gesund. Spicie z Bogiem (z pokoiem.)
I. Hodie sponsalia, (nuptiæ celebrabuntur.)	Heut sol Verlöbniß (hochzeit) gehalten werden. Dzisia będą slubiny/ (będzie wesele.
Dies ab hinc quintus est dictus nuptijs sororis nostræ.	Von heut vber fünff tage/ wird vnser Schwester Köstung haben. Od dzisia za pięć dni będzie wesele siostry naßey.
Despondebitur hæc illi.	Den sol sie haben. Poydzie za onego.
R. Quid tum postea.	Was gehet diß mich (vns) an.
Quid mea (nostra) refert?	A coß? A wiec co? A co mnie (nam) do tego.
Quid ad nos?	
Vellem nobis fieri potestatem spectādi pompam nuptialem.	Wollen wir zu sehen? Dußkoc sie przypátrzyc.

cum sponsa deducetur in templum (in curiam)	kiedy Pani młoda (oblubienica) poydzie do Kościoła/ (ná ratusz.)
Eamus spectatum.	Podźmy się przypátrzyć (dziwowáć się.
Cupio hanc coniunctionem vtriuique feliciter euenire.	Gott gebe jnen glück dazu. Pánie Boże im day szczęście.
I. Iam mortuus efferetur.	Jetzt wird man zum Begrebnis gehen. Teraz poydą ná pogrzeb.
R. Etiam nos prodire in funus oportet, edixit enim Rector.	Wir müssen auch mit gehen / der Rector hats befohlen. Musimy y my zá ćiálem iść / bo p. Rektor roskazał.
I. Iam princeps aduenier.	Jetzt sol der Fürst kommen. Xiążę teraz przyiedźie (ma przyiecháć.
Veniat sane & vna cum ipso bona fortuna.	So komer / vnd gut glück dazu. Bodayzdrowe przyiá(chało Niechaj przyiedźie / áż nim wszytko dobre.

QVINTVM COLLOQVIVM.

Aliæ Interrogationes seu percunctationes

Andere Fragen vnd Antwort.
Insze Pytánia/wywiádowánia/ y Odpowiedzi.

I. Quo pacto victitatis?	Wie speiset man euch?
Quid cibi vobis præbetur?	Was gibt man euch zu essen?
Quomodo pasceris?	Jáko wás chowáia? (tráktuia.)
R. Satis bené.	Genug/Volauff.
Cibus abundè præbetur.	Dobrze/Hoynie/koſztownie/dostátecznie.
Nihil nobis deest.	Jestci dostátek wszytkiego.
Benè (satis benè) pascimur.	Es gehet schmal zu.
Parcè cibus præbetur.	Zle nas chowáia.
Non sunt lautitiæ apud nos.	Niemász co názbyt. Niemász v nas roskoszy.

Boni

Latin	German	Polish
Boni consulendũ est, quod apponitur.	Wir müssen für gut nemen.	Musimy za dobre (za wdzięczne) przyiąć.
Gratum est habendum quod datur.		Musimy na tym przestać co nam daią.
Datur quantum satis est.	Wir können vns behelffen.	Dobrze nas chowaią.
Nihil desideram9, (nihil admodum.)		Mamy dosyć. Nie cierpiemy głodu.

Latin	German	Polish
I. Quomodo tractaris? (tractamini?)	Wie helt man euch?	Jako was chowaią? (traktuią?)
R. Bene.	Wol.	Dobrze.
Tolerabiliter.	Leidlich.	Nienagorzey.
Non malè.	Nicht vbel.	Nie zle.
Præclarè.	Stattlich.	Kosztownie
Sanè malè.	Vbel gnug.	Nie barzo dobrze.
Pessimè.	Sehr vbel.	Barzo zle.

Latin	German / Polish
I. Vbi habitas?	Wo wohnet jhr? Kędy mieszkacie?
R. Hic in propinquo.	Ich bin ewer Nachbar. Tu podle was.

Latin	German / Polish
Aduersus tuum propinquum.	Deinem Nachbar gegen vber.
Hic è regione.	Tu náprzećiwko twemu sąśiádowi.
Longè hinc in vltima platea.	Zu vnderst an der Gassen. Tam precz ná sámym rogu.
In regione longa.	In der langen Gassen. W długiey vlicy/w Lágásie.

Latin	German / Polish
I. Quot estis vniuersi? Quot estis numero qui cibum vnà capitis? Quam multi cibũ vnà capitis?	Wie viel sind ewer zu tisch? A wiele was chodzi do stołu.
Quot habes consanguineos? Quot fratres aut sorores? Quot estis vos liberi?	Wie viel hastu Geschwister? A wiele masz krewnych/ bráciey/siostr?
R. Multi, permulti, pauci, tot.	Viel/sehr viel/wenig/s[o] viel. Wiele/bárzo wiele/ni[e] wiele/tak wiele/tyle.

Ego sum sextus, nonus, decimus, &c.	Ich bin der sechste / 9. 10. etc.
	Jaciem szosty/dziewiąty/dziesiąty/etc.
Valdè artè sedemus.	Wir stecken gar vnter einander.
Premimur inuicem copia.	Barzo sciſlo siedziemy
Sumus vniuersi bini, terni, quini, seni, septeni, octoni, noueni, deni, &c:	Unser ist in alles 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 10.
	Jest nas wszytkich / dway/trzey/pięć/ sześć/siedm/ośm/ dziewięć/ dziesięć.
Ego sum solus.	Ich bin alleine.
	Jaciem tylko sam.
I. Sunt hospites apud vos?	Ist jemand Frembds bey euch?
Estne aliquis apud vos extraneus?	A macie goście?
	A iest v was kto obcy?
Soli ne estis?	Seyt jhr allein?
	A samiscie?
R. Non sunt.	Niemand.
Nulli sunt.	Nie mamy.
Nemo est.	Niemaß v nas nikogo.

Modo neſcio qui introierunt.	Jetzund ſind Lewte komen.
	Terazci ktos przyſzedł/ (przyiáchał.)
	Wſzedłci teraz nie- wiem kto.

I. Eſt pater, frater, herus tuus domi?	Jſt dein Vater / Bruder / Herr zu hauſe?
	A ieſt Ociec / Brát/ Pan twoy domá? (A maſz Oycá domá.)
R. Modo aduenit.	Er iſt erſt kommen.
	Dopiero przyſzedł.
Iam adeo pranſus eſt.	Er hat erſt geſſen.
	Dopiero obiádowáł/ (odpráwił obiad.
Oportunè aduenis	Du kömſt eben recht.
Nunc adeſt.	Práwie ná czás przychodziſz.
Iam conuenire eũ rectè potes.	Jeſtci teraz domá.
	Możeſz teraz do niego chodzić/ z nim mowić.
Non longè abeſt.	Er iſt nicht weit.
	Nie dáleko ieſt.

Mox

Mox hic aderit.	Er wird bald kommen. Bedźie (przydźie) wnet.

I. Sunt e qui instructi?	Seit jhr fertig?
Exornatus es?	A gotowes? (á gotowiśćie?)
Instructus es?	Nágotowałeś się? (nágotowaliśćie się.
Parasti te?	
Nondum te parasti?	A i ßczes nie gotow? Jeßcześćie nie gotowi?
R. Iam pridem sunt parata omnia.	Es ist alles zugericht. Juß gotowo (nárządzono) wßytko.
Sum vt vides.	Wie du siehest. Otom gotow/ á zá nie widźiß? oto widźiß żem gotow
Ita.	Ja es wird bald werden.
Non fiet longum.	gotowem/ będźie wnet
Concede tamē nobis aliquantulū temporis.	Laß vns doch dieweil. Vżycz nam wżdy czásu A zá nie możeß poczekáć.
Cur vsque adeò instas?	Wie eilestu so? Czemu się ták kwápiß? (śpießyß?)

I. Poterisne liberari negotijs tuis?	Kanstu abkommen?
	Hastu dieweil?
Poterisnè mihi vacare?	A łácnoć?
	A łacenes?
Esne ocium tibi?	A masz co czynić?
Estnè ociosus?	A masz co robić?
Occupatusnè es?	
R. Facile potero.	Ja wol.
	Łácno/Łácno mi.
Non sanè potero.	Nicht wol.
	Nie łácno mi.
Variè distineor.	Ich habe allerley zu beschicken.
	Wiele mam trudności.
Admodum sum occupatus.	Hab sehr viel zu thun.
	Barzo mi trudno.
	Mam z sobą co czynić.
Operam tibi dare non possum.	Kan nicht gewarten.
	Nie mogęc teraz vsłużyć.
Nihil scio quod mihi obstet.	Hab nichts zu thun / das ich wůste.
	Nie wiem teraz nic.
	Nie mam żadney zawády.
Res parvæ (leves) sunt, quibus occupor.	Nicht viel.
	Nie mam co czynić.

Videbi-

Videbimus, quid fieri poſſit.	Wollen ſehen wie wir jhm thun. Spatrze bedeli mogl.

I. Quid hic ſtas?	Was ſteheſtu hie? Czemu/(po co tu ſtoiß)
Quem præſtolaris	Auff wem warteſtu?
Quem operiris?	Za kim czekaß? Kogo wygladaß?
R. Meum ſodalem (condiſcipulum) operior.	Auff meinen Geſellen. Czekam na (wyglada͂) towarzyßa mego.
Hic expecto dum accerſar.	Hie wart ich auff. Tu czekam / aż mie kto zawola.
Neminem præſtolor.	Ich warte auff niemand. Nie czekam nikogo.
Hic meo arbitrio conſtiti.	Hie ſteh ich für mich. Sobie tu ſtoie.

I. Quò vadis?	Wo wiltu hin?
Quò nunc is?	Do kąd idzieß?
Quo ambulas?	Dokadze chceß? (myſliß?)
R. Nuſquam.	Nirgend. Nie ide nigdziey.
In Templum.	Zur Kirchen? Do Koſciolá.

Ad lecturam publicam (priuatam.)	Zur Lection. Idę na Lekcią.
I. Quid rei est? Ecquid aduersi accidit?	Was fehlet dir? A cozci? A cosci wádźi?
R. Nihil est. Cur quæris quid acciderit?	Was solt mir fehlen. Nic mi. Nie wádźi mi nic. A coż mi ma wádźić.
I. Deponere quiduis ausim, ni isti aliquid turbauerint.	Ich wil wetten sie haben etwas angericht. Záłożę się o cokolwiek/ że tám co zbroili.
Pignus ausim cum aliquo dare, esse turbatum aliquid.	
Vix aliter erit.	Es wird kaum fehlen.
Credo vinceres.	Bá máłoć (ledwieć) nie ták. Zgadłeś podobno (pono.)
Quid censes igitur actum esse?	Was solt man angericht haben? Coli takowego? A co mieli zbroić?

I. En isti.

I. Emistine Mercatus ne es. } ali- quid.	Hastu etwas kaufft? A kupiles co?
Quid portas?	Was tregstu?
Quid affers?	A co mesieß? (nosiß?)
R. Nescio quid.	Nicht viel.
Non multum.	Niewiele.
Librum (libellum)	Ein Buch. Ksiegi / (Ksiaßke)
Instrumenta scripturæ,	ein Schreibzeug. Kalamarz.
Atramentum.	Dinten. Jnkaust.
Cartam.	Papier. Papier.
Pennas.	Federn. Piora.

I. Quanti emptũ? Quanti comparatum?	Was gilt es? Wie thewer? Po czemu? A drogo?
R. Magno Paruo Tanti Pluris Minoris } emi.	Jch habs thewer / wolfeil / so thewer / noch tewrer / daß feiler / gekaufft. Kupilem drogo / tanie / tak drogo / drozey / taniey.

I. Quid hoc tibi opus?	Wozu wiltu es?
Ad quem vsum parasti?	A coś ći po tym?

 R, Etiam

R Etiam rogas?	Fragſtu noch? Ießcze pytaß?
Sanè mihi hoc opus eſt.	Ich bedarff ſein. Potrzeba mi tego.

I Quem requiris?	Nach wem fragſtu? Kogo ßukaß? (pytaß)
R. Famulum quæro.	Nach dem Knecht/ (deinem Bruder.)
Quæro tuum fratrem.	Szukam (pytam/potrzeba mi) ſługi/ Bratá twego.
I. Quid eum vis?	Was ſol er? A Coßci po nim?
R. Non habeo neceſſe tibi indicare.	Muß ich doch dirs nicht ſagen. Máło ná tym/ choć ci nie powiem.
Quid id ad te?	Was gehts dich an? A coßci do tego?
Menſam inſternere debet.	Er ſol den Tiſch decken/ nach dem Herꝛen gehen.
Debet aduerſum ire hero.	Stoł ma przykrywáć. Ma záwołáć (bieżeć po) Páná.

I. Vbi fueras?	Wo warstu? Wo komstu her?
Vnde aduenis?	A gdzieś był?
Vnde agis te?	Skąd idzieß?
Vnde incedis?	
R. Non longè hinc abfui.	Nicht fern.
Hic in proximo fui.	Nie dalekom był.
Venio ex ludo,	A ß der Schul. Vom Marckt.
Venio de foro.	Ide z ßkoły. Byłem na rynku.

I. Quis hic status? gestus, motus, cursus, incessus?	Wie stellestu dich so? laufest so? gehest so herein? Czemu sie tak maßerradzieß? biegaß? stąpaß?
Quæ hæc exultatio?	Wie bistu so freudig? lustig?
Quæ hæc alacritas est?	Czemuś ták ochotny? wesoły?
R. Quomodo igitur gero me?	Wie stell ich mich denn? A iako sie mam?
Quid igitur à me fit?	Co wżdy takowego czynie?
Perturbatus sum.	Ich bin erschrocken. Zlekłem sie.
Lapsus sum.	Ich bin gefallen. Padłem/ stłukłem sie/ zabiłem sie.

I. Quid istuc rei est quod audio?	Was höre ich da newes?
	A co tu nowego słyßę?
Scisne certo?	Weißtu es gewiß?
Narrasne compertum?	A wieß za pewne?
Ex quo (de quo) auditum est?	Wer sagt es?
	A kto to powiáda?
Quis retulit?	Od kogo to maß?
Quis autor est?	Ktoß to rozniosł? (rozglosił?
R. Scio.	Ich weiß es.
	Wiem.
Frater, (pater &c.) narravit.	Mein Bruder (mein Vater) hats gesagt.
	Brat to moy (Oćiec) powiedział.
Res certa est.	Es ist gewiß.
	Rzecz to iest pewna.
Omnes prædicant	Jederman sagts.
In ore est omni populo.	Wßyscy to powiedáią.
Isti sermones per totum oppidum vagantur.	Die gantze Stadt ist sein vol.
	Pełne iest Miásto tey powieśći.
Vrbs plena est his rumoribus.	Rozcßło się to po wßytkim Mieśćie.

I. Quis

I. Quis tecum (apud te) fuit?	Wer iſt bey dir geweſen? Ktoß był v ciebie?
R. Nemo quod ſciam.	Niemand. Nikt / z moią wiádomośćią.
Meus ſodalis.	Mein Geſelle. Moy towárzyß.

I. Quid fit? Quid agitur? Quibus rebus occuparis.	Was machſtu? (ſchaffeſtu gutes?) Co czyniß/robiß/dźiáłaß?
Quid in manibus habes quod probamus?	Czym śię zábawiaß?
R. Nihil magnoperè.	Nichts ſonderlichs. Nie takowego.
Nihil quod laborioſum ſit.	
Non ſum ocioſus.	Ich habe jmmer zu thun. Mam ia zawße co czynić. Nie proznuiec ia nigdy
Vt verê dicã, ipſe quod agam neſcio.	Ich weis ſelber nicht. Mamli prawdę zeznáć (máli śię prawdę rzec) tedy ſam niewiem co czynię.
Hoc, neſcio quid ago, ne nihil agam.	

I. Quid discis?	Was lernestu?
	Czego sie vczyß?
R. Paulatim aliquid.	Allgemach.
	Vcze sie po woli.
Indies addisco aliquid.	Vcze sie każdy dzień cokolwiek.
Disco { Literas.	Ich studiere.
Grammaticam	Vcze sie Grammatyki/
Dialecticam.	Dialektyki/ Logistyki/
Logisticam	(albo/ vcze sie rachować.)

I. Consueuistine in ludum ire?	Gehestu auch in die Schule?
	Chodziß do Szkoly?
R. Eo in ludum { literarium	Ia. Chodze do ßkoly.
fidicinum.	Ich lerne auff der Lauten/
tibicinum.	Pfeiffen/ Singen.
Musicum.	Vcze sie grać na lutni/ na pißczałce/ spiewać.
Domi instituor.	Ich lerne zu hause.
	Vcze sie doma.

I. Qua conditione hic degis?	Was hastu für ein dienst?
	Co za służbę (zachowanie) tu maß?

R. Viuo

R. Viuo hic mediocri conditione.	Ich habe ein zimlichẽ dinst Mam służbe nienagorsza.
Viuo hic incommodè.	Ich bin hier nicht wol. Zle sie tu mam.
Optarim me reperire posse locum magis idoneum.	Ich möchts wol besser leiden. Życzyłbych sobie lepszego mieysca.
Vellem conditio melior mihi offerretur.	Boże by mi sie lepsza służba trafila.

I. Iste liber, pileus, hæc vestis cujus est?	Wem stehet (gehöret) diß Buch/der Hut/dz Kleid
Ad quem pertinet?	Czyie to Ksiegi? (suk Czyia to Czapka? szata?
R. Ad te non pertinere oratio indicat.	Ich hör am fragen / das es dein nicht ist. Znác po pytaniu / że nie twoie/ (twoia.)
Meus est,	Es ist mein. Moie sa. Moiać iest.
Mei sodalis est.	Meines Gesellens. Miegoć to towárzyszá.

I. Quæ est tempestas?	Was ist für ein Wetter draussen?
Quod iam cœlum est?	Co za pogodá ná dworze?

R. Ningit.	es schneyet.	śnieg pada.
Pluit.	es regnet.	deszcz pada.
Serenum (sudum) est.	Es ist schön wetter.	Nadobna iest pogoda.
Tempestas commoda, (grauis, turbulenta) est.	Es ist gut/böse/trübe wetter.	Pogoda iest dobra/zla pochmurna.

I. Quid clamoris (tumultus) audio? Quis vociferatur, clamat, plorat, maledicit?
Was ist für ein geschrey draussen? Kto tam wola / wrzeszczy/placze/laie?

R. Nihil audio.
Ich höre nichts. Ja nie slyszę nic.

Cognoscamus quid sit.
Wollens erfahren. Dowiedzmy sie.

I. Quis pulsat æs? (fores.)
Wer leuttet? (klopffet?) Kto dzwoni / (brzaka? Kto kolace we drzwi?

Quis ad fores? Ecquis adest?
Ist jemand da? wer kompt?

Quæ

Quæ ista est pulsatio?	A iest tám kto? A ktoż tám?
Vide quis pulsat?	Pátrz/ kto tám kołacę.
R. Ego sum.	Ich bins. Iać to/ Iaciem iest.
Qui fit, quod nemo aperit ostiũ?	Wie das niemand auffthut? A czemu nie otworzą?
Plus decies pulsaui.	Zakołatałem o dziesieć razow/ a przecie sie
Hic nemo respondet pulsantibus.	żaden nie ozwie.

I. Quis me vult? (vocat?)	Wer rufft mich? Kto chce do mnie? Ktoż mie wola?
Tune hic eras?	Bistu es? A tyś to?
Quid rei (negotij) est?	Was ist der handel? Co powiadasz?
R. Exponã omnia.	Ich wil euch berichten / macht nur auff.
Dicam modò intromittar.	Powiem wam wszytko iedno otworzcie. Dam wam sprawe o wszytkim/ tylko mie wpuscćie.

SEXTVM COLLOquium.

Ineptiæ gestuum: Leppisch geprenge.
Błazeńskie á nieprzystoyne obyczáie álbo powagi.

C. Videris esse peritus singularium & exquisitorum gestuum & apparatus speciosi.
Du kanst wol prangen.
Zda mie sie/ że wielkiey powagi vmieß przestrzegáć. Przestrzegaß wielkiey powagi

R. Nescio quid rei apparatus sit.
Ich weiß nicht was prangen ist.
Nie wiem co to iest powagá.

I. Vin scire?
Wiltu es wissen?
A chceß wiedzieć?

R. Sane velim.
Ich möchts wol wissen.
Chce/ Radbych wiedział.

C. Dicam tibi quæ ego aliquando audiui.
Ich wil dirs sagen / wie ich etwan gehöret habe.
Powiem ci / iakom nie kiedy o tym słyßał.

Dicito

Dicito (narra.) | Sag her. | Ba powiedz.

C. Apparatus ille est alienorum gestuum, & noui atq; mirifici cuiuidam moris vsurpatio cum nō facit aliquis quod iubetur, & facit quod vetatur.

Prangen sind frembde geberd / vnd vngewonliche weise / do einer nicht thut was man heist / vnd thut was man wehret.

Powagac to iest / kiedy kto obcych / nowych / dzywnych a nieprzystoynych obyczaiow vzywa / nie czyniac / co mu kaza / a czyniac co mu zakazuia.

R. Equidem istam esse urbanitatis elegantiam putaui.

Ich hab gemeint es sey höfflichkeit.

A iam rozumial / że to przystoynosc (obyczaynosc / vkladnosc) wielka.

C. Imò leuitatem stolidam, vel fortasse nimium inacuratæ considerationis acumen esse statuas.

Ja thorheit / oder vieleicht vbrige witze.

Glupstwo / (blazenstwo to iest / albo zbytna madrosc.

R Quod si fortè iubear summo loco accumbere, aut capere cibum, aut ne retrocedam ad ianuam, nunquid refragandum aut tergiuersandũ aliquantulum, honoris gratia.

Wenn man mich denn oben an sitzen heist / oder essen / oder nicht hinder die thür stehen / sol ich mich nicht ein wenig weren / ehren halben.

A gdy mi każą na wyższym mieyscu vsieść / albo ieść / albo za drzwiami nie stać / izali się niemam zbraniać iako troche dla obyczaiu (poczciwości.)

C. Aliquantulum fortasse tolerari possit: tu verò nimium ineptus es (in isto præstigiarum genere es nimius) Atq; ego existimarim, si quis sapiens (prudens, senior) dignitate & autoritate excellens, alteri iuniori conditionisq;

Ein wenig gieng vielleicht hin / du machst aber des Narrenwercks gar zu viel ich hielte auch dafür / do eine weise (vernünfftige / alte) ansehnliche person einen andern jüngern / nidriges stands etwas hiesse / solte man vnwegerlich folgen / vnd nit etwas bessers können oder wissen deñ er / vnd selbst zu Hof Marschalck sein wollen.

Inferiori

inferioris aliquid præcipiat, (mandet, dicat) decere, vt ſine recuſatione obtemperetur (mos geratur, obſecundaretur) ne hic videri velit illo præſtare iudicio & ſcientia & cognitione rerum. Neu vltrò ſibi munus tanquam in aula ſumere audeat collocantis & ordinantis.

Ták ieſt / kiedyby trochá / ále ty nazbyt tego błazeńſtwa ſtrzeſz/ A ia ták rozumiem / gdyby człowiek iáki mądry (roſtropny/ ſtárſzy) y poważny / inſzemu młodſzemu y w mnieyſzey powadze będącemu co roſkazał / żeby go lepiey ſłucháć bez odmowki á nie zdáć ſie ſobie być mędrſzym nádeń/ álbo y Vrząd nádwornego Márſzałká ſobie przywłaſzcząć / według ſwego zdánia poſadzáiąc y wſzytko ſporządzáiąc.

R. Sed vides, qui iam ſint mores. quid fieri ſoleat. quæ vitæ conſuetudo ſit.

Du ſieheſt aber wol / was jetzund gebreuchlich iſt.

Ale widziſz / co ſie teraz dzieie.

Co teraz zá obyczáie náſtáły.

C. Video equidẽ, etiam multa quæ prauè fiunt moribus, multos abusus vitæ. multa geri perperam.

Ich sehe es ja wol / auch viel das mißbreuchlich.

Bá y wiele widzę co się niekczemu (Diabłu) godzy.

R. Verum heus tu, cum tamẽ se præbeat aliquis oportet, ne in probro (per contumeliam, per conuicium) rusticus meritò appelletur (audiat, perhibeatur) vel etiam asinus.

Ey lieber man muß sich dennoch also stellen / das einer nicht ein Bawer oder grober Gesell gehalten werde.

Ale słysz ty / potrzebá się iednák tak zachowáć żeby kogo zá prostaká albo sprosnego człowieká nie miano.

C. Sic fieri decet Omnibus id modis conandũ (perficiendum) est,

Das sol man in alle wege thun.

Táki iest. Potrzebá się o to postáráć.

In hanc partem studiosè danda est opera.

Et obtineri hoc potest absq; istiusmodi fatuis & in-

Vnd kan solchs auch wol ohn diese narrerey / widersprechung / wortwechse-

sulsis

fulsis simulationibus, contradictionibus, mutationibus verborum, tergiuersationibus, & his similibus nugis mirabilium deliciarum adhibita verecundia & diligentia obseruationis honestæ.

setzung/ hinder sich lauffen vnd dergleichen seltzame zierden geschehen mit vernunfft vnd zucht.

Może teß to bÿć bez tego błazeństwá / bez tych oomowek y odmiany słow.

Chocby kto na zad nie vstępowal / albo inßych tym podobnych plotek vżywał.

Záchowuiac iednák wstyd y vczćiwość przystoyna.

R. At enim isti iam nostri seculi mores sunt.

Es ist aber bey vns dieser gebrauch:

Ale táki iest teraz v nas obyczay.

C. Sint igitur sanè donec benignitate Dei æterni cõtingat, non repugnantibus nobis vt usurpentur meliora cum hac

So sey er so lang / biß Gott der Herr in diesem vñ andern einen bessern anzunemen gnade verleyhe / vnd wir dienit außschlagen.

in parte vitæ, tũ alijs	Niechże tedy będzie áżby zá łáską Páńską lepßy nástał / á my się popráwili / ták w tey mierze / iáko y wßędy.
R. Votum istud est præclarum, pium, honestum.	Jst ein guter wunsch. Dobrey to rzeczy winßuieß.
C. Sed non conficitur res votis.	Aber mit wünschẽ ist nichts außgericht. Ale winßowániem máło się spráwi.
R. Non nostrũ (penes nos) est, inuoluta extricare) contorta explicare) neq; cõplanare salebras.	Wir werden das verworrene nicht schlichten / noch das höckrichte eben machen. Nie náßá to rzecz wßytko náprawić.
C. Videat igitur sibi quisque.	So seh ein jeder vor sich. Káżdy się niech stárá o się.
R. Deusq; nobis omnibus.	Vnd Gott für vns allen. A pan BOG o nas wßytki.

C. Maximè (Ita profectò) Nam absq; hoc nostrū videre nihil est, (frustra sibi videt aliquis.)	Ja freylich/ denn sonst ist es geschehen. By nie ten/ prozne iest násze stáránie.
Et parum tamen persæpè curamus (Et tamê non valdè plærumq; mouere patimur animos nostros) respectum (tolerantiam, animaduersionem) Dei æterni,	Vnd lassen wir doch offt Gottes des Herren auff vnd einsehen vns wenig zu hertzen gehen. A my przedsie o opátrznosć (cierpliwosć/ kaźń) Bozą máło dbamy.
R. Pœnas igitur debitas sustinemus.	Des entgelten wir billich. Słusznie tedy cierpiemy.
Merces ergo debita nobis persoluitur.	Słusznie nas tedy Pan Bog karze.
Gratia igitur ea refertur quam meriti sumus.	Iákosmy tedy zásłużyli/ táko nam pan Bog zápłaci.

SEPTIMUM COLLOquium.

Colloquium varium
Mancherley Gesprech.
Rozmowá o rozmáitych rzeczách.

I Qui iste curs9 est?	Wie lauffestu so?
Quæ hæc incitatio est?	Czemu ták bieżyß? Przecz ták biegaß?
Quo pacto infers?	
Vtrum insanis an ebrius es?	Bistu toll oder voll. A ßalcieß / czylis sie vpil?
R. Quid tibi igitur iste cursus (quæ hæc incitatio) videtur?	Wie lauff ich dann? A iakoß tedy biegam?

C. Sic satis deformis, turpis, indecorus.	Vngeschickt genug. Dosyć ßpetnie / nieprzystoynie.
Facsit aliqua attẽtio tua (consideratio de te tua.)	Gib ein wenig achtung auff dich. Przypátruy sie iedno sobie.
Videris plusculum potasse,)te hilariter inuitasse in potu.)	Mich dünckt du hast ein rausch. Podobnos] sobie pod- Wieres [pil.
R. Minimè.	Nein ich zwar.
Non ita est.	Niczego.

Falleris

Falleris.	Omyliß sie.
Non prorsus nihil est quod suspicaris.	Mag wol etwas dran sein. Za maloc nie tak.
Ariolare denuo.	Rath noch ein mahl. Zgadleß. Malos nie zgadl.

C. Perniciosa est turpitudo ebrietas.	Es ist ein schedlicher vbelstandt voll sein. (pic sie.
Ebrium fieri cum detrimento deforme est.	Y ßkoda y sromota vpijaństwo ßkode za soba y sromote niesie.
R. Propè iã quod turpe est honestũ prohibetur.	Es wil schir schande Ehre heissen.
Iam ferè flagitia laudantur.	Ale co nie przystoi / to teraz ludzie za poczciwosc sobie poczytaia.
Iam frequenter virtutis laudes occupant vitia	Ludzie teraz niecnote cnota nazywaia.

C. Nihilo melius.	Ist nichts desto besser.
Non est eo vita felicior.	Tymci gorzcy.
Omnino opera dãda erat pudori (verecundiæ, moderationi.)	Man solte sich in alweg etwas züchtig haten. Zachowac sie bylo zawße skromnie / miernie / wstydliwie.

R. Multa fieri (seruari) oportebat, quæ negliguntur.	Man solte viel thun / das nicht geschicht. Wiele potrzebá było czynić/co nie czyniemy.
Itaq; multa quoq; accidunt quæ nobis non placent, (ingrata, aduersa, contraria sunt.)	So geschicht auch viel / dz man nicht gerne hat. Wiele się też przyda/ (stawa/przytrafi) co nam nie miło.

C. Heus tu, non est noua res dissolutio vitæ.	Lieber/ es ist vor zeiten auch ein seltzam leben gewesen. Bá miły Bracie nie nowináć to / że ludzie rospustnie żywą.
Etiam olim (superioribus temporibus) magna fuit confusio vitæ.	Teżci przed nami ták było.
R. Res tamen aliæ fuerunt, & prauitas quidem nullo tèmpore laudem meretur.	Es gieng dennoch etwas anders zu/vnd ist das böse keine zeit löblich. Wżdyć było lepiey / á co raz złe/ nigdy dobrym być nie może.

Vbi

Vbi pudor perijt, ibi interiere omnia.	Wo aber keine zucht ist/ da ist alles verloren.
	A gdzie wstydu niemaß tám wßytko prozno.

OCTAVUM COLLOquium.

Alterius modi. Auff ein ander weise.
Inßym sposobem.

I. Quid tristis es?	Wie sihestu so sawer?
Cur adeò tristis es?	Czemus tak smutny?
(intueris?)	Czemu sie smeciß?
Quid sic terram obtueris?	Warumb sihestu so vntersich?
Quid sic humum spectas?	Czemus ták glowe záwiesil?
Quæ perturbatio ėst vultus?	Warumb sihestu so vbel?
Quare non bonus color est oris?	Czemus tak zadny/ blády?
An parum rectè (commodè) vales?	Bistu kranck?
	Albo sie nie dobrze maß?
	Albo niemożeß/ choruieß.

Nunquid

Nunquid aduersi accidit?	Fehlet dir etwas? A. vo cie co ziego potkalo?
Ecquid dolet?	Thůt dir etwas weh? A boli cie co?
Aliquane tibi ægritudo obiecta est?	Ist dir ein vnmuth zugestanden? A porkala cie iakaz zalosc?
R. Non benè me habeo.	Mir ist nicht wol. Zle sie mam.
Aeger sum.	Ich bin schwach.
Valetudo aduersa est.	Nie moge/chorule. Zle sie mam na zdrowiu.
Pecuniã / Libros / Vestes } perdidi.	Ich hab gelt/bůcher kleider verloren. Zgubilem pieniadze/ksiegi/szaty.
Numos quos habebam (libros, vestes) aliquis abstulit.	Com miał troche pieniedzy) ksiag/szat) to mi ktos vkradl.
Debeo nonnihil, neque est vnde soluam.	Ich bin schuldig vnd kan nicht bezahlen. Winienem nieco/a niemam czym zapłacic.

Appa-

Apparere hodie me oportet corã concilio.	Ich sol heut fürn Rath.
	Pozwano mie przed vrzad.
	Dzisia mam stánąć przed vrzedem.

C. Consule medicos.	Such rath bey den Ertzten.
	Rádz sie Doctora (lekarzá)
Tibi opem ferre (auxilio esse) nequeo.	Ich kan dir nicht helffen/
	Ja cie ratowac nie mogę.
Quomodo res gesta est?	Wie ist es zugangen?
	Jako sie powiodło?
Quid est negocij?	Was ist der handel?
	Co sie dzieie?
	Co zá rzecz (spráwá?)
R. Non sunt iucunda neq; fructuosa commercia, quæ habentur cum Pharmacopolis.	Es ist nit gut mit den Apoteckern zu thun haben.
	Już to ostátnia/ lekámi sie bawic.
In alijs diuersorijs (cauponis) minus sumptuum fit (degitur minoris.)	Bey andern Wirten zert man neher.
	W inszych gospodách nie tak drogo.

Ferre tu quidem mihi opem poſſes, ſi velles.	Du könteſt mir wol helffen ſo du wolteſt.
	Mogibyś mi pomoc/ (mię rátowáć) kiedybyś chćiał.
Effracta (reſerata, perforata, fracta) eſt ciſta, arcula, riſcus conclauis (cubiculi) mei.	Sie haben mir meine ſtuben/Kammer/Kiſten/Schaff/Pulpet aufſgebrochen.
	Dobywał ſię ktoś do moiey Izdebki/Kowniáty/ Skrzynki/ Száfy.
Prohibeor fuiſſe in rixa quadam. Accuſor tumultus.	Man zeyhet mich/ich ſey bey einem hader geweſen.
	Powiedáią ná mię/iákobych był przy niktorey zwádzie(zwáde záczał.)
Delatum eſt nomen meum de debito.	Ich werde vmb Schulde verklaget.
	Pozywáią mię o dług.

C. Qui ſua curaret non admiſceret ſe alienis negotiis re-	Wenn einer ſeines dinges wartete/ bliebe daheime/ ſchwermete des

maneret domi, nō vagaretur noctu foris, is posset & se & alios sæpè molestia liberare.

nachts nicht vmbher/ köndte er sich vnd andere viel mühe vberheben.

Kiedyby kto swych rzeczy dozrzał (pilnował) doma posiedział (został) nie biegał (pustował) wnocy/ nie żądałby sobie y inszym takowey prace.

R. Non possunt omnia peccata vitari.

Non potest fieri vt omnes lapsus atque pericula declinentur.

Es kan nicht alweg gleich zu gehn.

Nie może to być/ żeby się kto czasem nie przewinił.

C. Qui bonū quærit, bonum inuenit.

Sibi quisque boni sui autor esse solet.

Suam sibi quisque fortunam fingere solet.

Wer es gut macht der hat hat es gut.

Jako kto zárobi (záſłużył) táko mu zapłaca.

Każdy nieszczescia swego sam iest powodem (przyczyna.

R. Nunquam lapsus, nunquam surrexit. | Der nie fiel/ der stund nie wieder auff. Kto nie padł/ ten nie powstał.

NONVM COLLOquium.

Mœstitiæ & Consolationes.

Von Trawrigkeit vnd Trost.

O Smutku/ y pocieszeniu.

I. Cur ploras? Quæ est causa gemitus? | Warumb weinestu? erseufftzestu? Czemu płaczesz? wzdychasz?

R. Scilicet riderem (mirum ni rideam) in ista tam præclara fortuna | Ich sol vieleicht lachen/ dieweil es mir so wol gehet. Azabych (a wiecbych) sie miał smiać w takowym nieszczęściu.

C. Neq; risu neq; fletu quicquam proficies, sed res tota Deo est permittenda. | Es ist nits weder lachē noch weinen/ du must es Gott befehlen. Nie sprawisz nic ani smiechem/ ani pła-

R. Facile

czem / musisz to Bogu poruczyć.

R. Facile datur cō-silium alijs. — Es ist eim andern gut zu rathen.
Nie trudno ć inszym rádzyć.

Miseri etiam irrideri ferè solent. — Wer den schaden hat / der muß auch den spot darzu leyden.
Kto ma szkode / ma y posmiech.

C. Habe bonum animum. — Ey hab ein gut Hertz.
Badz dobrego Serca.

Bono sis animo. — Miey dobra nadzieie.

A quo obsecro te irrideri putas. Deus prohibeat ne à me fiat. — Wer meinstu / der dein spotte / behüte mich Gott darfür.
Ja sie z ciebie nie násmiewam / Boże mie tego obroń.

R. Non mirum sit, si quis in tali perturbatione, (dolore, iniqua fortuna) animum — Es wer kein wunder / das einer in solcher anfechtung (bekümerniß (halb verzweiffeit.

mum desponde- at (penè exanime- tur.	Dobrze sie człowiek wtákim frásunku nie rozsiadzie.

C. Deus siuertat.	Da sey Gott für. Vchoway tego Boże.
Ne Deus siuerit.	Das wölle Gott nicht. Boże tego nie day.
S. Fiat sanè, quod Deo visum fue- rit.	Wolan / es gehe wie Gott woll.
Eò sanè res euadat, quo volet Deus.	Co Pan Bog raczy / to niech bedzie.

DECIMVM COLLO- quium.

De Conuiuio. Von Gastungen. O Biesiedzie.

C. Audio futurum apud vos hodie conuiuium.	Ich höre sagen / jr werdet heute Geste haben.
Aiunt vos hodie conuiuas habitu- ros.	Słyszę / że dzis Goście v was máią być.

Audio

Audio inuitatos hodie à tuis esse hospites ad prandium, (ad cœnã.)	Powiedáią że dźiś gośćie v was máią bydź. Zescie naprośili gosci.
R. Quis dixit? (narrauit?)	Wer hats gesagt? Ktoß to powiedał?

C. Famulus vester.	Ewer diener. Sługa waß.
Frater / Condiscipulus. / Sodalis. / Contubernalis. } tuus.	Dein Bruder / Gesell.
	Brát / Towárzyß } twoy.
R. Qua occasione ad te venit? (te conuenit?)	Wie kam er zu dir? Jáko do ćiebie przyßedł?
C. Factus est mihi obuiam, allaturus { Panes. Vinum. Cereuisiã. Olera acetaria. Fructus.	Es begegnete mir / da er Brod / Wein / Bier / Salat / Obs / holete. Potkał sie zemną / gdy ßedł po Chleb / Wino Piwo / Salate / owoce.
Inuitaturus conuiuas.	Da er die Geste laden solte.

	Gdy goście miał wezwać.
R. Est futurum conuiuiũ mediocre, vel intra mediocritatem quoque, haud amplum haud magnificũ.	Es wird ein schlecht Gastgebott sein. Będziec biesiada / ale nie wielka / kostowna.
C. Imò vt existimo non futile neque contemnendum.	Ey nicht so gar schlecht. Nie będzie też tak barzo prosta/niczemna/ wzgardzona.
R. Apud nos non vsurpantur lautitiæ.	Es gehet bey vns nicht köstlich zu. My nie używamy hoynie (rozkosznie.)
Apud nos non instruuntur epulæ opiparæ, magno (splendido) apparatu.	My nie dbamy o wielkie roskoszy/ (iakowki.)
Similes vestrarum	Wie bey euch. Jako v was czynia. Jako to wy.
Apud nos sunt res tenues.	Es ist arm ding bey vns. Nędzać (lichotać/chudobać) v nas (znami.)
C. Optandum (prodesset) sanè, vt sumptibus parcatur.	Es were wol gut/ das man des Vnkostens weniger machte.

Sum-

Sumptus qui impenduntur in cõuiuia, fieri parcius	Dobrzeby było / żeby tych prożnych nákłádow ná biesiády zániechano.
Non esse tandem sumptus intollerabiles.	Zeby sie ludźie obczá-dáli.
Conuerti animos ad parsimoniam.	
Nam vbi nunc nõ venatio & aucupia nõ multiplex vinum & cereuisia apponuntur & inferuntur, ibi spernuntur (pro nihilo penè ducuntur) conuiuia	Denn wo jtzund nit Wiltpret oder Fisch/auch mācherley Wein vnd Bier auffgetragē wird/da tang dz gastgebott schier nichts Abowiem kedy teraz zwierzyny / Ryb / rozmaitich Win y Piwo nie dawáia/támći biesiádá zá nic nie stoi:
Quot posſis aut ſcias nomina venationum aut piſcatus cõmemorare?	Wieviel kanſtu mir woll wildpret vnd fiſche neñen? A wielebys mogl zwierzin albo ryb wyliczyc?
R. Non ſum ego venator?	Bin ich doch kein Weidman noch Fiſcher. Wβakē nie iest myśliwiec.
Non do operam ego venationib9.	Nie báwie sie ia myśliſtwem.
Non ſum ego piſcator.	

 I. Quem

Nie iestem ia rybitw / (rybak.)

I. Quem vocas tu venatorem?	Was ist ein Weidman? Co iest Mysliwiec?
R. Qui feras agitat & aves captat, & si vtriq; suum est nomen.	Der Wild iaget vnd Vogel fangt / wiewol deren jeder sein eigen namen hat. Ktory zwierz y ptaki łowi acz każdy z nich swoie ma przezwisko.
Neque te certè fugit, qui piscatores appellentur.	So weist du ja woll was ein Fischer ist. A wzdy wieß/co iest rybitw.

I. Illi verò quæ habent nomina?	Wie heissen aber jene? A drudzi co za nazwiska maią?
R. Venatorum & Aucupum.	Ein Jeger vnd Vogelsteller. Zowaie Mysliwcami y Ptaßnikami.

C. Nimis multa ſunt iſtarum artium inſtrumenta, opus eſt canibus, opus eſt iam captis & manſuetis auibus, plagis, retibus, rudentibus & aliis.

Es gehört viel hierzu/ ſie muſſen hunde/vogel/garn ſtricke/ vnd anders mehr haben.

Potrzebá do tego bárzo wiele nárzędow/ bo muszą mieć pſy chowáne/ptáki/ sieći/ sidłá/y inſzych rzeczy nie máło.

Ego venabor (aucupabor, piſcabor,) potius in libellis, vbi capere licet, quodlibet.

Ich wil in den Büchern jagen / da fengt einer was er wil.

Wolę ia w kſięgách polowáć/ gdzie kto może vłowić/ co ſię mu podoba.

P. Licet facias. Facere hoc poteris Iam enim huius generis permulta ſcripta extāt (ſunt in medio, habentur in manibus.

Daß magſtu thun. Denn jtzund ſeind derſelben Bücher gnug vorhanden.

Możeſz to vczynić. Jeſt bowiem teraz doſyć kſiąg o tym napiſánych.

I. Congruuntne autem in illis etiam vbiq; omnia?

Treffen ſie auch alle vber all zu?

Nihilne verò in his errorũ inest?

Prawdáli teß wßytko co wnich napiſáno.

R. De eo quisq; cogitet attentè.

Da hab ein jeder acht auff.

Każdy z pilnośćią niechay obaczy.

Id quisq; obseruet ipse.

Nam res alicubi coniecturis continetur.

Denn es heist bißweilen geraten.

Abowiem potrzebá nie kiedy zgadnąć.

Qui benè coniicit, benè ariolatur.

Wer etwas erraten hat/ der ist ein guter Warsager.

Benè qui conijcit, vatem hunc perhibeto optimum.

Ktory co zgádnie / tego możem mieć zá wießczká/ (proroká.)

I. Quid tu cibi & potus nominare iam possis?

Was kanstu für kost / (speise) vnnd Tranck nennen?

Co zá pokármy y napoie możeß mi wyliczyć?

R. Quod mihi datur & quotidiani vsus.

Das man mir gibt/ vnnd täglichen im brauch ist.

Co mi dádzą / y na káżdy dzien vżywáią.

91.

Latin	German / Polish
Carnem { Bubulā, Vitulinā, Porcinā, Veruecinam.	Rindfleisch / Kalb / schweinen / Schöpsenfleisch. Mięso Wołowe / Cielęce / Wieprzowe / Skopowe.
Nam agnina ad nostram mensam raró pertinet.	Denn dz Lambfleisch reicht selten an vnsern Tisch. Bo iagnięcina rzadko się nam dostawa.
Déinde pisces quos percelli, priusquam coquantur, necesse est, Bergenses vulgó, & pisciculos illos putri halece natantes, & qui Carpi vulgó dicti, Cyprini putantur, cum pane cibario & domestico ex olyra, seu quicquid id frumenti est, & Cereuisia nostrate. (tenui.)	Darnach Stockfisch Bergerfisch / Hering / zu zeiten Karpffen denn hauß oder rocken Brodt / auch ein gebrawen gering Bier. Potym Stokfisch / Bargerfisch / śledzie / czasem y Karpie / Do tego chleb rzżany / z piwem domowym albo lekkim

I. Poteſt his aliquis vnâ cum rapis & oleribus eſſe contentus.

Damit ſampt Rüben vnd kraut kan ſich einer behelffen.

Może kto ná tym wybornie przeſtáwáć / máiąc do tego rzep z kápuſtą.

Non moritur fame & ſiti, cui iſta ſuppetunt, (iſtorum copia contingit.)

Stirbet nicht hunger noch durſts dabey.

Kto to ma / nie vmrze głodem.

Atq; abſumptis tādem bonis, magnificētia & ſpēdor iſte vnà cum luxuria deſinet.

Vnnd wenn man ein mal außgezehret hat/wird als denn der pracht mit dem ſchweigen auch auffhörē.

Strawiwſzy wſzytko/ vſtánie wſzytka wynioſłość/y z zbytkiem záraz.

R. Cum ſumptus quæſtus ſuperat, non poteſt res cō ſiſtere.

Wenn man mehr wil verzeiren denn man gewinnet / kan es nicht lang beſtandt haben.

Gdy kto więcey ſtrawi niżli zárobi/ nie może to długo trwáć.

Non poteſt quæſtus conſiſtere, cum eum ſumtus ſuperat. Plaut.

I. Quis

I. Quis est inuitatus?	Was sind für Gest geladen?
Qui sunt inuitati hospites?	Cośćie zá Gośćie náprośili?
R. Senatores, Doctores, Magistri, Vicini] aliquot cum coniugibus.	Etliche Herrn des Raths/ Gelerte/ Nachbawren/ mit jren Weibern. Kilka Senatorow (pánow rádnych) Doktorow/ Mágistrow/ sąśiadow z żonámi ich.

I. Aderunt & Musici?	Werdet jhr auch eine Musicam haben? A będźie też Muzyka?
R. Aiunt nescio quid noui Organi Musici allatum id sonabit, (eius fiet periculum.)	Man sagt von einem newen Instrument/ das soll sich hören lassen. Powiedáią/ że przynieśiono iáki nowy Instrument/ co ie będą probowáć.

Quis

I. Quis increpabit?	Wer wird drauff schlagen? Kto ná nim bedźie grał?
R. Is qui præest in templo moderandis fistulis illis, quarum soni interponi cantibus solent.	Der in der Kirchen pflegt auff der Orgel zuschlagen. On co y w kośćiele ná Orgániech grawa.
I. Soni isti sunt infantes & inanimi.	Es seind stimmen ohn gesang. Głosy to sa bez śpiewánia.
R. Quid verò ita? cum sæpe organa ista follibus inflari soleant.	Wie so? dieweil Blaßbelge dabey sind. A iako to? wßák rzywáiá do nich miechow.
I. At ego aliud sensi.	Ey ich mein es anders. Inaczey ia to rozumiem.
R. Et ego tibi aliud respondi.	So hab ich dir auch ein anders geantwort. Wiecē y ia inaczey odpowiedział.
Adhibebuntur & Symphoniaci.	Man wird auch figuriren. Bedá teß figurowáć.

Hilaris

I. Hilaris vita bona vita est.	Ein frölich Leben ist ein gut leben.
Hilaritas vitæ res præclara est.	Zywot wesoły / żywot dobry.
R. Sic quidem, cũ hilares sumus, edimus & bibim9 vt nè obliuiscamur nominis diuini (pietatis religiosæ.)	Ja wenn man frölich ist trinckt vnd isset / vnd Gottes nicht vergisset. Ale tak / ábyśmy iedząc piiąc / dobrey myśli będąc / Bogá nieprzepommeli.
I. Sane ea ferè nũc vbique vita est, quam res fert & tempus, vtcꝫ nõnunquam melior ac commodior optanda videatur.	Es gehet jtzund fast vberal also zu / wie es mag / vnd das es zu zeiten wol besser tüchte. Záprawdę teraz ludźie dostátku swemu y czásu vgadzáiąc ták żywą / żeby sie lepiey zeszło.
R. Progrediatur ea igitur quousque poterit.	So gehe es so lang es kan. Niechże tedy ták żywą poki mogą.
Duret talis igitur vita, quam diu licebit.	
Procedant, donec insistendum sit, (dum longius nequeant.)	Biß es anstehet. Aż kiedy muszą przestáć Aż dáley nie mogą.

I. Multiplex

I. Multiplex vt arbitror, cibus, & varius apponetur, (anteponetur) conuiuis.	Man wird freylich viel gericht geben. Bedzie (bez pochiby) rozmaitych y osobliwych potraw dosyć.
R. Non nimius. Mediocris.	Nicht zu viel. Mit massen. Nie bárzo. Nie wiele. Nie nazbyt. Ták wczás.

I. Quis erit numerus ferculorum? (missuum?)	Wie viel wol? A wiele ich (potraw) bedzie?
R. Dixere de quatuor, quinque, sex, &c.	Ich hab gehört von 4. 5. 6. etc. Powiedzieli (słyszałem) o czterzech/piąci/sześci.
Non sum sciscitatus.	Hab nicht darnach geforscht. Nie pytałem sie o nich.
Non possum indicare modo.	Ich kan dir jtzund nicht sagen. Nie mogeć teraz powiedzieć.

Licet

Licet die crastino perconteris.	Frage mich morgen drumb. Iutro mie o tym pytay

I. Vinum sine dubio in vestra cella conditum habetis.	Den Wein habt ihr freylich in ewrem keller. Wino podobno máćie w piwnici.
R. Tam Vinum quā Cereuisiam.	Wein vnd Bier. Jestći wino y piwo.
Ne'q Vinum ne'q Cereuisiam.	Weder Wein noch Bier. Ani wino / áni piwo.

VNDECIMVM COLLOquium.

De Vestimentis.

Von Kleydung.

O Száćiech.

C. Egregium hominis genus videris isto ornatu tam miserabili.	Du bist ein feiner Hach in diesem seltzamen kleide. Czystys pacholek (chlopeś czysty) w tym so-

	remnym odźieniu/ (w tey ßácie/barwie)
R. Quid adeò mirabile est igitur?	Was ist denn so seltzam? Co wzdy mam ták dziwnego (foremnego)

C. Omnia quibus indutus es: tegmen capitis, pileus, tunica, diplois, & quibus propter insolitâ nouitatem nomina desunt.	Alles was an dir ist/ hauben/ hut/ rock/ wammes/ vnd das ich nicht alles von wegen der vngewönlichen newigkeit nennen kan. Wßytko co ná sobie maß/czapka/suknia/ káfftan/ y niewiem iáko wßytko dla niezwykley nowości mam názwáć.
Quæ quibus nominibus tam inusitata apellem non invenio.	
Sed præ cæteris, quæ caligæ vocantur, singulares sunt.	Zu mal aber die hosen haben eine sonderliche art. A nádewßytko vbránie/ (portki) maß osobliwe.
R. Quid ita? cur? quamobrem? quapropter?	Warumb? Czemu? A iáko to?

Ideo

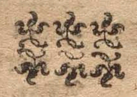
C. Ideo, (propterea) quia neq; elegans neq; commodum in vllo istorum est quicquam.	Darumb / denn es ist weder wolstand noch nützlicher gebrauch an jrkeinem stück. Ták (dla tego) bo we wszystkich niemaß nic ani przystojnego áni vżytecznego.
R. His temporibus (hoc seculo tales vestes gestari (sic vestiri) consuetũ (vsitatum mos) est.	Itziger zeit tregt man solche Kleider. Ale teraz tákowe ßáty noßą.
C. Etiam execrationes iam vsitatæ sunt, & maledici deierariq; crebro solet. Est & crapula in moribus vt cibo potuque corpora repleantur. Est ferocia, pigritia, (inertia) impudentia, petulantia atque vesania quoque in more,	Man fluchet vnd schilt / vñ schweret auch jetzund offt / man frist vnd seufft sich voll / ist vppisch / faul vnzüchtig / mutwillig / auch wol vnfletig / begehet alle Sünde vnnd schande / meinestu darumb es sey fein. Teßci teraz Ludzie złorzeczą / przysięgáią / często

(moris noſtratis potiſsimum.) Denique tam omne flagitiorum & ſcelerum genus more ſit. Tune verò hoc probas? (Tibine verò hoc bellum videtur?)	częſto ſię ożyráią y vpiiáią/ ſą nieuhamowáni/ leniwi/ niewſtydliwi/ ſwowolni/ y zápamiętáli/ wſzelákie grzechi y złości płodzą/ á to wſzytko z obyczáiu/ á więc to dobrze? (á więc ty to chwaliſz?)
R. Sua quæque regio ſuum habet morem.	Lándlich ſittlich. Co kray/ to obyczay. Każdy kray/ ma ſwoy obyczay.

C. Turpia & flagitioſa vbiq; ſunt vituperanda.	Schendlich/ ſtreflich. Prozno to chwalić/ co ſię niczemu godzi.
R. Egone igitur autor & inceptor eſſe debeo nouæ rationis?	Sol denn ich eben etwas newes machen. A więc ia mam co nowego począć?

C. Honeſtus & cōueniens cuiq; ornatus non poteſt nouitatis nomine culpari.	Erbahre zugehörige tracht iſt keine verweißliche newerung. Stroy vczćiwy á przy-

	ſtoyny nie godzi ſie nowym názwáć.
At tuus iſte & huic ſimiles nouitatem habent non ferendam.	Dieſe deine aber vnd dergleichen / ſind eine vnleidliche vernewerung.
	Ale twoy / y temu podobny / nowość ma nieznośna.
Ac quondam talia à Magiſtratu fuiſſent animaduerſa	Vnd hette vorzeiten eine Oberkeit drein geſehen.
	Przed tym karalby to był Vrząd.
R. Quæſo relinque mihi meum morem.	Lieber laß mir meine weiſe.
Quæſo ſinito meo me more viuere.	Proſzę ćie day mi pokoy / a niechay ſobie chodzę iáko chcę.
C. Retineto ſanè. Viue vt lubet, dum is permaneas, qui es.	So behalte die / vnd bleibe wie du biſt.
	N owszem / możeſz ſobie żyć (chodzić) iáko raczyſz.

DVO-

DVODECIMVM COLLOquium.

Aliæ figuræ sermonis communis.

Andere gemeine weise zu reden.

Inszy sposob pospolitej rozmowy

I. Meministi mandatorum meorũ? Scin quid mandauerim?	Was hab ich dir befohlen? A pámietaß (wieß) comci rozkazał?
R. Memini, (scio, non sum oblit9.)	Ich gedencke (weiß) es wol / habs nicht vergessen. Wiem / pámietam dobrze / niezápámietałem.
I. Expediuisti igitur negocium?	Hastu aber die sache außgerichtet? A sprawiłeś?
Conuenisti illum?	Bistu bey jhm gewesen? A byłeś v niego? A mowiłeś z nim?
Detulisti nunciũ?	Hastu die bottschafft geworben? A sprawiłes poselstwo

Ita

R. Ita diligenter (studiosæ, accuratè) statim (è vestigio.)	Ja mit fleiß. Als bald. Spráwiłem z pilnością. Bez omieszkánia.

I. Quo igitur in loco res sunt?	Wie stehet es denn? Jáko się tedy rzecz ma?
Quid ille narrat?	Was sagt er? A co powiada? (mowi?)
Quid responsi affers?	Was ist die antwort? Co zá odpowiedź dáieß? (przynosiß?)
R. Res bono (satis bono, mediocri) sunt in loco.	Es stehet recht: Leidlich. Dobrze. Nienagorzey.
Nihil.	Nichts. Nic.
Vult ipse die crastino te accedere.	Wil morgen selbst zu dir kommen. Jutro do ciebie sam przyidzie.
Et de quibus opus fuerit tecum colloqui. Et quæ res postulabit tibi exponere.	Vnnd nach notturfft sich mit dir vnterreden. Nwedle potrzeby z tobą się rozmowi.

Conuicia mihi faciebat.	Er gab mir böse wort.
	Łáiáł mi. S fukał mię.
Maledictis me abegit.	Fukał ná mię.
	Nádał mi złych słow.

I. Cur reliquisti apertam ianuam conclauis? (cubiculi?)	Warumb hastu die Stuben (Kammer) thür offen gelassen?
	Czemuś drzwi nie záwárł (zámknął) v izdebki/ (komory/ kownáty?)
R. Scelerate fui oblitus, cum exirem, occludere præ nimia festinatione?	Ich habs schendlich vergessen nach mir zuzuthun/ in grosser eyl.
	Spieszyłem się bárzo/ ták iżem ci szkárádnie zábaczył.
Abi cito occludito.	Lauff hin vnd schleuß zu.
	Bież/ zámykay co rychley.
Nunquid dictu mirum est, tantam (tam supinam) esse negligentiam? (socordiam.)	Sol einer nicht wunder sagen/von der Leute vnachtsambeit.
	Dziwna to rzecz że Ludzie ták są niedbáłemi.

COLLOQVIVM DECIMVM TERTIVM.

Invitatio vulgaris.
Gemeine einladung.
Wezwánie pospolite.

I. Nisi melior conditio oblata est, (fuerit) venias die crastino (hodie) ad me, mecum vt prandeas (cœnes)	Weistu es nicht besser / so kom morgen (heut) zu mir / iß mit mir. Jesli polepßyć (lepiey mieć) nie możeß / przydźi jutro (dźiś) do mnie ná Obiad. wieczerzą.
R. Optima ista est conditio.	Ich weis nichts bessers. Bárzo dobrze.
Meliorem non noui.	Jáć polepßyć nie vmiem.

I. Cogita tamen & circumspice.	Bedencke dich dennoch / vnd sihe dich vmb. Rozmyślay śię / á pátrz przed śię.
Apud me haud præclarè accipiuntur hospites.	Deñ bey mir geschicht den leuten nicht sehr güttlich. Nie mogę ia Gośći z dostátkiem czestowáć.
Asper est meus victus.	

I modò rem tenes. — Gehe hin / ich sage dir es.
Idźże / oto cię przestrzegam.

Fiet meo periculo. — Ich wil meine gefahr stehen.
Z moim to niebespieczenstwem (z moią ßkodą) będzie.

I. Licet igitur venias. — Wolan so magstu kommen.
Możeß tedy przyść.

COLLOQIVM DECIMVM QVARTVM.

Seruitium damnosum.

Von schädlichem dienste.

O służbie ßkodliwey.

I. Non possum facere quin narrem quid mihi acciderit. — Sol ich dir nicht sagen? wie es mir gehet?
A nie wießże / co mię potkało?

R. Quid rei (negotij) est? — Was ist der handel?
A co?

Puer

Latin	German / Polish
Puer / Minister / Famulus { meus aufugit.	Mein Bube / Knecht / ist mir entlauffen.
	Chłopiec / sługá moy vciekł. (poszedł precz.)
Malè (negligenter) curando, importuna incitatione, exagitatione, equũ grauiter afflixit (penè perdidit.)	Hat durch böse wartung / mit rennen / sprengen das Pferd verwarloset.
	Złym opátrzeniem (dogladaniem) záwodowániem / skoczeniem konia mi popsował / (máło nie zamordował.)
Causa est canis amissi.	Den Hund verloren.
	Zgubił psá.
Autor fuit rixæ.	Ein Hader angefangen.
	Powádził się.
Deseruit seruitium	Ist auß dem dienst getretten.
	Wypowiedział służbę.
Heri noctu (vesperi) domum reuersus me maledictis (iurgijs) adortus est.	Kam nechten heim / gab mir böse wort.
	Przyszedszy wczorá wieczor / nadawał mi złych

Erat

	słow /) swárzył się zemną.)
Erat ebrius.	War truncken. Upił się (ożarł się) był.
R. Negocium improbum.	Ist ein böß ding. Ist nicht gut.
Nihil boni inest in hoc nuncio.	Nie dobrze to. Zła to nowiná.

COLLOQVIVM DECIMVM QVINTVM.

De Ferijs, Von Feyertagen. O Swiećiech.

C. Hodie ni fallor (vt opinor) feriæ sunt, (dies festus est)	Es ist / gleub ich / heut ein Feyertag. Dźiśia (ieśli dobrze bacżę) mamy święto.
R. Ita est, quid tum postea verò?	Ja/ was ist denn mehr? Mamyć/á więc co? (á co z tego?)

G. Licet supersedere laboribꝰ operarum nostrarum	So dürffen wir nicht arbeiten. Więc nie będziem robić.

Studij

Studij conceditur nobis ocium.	Lernen. Vczyć się.
Fit copia {deambulandi. ludendi.}	Mögen spatziren gehen/ kurtzweilen. Możem (wolno nam) grać/ przechodzić się.
R. Propemodum tantundem operis fit (laboris suscipitur) diebus festis & profestis.	Man thut schier eben so viel am wercktage/ als am Feyertage. Mało nie tyle robią w święto/ iako y w powszedni (robotny) dzień.

C. Scio vbi conuenerit (futurum sit) sodalitium iucundum, (oportunū, perquam commodum, hilare,)	Ich weiß eine gute geselschafft. Wiem ia/ gdzie będzie dobre krotochwilne towarzystwo.
R. Vide (caue) ne importunum sit, quod oportunū censes.	Sihe dich für/ das du nit das böse für gut haltest. Patrz/ abyś złego za dobre sobie nie obrał.

C. Oportunū certè est illud, vbi hilaritatis datur occasio.	Das ist ja gute geselschafft da man guter dinge ist. Izali to nie dobre towárzystwo / kedy kto może być dobrey myśli.
R. Quam vocas tu hilaritatis occasionem?	Was heistu guter dinge sein? A co ty zowieß dobra myśl.

C. Quod vbiq; omnes sic vocant. Potare & ludere.	Das man vberall so heist/ zechen vnd spielen. To co y wßyscy / pić y grać.
R. Vide ne erres. Nunquid verò audiuisti sapientis veteris præceptum?	Sihe das du nicht jrrest. Hastu auch gehöret/ was vorzeiten ein weiser Man geleret? Pátrz żebys się nie omylił/ albo nie pámiętaß nauki niektorego dawnego Mędrca.

I. Quisnam ille? aut quid præcipit?	Wer ist der? oder was hat er gelehret?

III.

A ktory to był? á co za nauka iego?

R. Nomen fuit illi Pythagoras, qui inter alia præcepit, Non ingrediendam viam publicam, quæ latè pateret tritaqꝫ esset pedibus omnium.

Sein name ist Pythagoras gewesen / hat vnter andern die lehr gegeben / Man solte nit durch die gemeine grosse strasse wandeln da jederman sein weg durchneme.

Imie mu było Pythagoras, ktory miedzy inszemi naukami swemi y te dawal / abysmy wielka a szeroka droga / ktora wszyscy ludzie chodza / nie szli. (abysmy sie na wielka etc. nie vdali.)

I. Huius dicti sententia videtur esse singularis. (abstrusa, recondita.)

Das wird einen sonderlichen verstandt haben.

Musi bydz tey nauki osobliwe wyrozumienie / albo wykład.

R. Quidnam indicari (significari) his censes? (arbitraris?)

Was meinestu / das der verstand sey.

Coli mniemasz żeby ta nauka dała znać.

Cupio ex te: audire. cognoscere. discere.	Beger es von dir zu vernemen. Radbych to od ciebie slyszal.
R. Hoc monere vult, Non inhiandum vulgo, aut promiscuæ multitudini, neque huius ductũ sequendum esse.	Er wil sagen/ man sol dem gemeinen hauffen oder Leuten nicht ins Maul sehen/ oder nachgehen. Daie to znac abysmy sie na gminie albo pospolitym człowieku niezáwieszáli/ áni zá nim chodzili/ iáko on kogo prowádzi.

I. Non igitur tempus aliquando ludo terrere licet.	Solt man nicht auch etwa kurtzweilen? Aza sie tedy nie godzi czásem krotochwilowác?
R. Qui cogitare (rectè rem perpendere) volet, is reperiret omne tempus nimis celeriter elabi, volat enim tempus.	Wer es recht bedechte/ dem würde die zeit in alle wege zu kurtz/ denn die zeit fleucht hinweg. Ktoby to dobrze w sobie vważał/ nie báwilby sie proznymi rzeczami/ abowiem

czás pretko prze-
minie.

I. Tu sapiens vir es ego hoc modo philosophari nō didici.	Du bist ein Kluger Man/ ich hab solche Weißheit nicht gelernet. Człowiekes ty madry/ Jam się tákowey madrości nie v-czył. (Ja ták medrkowáć nie v-miem.)
R. Studeas igitur discere.	So lerne es noch. Vcz się ieszcze.
Age verò discito posthac.	
Nisi malis per omnem vitam tuam iners & bestia perhiberi.	Aber du bleibest dein lebenlang vnverstendig/ vnd ein püffel. Ale ty wolisz záwsze tákim prostakiem zostáć.
I. Bona verba quæso.	Ey lieber mache es nicht so arg.
Eia benè dicito.	Moy miły/ nie przymawiay mi ták bárzo

COLLOQVIVM DECIMVM SEXTVM.

I Pompa

Pompa nuptiarum.
Kirchengang. Köstung.
Obchody Weselne. Gody.

I. Quando sponsa ducetur in templum?	Wenn wird die Braut in die Kirchen gehn?
	Kiedy poydzie Pani młoda do kościoła?
R. Quidnam igitur nuptiarum hodie celebratur?	Was ist denn heut für eine Hochzeit?
	Co za wesele iest (gody są) dzisia?
	Kto bedzie miał wesele?
I. Propinqui / Amici / Sodalis / Vicini } nostri	Unsers verwantēs/freundes/ gesellens / nachbarn.
	Naszego powinowatego / przyiaciela / towarzysza / sasiada.
	Nasz krewny / przyiaciel.
An tu verò hoc ignoras?	Weistu das nicht?
	A za ty tego nie wiesz?
R. Non enim de nuptijs percontari soleo.	Ich frage nichts nach der Köstungen.

Atque

	Nie pytam się ia o weselach.
Atque tot fiunt & parantur iam indies nuptiæ, vt me spectandi cæperit facietas, (vt pertæsum sit spectaculi.)	Es werden jr auch teglich so viel/das ich deß zusehens bin müde worden. Ták wiele teraz tych godze sie iuß nie rad przypátruie (dziwuie.)

C. At hodie futuræ sunt splendidæ (speciosæ.)	Man wird aber heut eine köstliche halten. Ale bedzie dzis zacné (známiemite) wesele.
Cum magno apparatu.	Es wird statlich zugehen. Z wielką wystáwą. Z wielkim przygotowániem.
R. Cuiusnam (quænam?)	Wes dann? V kogo?
C. Nobilis cuiusdam ex familia equestri.	Eines Edelmans. V niektorego ziemiániná/(slachcica.)

Mercatoris diuitis	Eines reichen Kauffmans.
	Bogatego Kupcá.
S. Erit igitur pompa magnifica.	So wird freylich ein groß geprẽng werden.
Splendidè igitur deducetur sponsa.	Bedzie tedy stroyna y znamienita pompá. (processia.)

C. Non admodum curæ (cordi) mihi est deductio spõsæ in templum, (pompa procedens ad templũ) choreæ & saltationum mallem esse spectator.	Ich frage so viel nach dem Kirchgang nicht / wolt lieber den tantz sehen. Nie dbamci ja takowej pompy albo processiey do Kosciolá. Wolałbym sie táncu przypatrzyć.
R. Multum semper turbæ est in ijs locis, vbi istæ choreæ ducuntur, neque solet ferè sine incommodo (tumultu abire.)	Es ist allzeit groß wesen bej den täntzen / vnd tregt sich gemeiniglich ein vnrath zu. Záwżdy tám wielki trzask bywa / gdzie tańcuią / czá-

ſem y do zwády przy chodzi.

Te etiam non eſſe inuitatum arbitror, quapropter ſuaſerim (cenſuerim, conſilium dederim) vt maneas domi.

So biſtu freylich nicht geladen / darumb w..re mein rath du bleibeſt daheimen.

Ciebie teſz tám nie proſzono / (wezwano) á ták bych ia radził / żebys raczey domá zoſtał.

C. Morem ſcilicet tibi geram.
Optemperabo nimirum tibi.
Sequar conſilium tuum.
Ita faciam.

Jch dencke / ich werde dir folgen.

Podobno (ponno) ćie vſlucham.

Tákci podobno vczynię.

R. Etiam habemus (eſt) ſanè quod agamus (exequamur, curemus) quod magis vrget. (in quo plus momenti eſt, quo magis vſus eget.)

Wir haben auch zwar wol anders nötiger zu ſchaffen.

Wſzak mamy co inſzego / y pilnieyſzego czynić / ná czym więcey zależy.

COLLOQVIVM DECIMVM SEPTIMVM.

Funeris exequiæ.

Leiche. Todte.
Obchody Pogrzebne.

C. Hora duodecima (meridie) prodeundum est in funus. | Vm̃ 12 vhr sollen wir zum todten gehn. | O dwunastey poyɗziem ná pogrzeb.

R. Quis { mortuũ est? obijt morte? sepelietur? | Wer ist gestorben? | Ktoż vmárl? | Kogo bedą pochowáć

C. Vir ætate iuuenili, integrisque viribus, quod aliquis præsidium (perfugium) in mortis metu habere potuisse videatur. | Ein junger starcker Man/ hinter welchem einer den todt solt geflohen haben. | Człowiek młody / y cżerstwy zá ktorym mogłby sie kto był śmierci vchronić.

Senex decrepitus. | Ein alter Man/ | Stárzec niektory z grzybiały.

Latin	German / Polish
Honesta matrona.	Eine erbare Fraw. Vczciwa biała głowa.
Formosa virgo.	Eine schöne Jungfraw/ Krasna panna.
C. Nihil adfert adiumenti ad mortem depellendã vel ætas iuuenilis, vel virium integritas, vel formæ bonitas.	Es hilfft weder jugẽd noch stercke/ noch schöne für dẽ Todt. Przeciwko śmierci/ nie pomoże ani młodość/ ani siła/ ani vroda.
R. Eamus iam adeò signum ære datur.	Last vns gehn/ man leutet bereit.
Iam ære sonant. Iam pulsata æra sonant. Iam ære increpantur.	Poydźmy/ abowiem iuż dzwonią.

COLLOQVIVM DECIMVM OCTAVVM.

Noua, Bella.

Newe Zeytung. Krieg.

Nowiny o Woynie.

C. Rursum audiuntur, (sparguntur) rumores varij, (multiplices) de magnis belloru apparatibus.	Man saget abermal von grosser kriegsrüstung. Powiedáią zásię o nowey potrzebie woienney.
R. Non bona ista noua sunt.	Es sind nicht gute zeitung. Nie dobra to nowiná.
C. Nobis quidem sed militibus perquam bona sunt.	Für vns zwar / aber für die Kriegsknechte sinds gar gute zeitung.

Námci nie dobra / ále Zolnierze tákowym nowinam bárzo rádzi.

Ego ideò non soleo de nouis rebus percontari, (res nouas inquirere) quod raró narretur aliquid boni.	Ich frage darumb nicht gerne / den man höret selten was guts. Dla tego się nierad o nowych rzeczach pytam / iż rzadko co dobrego słyszeć.
R. Quid narratur igitur? aut vbi belli incendium oritur?	Was sagt mann denn / oder wo geht das fewer an? Co wżdy powiedáią /

Inter

álbo gdźie ſię woy-ná záczyna?

C. Interroga potius vbi ardeat (flagret bellum, In Italia, In Gallia.

Frage wo es angangen ſey / In Welſchland / Franckreich.

Ráczey pytay gdźieby ſię iuż záczelá / We Włoſzech / We Fránciey.

R Modo ne nos attingat.

Wenn es nur nicht vns auch erreichte.

Modò ne huc etiã progrediatur.

By iedno teſz do nas nie przyſzlá.

Modò ne nos quoque corripiat.

By iedno nas nie doſieglá.

C. Non multum, vt audio, de alijs (de externis) laboras.

Ich höre wol du frageſt nach andern nicht viel.

Quid alijs fiat non curas.

Widzę / że ty o inſze nie dbaſz.

R. Optarim, vt cũ omnibꝰ benè & rectè agatur.

Ich wolte menniglich wünſchen / das es bey ihnen recht vnnd wol zuſtünde.

Zyczyłbym ia / zeby sie wßytkim dobrze działo (zeby wßedy dobrze było.)

Omnibus benè cupio.	Ich gönne niemand nichts arges.
Nemini velim quicquam mali accidere.	Nie zyczę ia nikomu co złego.
Quis narrauit (indicauit) hæc?	Wer hat dir darvon gesagt.
	Kto tobie o tym powiedział?
Quo autore ista cognouisti?	Von wem hast du die Zeytung.
	Od kogo to maß?
C. Vnus ex nostris sodalibus, & ipse in militiam proficisci parat. (abire militatū vult.)	Es rüstet sich vnser gesellen einer / will auch in krieg ziehen.
	Jeden z towárzyßow naßych / ktory sie teß gotuie (wybiérze) na woynę.
R. Equesne an pedes?	Wie? zu Roß oder zu Fuß?
	A na Koniu / czyli pießo?
C. Neque eques neque pedes.	Weder zu Roß noch zu fuß
	A ni na koniu / ani pießo.

R. Euolabit igitur ille, aut per cœlum secundis vehetur ventis nauigio.	So wird er vieleicht fliegẽ oder in einem windschiffe fahren. To ná wietrze poiedzie.
C. Imponere se gregales quidam decreuerunt in carrucam (essedum, currum.)	Es wil sich eine gesellschafft zusammen in einen Reysewagen setzen. Poiedzie ich kilka w towárzystwie ná wozie.
R. Proficiscantur (auehantur, eant) sanè.	So fahren sie jmmer hin. Niechże tedy iadą.
Quid narrãt, (quæ fama est) verò de expeditione illa?	Was sagt man aber von dem Zuge? Co tedy powiedáią o oney wypráwie?
C. Grandia (mira) narrantur.	Man sagt von grossen streichen.
Fore aiunt maximam.	O wielkych rzeczách powiedáią.
Exercitum aiunt ingentem comparari.	Powiedáią o wielkim woysku.

R. Non videbimus omnes reduces.	Sie werden nicht alle wiwieder kommen.	
Non redibunt incolumes vniuersi		Nie u ßyscy sie wroca.
C. Ipsi hoc viderint.	Da laß ich sie vmb sorgen.	Sami niechay doglądaią.
Periculum hoc ipsorum esto.		
Patiar eos explere animum sibi suum.	Ich wil sie jhr mütlein külen laßen.	Niechay serdußko swe vracza.
Sine morem ipsos sibi gerere	Ich wil jhn jhre weise laßen.	Niech czynia iáko rączá.

COLLOQVIVM DECIMVM NONVM.

Aliæ locutiones

Andere rede.

Inße rozmowy.

I. Quænam causa tantæ moræ ?	Wie bistu so lang aussen?	Co zá przyczyná że(czę

Qua

Qua de causa tam diu abfuisti? (cessasti?)	mu) ták długo mieszkaß?
Vbi tam diu constitisti? (commoratus es?)	Wo bistu so lange gewesen? Kedyś był ták długo?
R. Non potui aduenire citius.	Ich habe nicht ehe können kommen. Nie mogłem przyść rychley.
Non potui illic simul & hic esse.	Hab dort vnd hie nicht zugleich sein können. Nie mogłem pospolu y tu być y tam.

C. Morem tuum veteris tarditatis (pigritiæ) obtines,	Du behelst deine alte faule weise. Po staremus leniwy.
Antiquũ obtines tuum, tardus vt sies.	Dawny to twoy obyczay leniwym być.
Diu profectò aduentum tuum expectaui.	Ich habe lang genug auff dich gewartet. Czekałem iuß dawno za tobą.
Multum certè temporis abijt dum te operior.	

R. Quid facere igitur me oportet? (vis, iubes?)	Was sol ich dan thun? Co mi tedy każeß czynic?

C. Ito & refer vasa. Gehe hin / trage dem diß gefeß wieder heim.
Bież / a odnieś teto statki.

Cantharum,	die kanne /	konew.
Patinam,	die schüssel	misę.
Scutulam,	das senffschüßlein.	przystáweczko.
Candelabrum,	den leuchter /	lichtarz.
Orbes,	die scheiben /	talerze.
Pocula,	die trinckgeschir /	kubki.

Reddito pallium, Bring jhm seinen mantel. Odnieś / (odday) mu płaßcz.

Arma,	Wehre /	kord / ßable.
Pileum,	Hut /	czapkę.
Ocreas,	Stieffeln /	skorznie.

Pergis ne? quid astas lapis? Wenn gehestu / wie stehestu wie ein stock. A nie idzieß / stoiß tu by pien.

R. Nulla in re possum, Ich kan dir nirgend recht thun wie ich seye.

nauare operam vt video tibi.	Widzę że trudno tobie kto ma vgadzać.
C. Obloqui sanè scis verbosè.	Widerwort kanstu wol geben.
	Narkotać (mruczeć) dobrze vmiesz.
R. Nescio quem me esse existimret.	Ich weiß schir nicht wo für man mich helt.
	Nie wiem / za co mię maią.
Omnes penè me ludibrio habent.	Es wil jederman einen Narren an mir haben.
Omnes sibi me pro ridiculo & delectamẽto putant.	Każdy sobie ze mnie chce mieć błazna.
	Wszyscy ze mnie szydzą

C. Heus tu, nihil mouet me tua iracundia, (te irasci mihi.)	Lieber ich frage nach deinem zorn nicht groß.
	Słysz / nie dbam ia / chocia się na mnie gniewasz.
R. Ego mihi prospexero.	Ich wil wol sehen / wie ich meinen sachen thu.
Ego quid me fiat, videro.	Będę wiedział (iuszci ia wiem) co mam czynić / (iako się mam opatrzyć.)

C. Vt lubet.	Wie dirs gefelt. Du wirsts wol innen werden / sehen / erfahren.
Ipsa re experieris.	
Res docebit.	
Experiundo cognosces.	Jako raczyß.
	Jakoć sie podoba.
	Wßak obaczyß / (doznaß sie / dowieß sie.)
R. Velint concedi mihi meas res agere (exequi.)	Ich wolte man liesse mich meines dinges warten.
Optarim non turbari actiones meas.	Jabych rad / żeby mi dano pokoy.
Non haberi me sollicitum.	Daycie mi pokoy / á niechay swjch rzeczy doyzrze (pilnuie.)

Sa-tis {improbè / proterue / petulãter} te geris	Du machst dich zimlich vnnütze.
	Dosyc vpornie (krnabrnie) odpowiedaß.
R. Nemo propemodum vti isto potest commodo (facili, mansueto)	Es kan schier niemand mit dem außkommen.
	Trudna (nie łatwa) z nim spráwá (rozspráwá.)
Neminem compellat.	Er giebt niemand kein gut wort.
Nemini respondet	

dicit

(dicit clementer.	Nie rzecze nikomu dobrego słowá.
C. Quis me vocat?	Wer rufft mich? Kto mie záwołał?
Fac me certiorem quid me velit.	Sag mir / was wil er mein? Powiedz mi / czego chce? co mu po mnie?
Eamus illis obuiam.	Wir wollen jhnen entgegen gehen. Podźmy przeciwko im Zabieżmyż im drogę.
R. Rem tibi sum elocutus omnem.	Ich hab dir alle sache / (all mein anliegen) erzehlet.
Exposui omnia quæ perturbant animum meum. Sollicitant me.	Powiedałem ci wszytkę sprawę. Powiedziałemci wszytko / co mie dolega.

COLLOQVIVM VIGESimum.

De Bello.

Kriegsrede.

Rozmowá o Woynie.

 Vnus

C. Vnus ex nostris sodalibus, vt audio (quemadmodum fertur,) in bellum proficiscitur.	Es zeucht / hör ich sagen / vnser gesellen einer in krieg. Słyszę (słyszałem) że ieden znaszych towarzyszow idzie (iedzie / ciągnie / wyprawi się) na woynę.
R. Iam dudum hoc sciui.	Das hab ich lang wol gewust. Wiedziałem ia to dawno.
Ita aiunt.	Man sagts. Tak powiádáią.
Heri aliquid ea de re narrari audiuimus.	Gestern höret ich etwas davon. Słyszałem / że wczorá o tym powiadano.

I. Quisnam eum commouit? (exciuit?)	Wer hat jn auffgesprochen? Ktoli go námowił?
Miror quid cogitet cur istud consilium cœpit? (init.)	Es nimbt mich wunder was er sich zeihet? Dziwuię się / coli on pomyśli?

Non ſibi illum melius conſulere miror.	Dziwno mi to/że lepiey ſobie nie poczał/(porádził.)
Agitur ne ab ipſo hoc conſultis(ſcientibus, non ignorantibus) ſuis?	Thut er es auch mit vorwiſſen der ſeinen?
	Wiedzali o tym prziaciele iego?
	Czynili on to zá wiádomoscia (rádá) ſwych przyiacioł.
Sane bene, (nimirum eſt hoc optimum) ſemper enim turbulentũ eſſe eum animaduerti.	Es iſt zwar wol am beſten/ denn er ſtetig rumoriſch geweſen.
	Malo też tak nie lepiey/)nálepiey też tak) ábowiem záwzdy był zwádliwy.
Quæ conditio illius futura eſt?	Was hat er für eine beſtallung?
Quo loco futurus eſt?	Naco (zá co) bedzie ſłużył.
Qui armorum apparatus?	Wie iſt er gerüſtet?
	Co zá zbroie (broń) bedzie noſił?
Mandabitur ne ei munus aliquod in exercitu?	Wird er ein befehl? (Ampt) haben?

	Bedźieli miał ná ſobie vrząd iáki?
Quæ ſtipendia merebit, equeſtria, an pedeſtria?	Zeucht er zu roß / oder zu fuß?
	A konny poiedźie/ czyli pieſzy poydźie.
R. Mea opinione inter gregarios ille erit.	Wie mich beduͤnckt / er zeucht in gemeinen hauffen.
	Tak mi ſię zda / że poydźie za Kozaká.
Duplicarius futurus eſt.	Wird vnter den Duppelſoldner ſein.
	Bedźie Dwoyżołdownikiem.
Sperat ampla ſtipendia.	Verhofft mehr denn einen Soldt zu haben.
	Spodźiewa ſię żołdu wielkiego.
Ambit ſcribæ, copiarum munus.	Ein Feldſchreiber zu werden:
	Spodźiewa ſię piſárzem oſtáć.

Satellitem aget.	Einen Drabanten zu geben.
	Drabántem zostáć.
Vexilli principatus ei contigit.	Es ist jhm ein Fehnlein befohlen.
	Ostal Chorążym.
	Poruczono mu Chorągiew / (proporzec.
Ducem putat se cohortis futurum.	Sol ein Hauptmanschafft bekommen.
	Spodziewa się Hetmánem zostać.
Merebit stipendium equo vno, duobus equis, tribus quatuor.	Hat sich gerüstet als ein einrösser / mit 2. 3. 4. pferden.
	Będzie służył ná jeden koń / ná dwá / trzy / czterzi konie.
Turmæ dux esse debet.	Sol ein schwader Reuter führen.
	Ma być Rotmistrzem.

I. Quid armorum ab illo expeditur?	Was führet er für eine Wehr.
	Co zá broni vżywa?

Præclarè ne ille instructus est?	Ist er wol stafiert?
	A dobrze sie nárzadzil/ (przygotowal?)
Credo quod militare essedum etiam parauerit.	Er hat freylich einen Rüstwagen mit.
	Bez pochyby ma skárbny woz.
R. Hastam (lanceā) securim, bombardam gestat.	Er gibt ein spiesser / helepartierer / hackenschützen.
	Niesie osczep / hálábarde/rußnice.
Nescio quam benè paratus sit.	Weiß nicht wie er gerüstet ist.
Non possum tibi narrare quo pacto instructus sit.	Niewiem (nie mogec powiedziec) co zá nárzedy iego. (iáko sie wybierze.)

I. Quis curat scribendum militē? (cogendum exercitum colligēdas copias?	Wer nimbt das Kriegsvolck an?
	Kto przyimuie zolnierze?
	Kto zbiera woysko?
Cuius nomine permittuntur stipendia?	In wes namen?

	Kto kazał przymowáć (zbieráć?)
Quid datur in præsentia?	Was gibt man auff die hand?
Quantum præ manu datur?	Wiele dadzą ná rękę?
R. Etiam ignoro (fugit me, non est mihi compertũ) à quibus & quorũ mandato istæ copiæ contrahantur.	So ist mir auch verborgen / durch wen / oder in wes nahmen die Werbung geschicht.
	A tego niewiem / kto ie przyimuie / albo czyiem imieniem.
Perhibent quidam (sunt qui dicunt, præberi (prænumerari) multum. Nonnulli perparum tribui aiunt dantib. sua nomina in istam militiam.	Ein teil sagen / man gebe viel / ein teil / man gebe wenig.
	Niektorzy powiedáią / że wiele dadzą ná rękę / drudzy też mowią / że máło.

C. Opto vt rem prospere gerat. (Bene procedere quod agitur cupio (fortasse etiam nobis at-	Wolte das es jhm wolgienge / vielleicht brechte er vns zu seiner wiederkunfft auch einen beut pfenning mit.

 tulerit

tulerit reuertens partem ex præda.	Zyczylbych mu ná wßé ſczeſliwego powodzenia/ á zaby śie wracaiac nam teß cokolwiek z korzyśći przynioſł.
R. Idem & ego opto.	Jch gönne jhm auch alles guts/wiewol ich ſein ſorge habe.
Ego quoq́ ei ex animi ſententia euenire omnia cupio, etſi de ipſo (de ſalute eius) non poſſum non eſſe admodum ſolicitus.	Niać mu życzę wßytkiego dobrego / áczkolwiek śie on barzo boie.
Fieri poſsit, vt aliqui minus perturbentur, ſi ille non reuertatur.	Mocht nicht jederman erſchrecken / wenn er gleich auſſen bliebe.
Licet ſuſpicari, nõ omnibus moleſtum (ægre) futurum, ſi ille redeat nunquam.	Malo tez ná tym/ (Nie wielkiby z tego kłopot) chociaby támz ginał (choć by śie nie wroćił.)
Mirificè ferox eſt.	Es iſt ein wildes geſinde/ (ſeltzamer hach.)
Supra modum inſolens, (audax, turbulentus, temerarius eſt.)	Dziwnyć on człowiek/ dziwákci on wielki

Heus

człowiek zchwały / nie spokoyny / swowolny (wszeteczny.)

C. Heus tu audacia in bello opus est, (fortes fortuna adiuuat.)

Ey lieber/es muß im Kriege gewaget sein.

Słysz ty/na woynie potrzeba być śmiałym. Abowiem takowym narychley szczeście posłuży.

Quid verò cautum (attentum, circũspectum) esse hoc armorum apparatu prodest?

Was hilfft jetzund die fürsichtigkeit bey dieser kriegsrüstunge?

Opatrznośc bowiem mało co pomoże/zwłaszcza gdy teraz takowe bronie nastały.

Etiam vir fortis & virtute præstans non est modo tutus ab ignauo, lixa etiam aliquo & calone, vbi ad strepitum bombardarum ventum est.

Ist doch kein redlicher ehrlich Man vor einem verzagten / ja vor einem stalbuben nicht sicher / da es zu dem schiessen kompt.

Wszak y nameżnieszy y nadzielnieyszy Ry-

tterz przed nikczemnym drabem álbo kuchćikiem nie iest beſpieczny / gdy przyidźie do ſtrzelánia.

Ita ſe res habet, quemadmodum dicitur, cadentes iacent, ſuperſtites diſcedunt. (aliqui cæduntur, aliqui auehuntur.)

Es heiſſet wer bleibt der bleibt / wer reitet / der reitet.

Owoć ſie ták dźieie / iáko w przypowieśći mowią / kto zginie / ten zginie / kto zostánie / ten zostánie / (kto vydźie / ten vydźie.)

R. Dei æterni opē poterunt implorare ij, per quorū regiones (loca, terras, agrum) copiæ ducentur, (tranſibit miles.)

Gott helffe denen durch welcher land vnd gegent der zug gehet.

Pan Bog niech ſie zmiluie nad tymi / przez ktorych ziemie woyſko poydźie.

Multa ibi homines perpeti cogentur (miſera ibi incolarum, fortuna eſt futura) in nullo enim iam

Da werden ſich die leute leiden muſſen / denn es jetzund eben gleich gilt es ſey freund oder feind.

Siłá bowiē oni niebo-

discrimine

discrimine ponuntur ciues & hostes, (nihil inter est ciuem & hostem.)

zetá bedą musieli ćierpieć/ ponieważ teraz rozności niemaß miedzy przyiaćielem y nieprzyiaćielem.

Parcitur nemini, Rapina est, quicquid vbicunque reperitur. Concessum modo est (licet) tollere (auferre) vndique omnia.

Man verschonet njemandes/ man nimpts/ wo man es findet/ es ist alles vberall preis.

Zadnemu nieprzepußczáią/ káżdy bierze/ kędy co naydźie.

Bráć / łupić / wydrzeć wßedźie teraz wolno.

Olim non fuisset impunè prædas agere in agro pacato, & raptores (latrones ac fures) tales perhibe bantur, & pertinuisset res ad lictores.

Vor zeiten hette man nicht geliten/ das die freunde beschedigt wurden/ vnnd hieß diß Rauben vnd stelen/ vnd hette an die stecken knechte gelanget.

Przed tym nie dopußczanoby było wźięćiu przyiaćielskiey ßkody iákiey poczynić/ á tákowe wydźierce zwano złodźieymi/ á dánoby ie kátu w ręce.

Pœnæ

C. Pænæ istæ sunt (dantur (delictorum.)	Es sind alles wolverdiente straffen.
	Ták nas pan Bog karzezá grzechy.
Istas pænas merentur peccata nostra.	
Atq; nos precibus pijs implorare par est Deum æternũ, vt nos benignè (clementer) tueatur. (vt nobis propitius sit.)	Vnd mögen wir wol Gott bitten / das er vns gnediglich behüten wölle.
	Potrzebá Pana Bogá prosić/(wzywáć) áby nas łáskáwie raczył obronić/(áby się nád námi smiłował.)
Nihil verò noui narratur de negotijs belli istius?	Sagt man aber nicht etwas newes von dẽ kriegs handel?

Izali tedy nić nowego powiedáią o spráwie tey woyny? (o tych spráwách woiennych?)

R. Nisi venia (defensio, salus) impetretur à benignitate diuina, sentiemus scilicet posterius, vbi malum nos attigerit.	Erbitten wir nicht gnade / so werden wir es wol gewar werden / wenn es an vns kompt.
	Jeśli v. p. Bogá łáski nie vprosimy / tedy

Sane

dobrze obaczym / ktoro nastesz dosieze.

Sanè non multa re scisco, vnus hoc, alius illud narrat. (diuersi diuersa memorant) pro eo atq; vnusquisque affectus est.

Ich erfahre gleichwol wenig / es sagt einer diß der ander jenes / nach dem ein jeder genigt ist.

Ja malo co slyße / jeden powieda tak / drugi owak / każdy według affektow swoich.

Heri verba fiebant de memorabili velitatione, de ingenti prælio, in quo multi vtrinq; cecidissent, multis etiam captis, præcipuis (summis) viris vtriusque partis.

Gestern redet man von einem grossen scharmützel / von einer gewaltigen schlacht / darin viel vmbkommen / auch etliche fürneme personen auff beyden seiten gefangen weren.

Wczorá powiedano o wielkim potykániu / o znamienitey bitwie / wktorey wiele ich poległo / nie mało teß nacelnieyßych osob z obu stron poimano.

Etiam aliqui loquebantur de pace (pacificatione) de inducijs.

Von friede / von einem anstande

Niektorzi teß mowili o pokoiu / przymierzu.

Disi-

Dissipantur quoq; (sparguntur) rumores de colligendis nouis copijs (de noua militia, de conatu nouæ expeditionis) de nouo fœdere.	Es gehet auch das geschrey von einer newen auffwiglunge / von einer newen bundniß. Wieści też są o nowey potrzebie / (wyprawie) woienney / o nowym przymierzu.

C. Nimirum in toto orbe terrarum res sunt turbulētæ, incertæ.	Ist es doch schier in der gantzen Welt vnruhig vnd wegig.

Wßedzie teraz rozruchow dosyć.
Nigdziey teraz pokoiu niemaß.

Quapropter orabimus Deum æternum vt nos protegat.	Darumb wollen wir Gottes des Herrn schutz bitten vnd suchen.
DEI æterni defensio perfugium nostrum est futurum.	Przetoż p. Bogá prosić bedziemy / áby on sam raczył nas bronić.

FINIS.

SEQVVN-

SEQVVNTVR COLLOQVIA EX DIALOGIS LVDOVICI VIVIS.

I. DIALOGUS Surrectio matutina:

Das I Gesprech wenn man des morgens auffstehet.

Pierwsza Rozmowá gdy ráno wstawáią.

Pædagogus. — Puer.

Pæ. Iesus Christus exuscitet nos à somno vitiorũ Heus pueri estis ne hodie euigilaturi.

JESus Christus wecke vns auff vom schlaff der Sünden. Hola kinder / wolt jhr heut nicht auffwachen.

Pan JEsus Christus niechay nas obudzi ze snu grzechow. Hola dziatki / izali dzisia nieocknieçie.

Pu. Nescio quid mihi inciderit in oculos ita videor eos habere plenos arenæ.

Ich weis nicht was mir ist in die augen gefallen / mich dünckt sie seind mir voller sand.

Niewiem co mi wpádło w oczy / bo mi sie zda / iakoby mi pelne piasku były.

Pæ. Surgite tandẽ.

Seht ein mal auff.

Nuze wstańcie.

Tam

Pu. Tam multo mane?	So gar früe?
Tak bárzo ráno?	
Pæ. Propior est meridies quam aurora.	Es ist dem mittage neher als dem morgen.
Bliższe iest południe / niżli świtánie.	
Pu. Aperi fenestras ambas, ligneam & vitream.	Thu beyde fenster auff/das höltzene vnd das glase-fenster.
Otworz okno z okienicą	
Pæ. Vis recentem subuculam?	Wiltu ein weiß Hembd.
A chceszże białey koszuly?	
Pu. Nihil nunc est necesse, hæc satis est munda, cras sumam alteram.	Es ist nicht nötig/ diß ist rein genug / morgen wil ich ein anders nemen.
Cedo mihi thoracem.	Lange mir das Wammes her:
Nie potrzebá iest teraz / iutro wezmę inszą. Poday mi sam kabat. (kafftan.)	
Pæ. Quem? simplū an duploidem?	Welchs? das einfache oder das doppelte?
A ktory/ podszyty/ czyli niepodszyty?	

Porrige

Pu. Porrige huc simpium, Da ligulas astrictorias Hui qualia dedisti mihi astrigmẽta, exarmata, & lacera, Da femoralia & tibialia. Quæso constringe me. Astringe nodo laxo gemino.

Reiche mir das einfache/ gib mir die senckel/ Ey welche senckel hastu mir gegeben/ haben sie doch keine stiffte/ vnd sind nicht gantz. Gib mir die hosen vnd strümpffe/ lieber binde mich zu/ mache eine doppelte schleiffe.

Poday sám niepodßyty. Day mi wstegi/ Bawey/ iakies mi wstegi dał/ bez zakowek/ a ktemu nie całe. Day też vbranie y pończochy (nogawki.) Mioy miły/ zapniyże mie dwoistym zadzierzkiem.

Pæ. Nihil minus, solueretur nodus illico, & decideret tibi calceus è pedibus, præstat vel gemino astricto vel astricto & laxo.

Keines weges/ die schleiffe löset sich bald auff/ vñ fiel der schuch dir von füssen/ es ist besser ein doppelter/oder ein verschützter knote.

Nie tak boby sie wezeł rozwiazał/ a spadłciby trzewik z nogi. Lepiey dwoistym zadzierzkiem zawiazać/ albo wiec guzem iednym/y zadzierzkiem.

 Pu. Cedo

Pu. Cedo Calceos.	Gib her die schu.

Poday mi trzewiki.

Pæ. Vtros? tectos an apertos? longo obstragulo, an breui?	Welche? die gantzen / oder außgeschnittenen?

A ktore / cále / czyli wyrzezáne?

Pu. Cingulum est fractum, & fibula amissa Indue me rogo.	Der gürtel ist zerbrochen / vnd die schnalle verloren. Ich bitte dich ziehe mich an.

Zerwal sie pás / y przeczkazginelá / proszę cie / obuy (oblecz) mie.

Pæ. Summe tunicam manicatam. Fregisti aciculam fibulæ.	Nim den rock mit ermeln. Du hast die zunge in der schnalle zerbrochen.

Weźmi suknia z rekawámi. Zlamaleś śpień v przeczki.

Pu. Non poteram exfibulare.	Ich kund es nicht auffkriegen.

Nie moglem sie odpiac.

Pæ. Pecte caput, prius radijs rarioribus, tum densioribus. Apta pileum vertici, ne in occipitium rejicias, aut fron-	Kemme das Haar / erstlich mit den grossen zenen / darnach mit den kleinē / setze den hut auff / scheub jhn nicht gar in nacken / auch nicht auff die stirn / oder in die augen / wasch

tem, aut oculos. Laua manus & faciem.

die händ vnd das angesicht.

Szczeß glowę/ pierwey wielkiemi zębami/ potym małymi. Wdziey czapkę na głowę/ niepomykay iey na tył/ ani na czoło/ ani teß w oczy. Vmyi ręce y twarz.

Pu. Adfer pollubrum cum vrceolo, funde altius stilla ex epistomio.

Bring die Gießkan mit dem Becken. Heb die Kañe höher auff. Geuß auß der schnautzen.

Przynieś miednicę z nalewką/ ley z gorey pomału/ nakrapiaiąc z kurka.

Pæ. Elue sordes ex digitorum nodis Ablue os, & garriza. Cape linteū, exterge te. Recita precationem dominicam & preces alias antequā pedem ponas extra cubiculū. Videvti de re nulla alia cogites dum oras.

Wasch den vnflat von den Knübeln. Wasche den Mund vnd gurgel dich/ Nim das Tuch vnnd truckne dich. Sprich das Vater vnser vnd andere gebetlein/ ehe du aus der kamer trittest. Sihe das du auff nichts anders gedenckest/ weil du betest.

Wymyi brud ßtykciow. Vmyi vsta a gargaryzuy. (charchay.) Weźmi ręcznyk/ a vtrzyi się. Mow modlitwę

páńſka/ y inſze modlitwy/ pierwey niż zeli z komory wynidzieſz. Pátrz / ábyś ſie modląc inſzymi myślámi nie báwił.

Pu, Prodeamus iam. Laſt vns nu gehen.

Już podźmy.

Pæ. Mane paulisper dum appendam ſudariolum hoc de zona ad nares emungendas & purgādas.

Wart ein wenig/ biß ich dir das Schnuptuch an gürtel henge/ daran du die naſe wiſcheſt.

Poczekay trochę/ áż ći tę chuſtkę zátknę zá pás/ku vćieraniu y wychędożeniu noſá.

Pu. Enecas me tua mora, auſim facere ſponſionem te horam vnam veſtiendo conſumpſiſſe.

Du machſt mirs alzu lang Ich dörffte wetten du habeſt eine gantze ſtunde zugebracht mich anzuziehen.

Bárzoś mierziony tym twoim omieſzkániem. Smiałbych ſię założyć (zakładać) żeś tym obleczeniem cáłą godźinę ſtrawił.

Pæ Quid ſi vel duas, quo eras iturus, quid acturus

Warumb nicht zwo/ Wo wolteſtu hin gehen/ was woltſtu machen?

By też y dwie/ Wſzák nie maſz gdźie chodźić/ áni co czynić?

Pu. Quaſi deſit quid agam.

Als wenn ich nichts zu thun hette.

Jákobych niemiał co czynić.

2. DIALOGUS. Prima Salutatio. | Das II Gesprech Der erste Gruß.

Wtora Rozmowá/ Pierwsze Pozdrowienie.

Puer. *Mater.* *Pater.*

Pu. Saluus sis mi pater. Salue mea matercula. Precor vobis felicẽ hunc diem germanuli. *

Ein guten morgen mein Vater. Ein guten morgen mein Mutterchen. Ich wünsch euch ein seligen tag ihr Brüderchen.

Dobry dzien Pánie Oycze. Pomaga Bog pani Matko. (Mátuchniczko) Day wam Boże dobry dzien Bracifzkowie.

Pa. Sospitet te Deus Gott gesegne dich.

Boże day ci zdrowie.

Ma. Seruet te Christus, quid agis? quid vales? quomodo hac nocte quieuisti?

Christus beware dich Was machstu? Bistu noch frisch? wie hastu die nacht geruhet?

Pan Krystus niechay cię we zdrowiu zachowa Co czyniß? á zdrowes doDrze? Jakoś spal tey nocy.

Pu. Rectè valeo & placide dormiui. — Ich bin recht gesund / vnd habe wol geschlaffen.

Zdrowem dobrze (mam sie dobrze) y spałem czyście.

Ma. Christo gratia Proprium hoc velit tibi esse. — Christo sey danck / der wölle dich allzeit also erhalten.

Chwała panu BOgu / Ten cie niech záwzdy ták záchowa (BOże day by ták záwzdy.)

Pu. Ad mediā noctem excitatus sum è dolore capitis. — Vmb mitternacht erwacht ich vom Hauptwehe.

O pułnocy ocućiłem / iż mie bolálá głowá.

Ma. Quid narras? qua parte capitis? — Was sagstu? wo thet dirs wehe?

Co powiádaß / á kedy ćie bolálá?

Pu. Ad brechma. — Vorn am Heupt.

Na ćiemieniu.

Ma. Quam diu. — Wie lange?

A długo?

Pu. Vix octaua parte horæ, postea redormij, nec sensi amplius. — Kaum ein halbe Viertelstund / darnach schlieff ich wieder ein / vnd fülete es nicht mehr.

Ledwie z pułczwierći godźiny / potym vsnąłem záśie / y nie czułem więcey.

Respi-

Ma. Respiraui nam exanimaueras me. | Das macht mich widerumb lebendig / denn du hattest mich in todt betrübet.

Przyszłam zásie k sobie / aboẃiem zlękłám sie byłá bárzo. (srodze.)

Pu. Benè sit tibi Ruscio canicule festiuissime, quomodo habes? quomodo vales? non esuris? nihil edisti hodie? | Guten tag Ruscio du lustiges hündlein / wie gehabstu dich? wie gehet dirs? hungert dich nit? hastu heut nichts gessen?

Witay Ruscio / piesku nadobny / iáko sie masz? iákos zdrow? á iadłbys? nic iádles dzisia nic?

Da mihi panis buccam vnam atque alteram, quam ei demus, videbis ludos scitissimos. | Gib mir ein bissen Brodt oder zween / das wir jhm geben / Du solt wunderspiel sehen.

Day sam kąsek chlebá albo dwá / cobysmy mu dali / vyzrzysz igrzyska osobliwe.

Pa. Lubet mihi tecum paulisper confabulari mi fili. | Jch muß ein wenig mit dir sprechen mein Sohn.

Miły Synu muszę nieco z tobą mowić.

Pu Quid est mi pater? | Was ists mein Vater?

A co pánie Oycze?

Pa. Noster catellus Ruscio, est bellua an homo.	Vnser hündlein Ruscio ist er ein beest oder ein Mensch?

Czymże iest ten nász pieſek / bestyia czyli człowiekiem.

Pu. Bellua vt credo.	Ich glaub er sey ein beest.

Zda mi się / że bestyia.

Pa. Quid tu habes cur sis homo, nō ille? tu edis, bibis, dormis, ambulas, cursitas, lusitas. Hæc ille omnia.	Was hastu an dir / darum du ein Mensch bist vnd er nicht. Du issest / trinckest / schleffest / gehest / auffest / spielest. Das alles kan er auch.

Co wżdy tákowego w sobie masz / żeś ty człowiekiem / a nie on. Ty iesz / pijesz / śpisz / chodzysz / biegasz / igrasz. Vmiec on też to wszystko.

Pu. Atqui ego sum homo.	Ich bin gleich wol ein Mensch.

Jamći przećie iest człowiek.

Pa. Quomodo id cognoscis? quid tu nunc habes plusquam canis? sed hoc interest quod Ruscio nō potest homo fieri tu potes, si vis.	Wie weistu es? was kanstu nu mehr denn der hund? Das ist aber der vnterscheid / das Ruscio nicht kan ein Mensch werden / du kanstes / so du wilt.

Jako

Jáko to wieß? Co ty maß nád psá? Ale tá iest rożność miedzy tobą y psem/ że on człowiekiem z ſtáć ſie niemoże/ ty możeß iesli chceß.

Pu. Obsecro mi pater effice id primo quoq; tempore.

Ey lieber Vater/ hilff mir mit dem allerersten dazu.

Proßę cię miły Oycze pomoż mi do tego (ſpraw to) iák naryCHley.

Pa. Fiet, si eas, quo eunt bellua, redeunt homines.

Das sol geschehen/ so du gehest/ da die beester hingehen/ vnd Menschen wieder kommen.

Możeß do tego przyść/ iesli tam poydzieß kędy bestyie chodzą/ á wracáią ſię ludźmi?

Pu. Ibo pater multò libentissimè: sed vbi id est?

Vater ich wil gar hertzlich gern gehn/ aber wo ist dasselbe?

Poydę bárzo rad/ Oycze miły/ ále kędyß to iest?

Pa. In ludo literario.

In der Schulen.

Wßkole.

Pu. Duc me eo quæso. Nulla est in me mora ad rem tantam.

Ey lieber führe mich dahin Hierzu sol an mir nichts mangeln.

Doprowadź mię tám/ proßę. We mnie

nie

nie będzie żadnego omieszkania (żadney záwády) do tákowey rzeczy.

Pa. Nec in me. Eamus ergò.	An mir auch nicht. Wolan so gehen wir.

Ani teẑ we mnie. Nuż tegy podźmy.

3 DIALOGUS. Deductio ad ludum. — Das III gesprech. Einführung zur Schulen.

Trzecia Rozmowa / Wprowádzenie do szkoły.

Pater	Ludimagister.
Pa. Duc nos Iesu Christe sapientissime, dementes, potentissime imbelles. Adsit nobis Christus magister.	Führe vns, vnverstendige du höchste Weißheit Jesu Christe / Du aller gewaltigster / geleite vns schwachen. Christus stehe vns bey.

Rácz ty nas sam prowadzić Pánie JEzu Kryste namędrszy / wiedź nas niemocne Pánie namożnieyszy. Wspomożyż nas Kryste Pánie / á Náuczycielu nalepszy.

Ellum institutorē in porticu Gymnasij inambulantē. Aperi caput. Flecte poplitem dextrū. Sta rectus, sicuti es edoctus.	Sihe dort spaciret d Magister für der Schulē / Nim den Hut abe. Beuge das rechte knie Stehe auffrecht / wie du vnterrichtet bist.

Owo ſie tám przechadza Náuczyćiel przed Szkołá. Zeym Czapke / á vkłoń ſie. Stoy proſto / iáko ćie náuczono.

Hoc eſt formatorium, & quaſi officina hominum. Hic artifex formandi.

Das iſt der ort vnnd die werckſtädt / da man menſchen macht / vnd dieſer iſt der Werckmeiſter.

Toć to ieſt mieyſce á iákoby wárſtát / z ktorego ludzie pochodzą. A ten to ieſt miſtrz / ktory ie przetwarza.

Lud. Proſperus ſit nobis omnibus tuus aduentus. Ecquid rei eſt?

Seid vns allen Gott wilkommen. Was bringt jhr guts?

Witaycie. Przyśćiuſmy wáſzemu wſzyscy rádzi. Co nam dobrego przynieśiecie? (czego potrzebuiećie?)

Pa. Huc filiolum ad te adduco, vt ex bellua hominem facias.

Hie bring ich meinen Sohn zu dir / das du aus einem beeſt einen Menſchen macheſt.

Otom przywiodł do was Syná mego / ábyśćie go z Beſtiey w Człowieká przeczynili / (przetworzyli.)

Lud. Dabo in eam rem operā ſedulā reuertetur ex pe-

Ich wil guten fleiß anwenden / er ſol wider kommē auß einē beeſt ein menſch

cude homo, ex nequam frugi & bonus. Id verò ne dubitaueris. | aus einem schalck ein nütz licher vnd frommer sohn / daran solt u nicht zweifeln.

Postaram sie o to spilnoscia / zeby bestyia bedac / wrocil sie czlowiekiem / a zlotra zeby sie z stal Synem dobrym / y vzytecznym / o czym niechciey bynamniey watpic.

Pa. Quanti doces? | Was nimbstu für deine vnterweisung?

Po czemu vczysz? (Po czemu bierzesz) zà institucya.

Lu. Si puer benè proficiat, vili: sin parum caro. | Wenn der knabe wol lernet / so neme ich wenig / wenn er aber nicht wol lernet / so neme ich viel.

Bedzieli sie dziecie vczylo dobrze / tedy nie wiele biore / a iesli zle / tedy biore sila.

Pa. Partiamur inter nos hanc curã tu, ut sedulo instituas: Ego vt benignè compensem tuam operam. | Wir wollen vns wol vergleichen / Unterweise du in fleissig. Ich wil dir deine mühe wol belohnen

Zgodziem sie z soba dobrze. Badz ty pilny w nauczaniu / a ia tobie twoie praca / slusznie nagrodze.

4. DIALO-

4. DIALOGUS. Euntes in ludum literariũ. Das 4. Gesprech die in die Schulen gehen.

Czwarta Rozmowá/ idący do Szkoły.

Petrus Iohannes, Marcus.

Pe. Videtur tempus eundi in ludum. Mich dŭncket es sey zeit in die Schule zu gehn.

Zda mi się/ że nam czás do szkoły chodzić.

Ioh. Planè tempus est vt eamus. Es ist freylich zeit das wir gehen.

Pewnie/ że czás mamy wielki.

Pe. Non satis teneo viam. Ich weis den weg nicht sehr wol.

Nie świádomem drogi dobrze.

Ioh. Quoties illuc itasti? Wie offt bistu jhn gangen?

A częstoś nia chodził?

Pe. Ter aut quater. Drey oder vier mal.

Trzy rázy álbo cztery.

Ioh. Quando cœpisti eò itare? Wenn hastu angefangen dahin zu gehen?

A kiedyś tám począł chodzić.

Pet. Nudius tèrtius vt puto, aut quartus. Fŭr dreyen oder vier tagen wie mich deucht.

Juz

Już to dźiś trzeći dźień / ieſli dobrze ba-cze / albo czwarty.

Io. Quid igitur? an non id ſatis eſt ad noſcendam viam?	Iſt denn das nicht lang genug den weg zu lernen?

A wiec to nie doſyć ku poznániu drogi?

Pe. Non etiamſi eã centies.	Nein / ob ich jn gleich hundert mal gienge.

Nie doſyć / chocbych ia y ſto rázow cho-dźił.

Io. Ego vero vel ſi ſemel, nuſquam, deinceps aberrarem.	Wenn ich jhn aber nur einmal gienge / ſo wolt ichs hernach allzeit treffen.

Ia / bych iedno raz chodźił tá drogą / nie zabłądźiłbych potym nigdy.

Sed tu vadis inuitus, & ambulas luſitans, nec viã aſpicis, nec domos, nec vlla ſigna, quæ te poſtea moneant, quo ſit flectendum, quæ via tenenda.	Aber du geheſt vngern / vnd geheſt ſpielend / Du haſt auff den Weg keine achtung / merckeſt keine Heuſer / noch jrgeine Zeichen / dabey du nachmals mercke͂ könneſt / wo du dich hin wenden / oder welchen weg zu halten ſolteſt.

Ale ty nie rad chodźiß / á idac graieß / ani pilnuieß drogi / ani domow / ani zá-

dnych

dnych znákow / po ktorych byś potym mogl wiedzieć / ktoredy śie vdáć / albo ktorey śie drogi trzymáć.

Ego hæc omnia obseruo diligēter qua lubens eo. Ich mercke diß alles fleissig / denn ich gehe gerne.

Ia śie temu wßystkiemu z pilnośćią przypatruię / abowiem rad chodzę.

Pe. Heus tu puer. Hör / du Junge.

Slyß (słuchay) chłopcze.

M. Quid vis? Quid agitur? Quo itur? Eamus lodes lusum. Was wiltu? Wie thuts? wo geht jhr hin? Lieber last vns spielen gehen.

Czego chceß? Coß tám? (co śie dźieie?) dokąd idźieß? Ba podźmy ná chwilę gráć.

Ioh. Minimè verò id quidem. Das thu ich keines weges nicht.

Nie vczynię to żadną miárą. (żadnym sposobem.)

Ma. Quid ni? Warumb nicht?

A czemu nie?

Io. Ne vapulemus. Das wir nicht geschlagen werden.

By nas nie vbito.

Ma. Vah: non memineram. Sihe / das hette ich nicht bedacht.

Bá pátrz / iam tego nie baczył.

Pe. Amabo

Pe. Amabo ludamus parumper.	Ey lieber laß vns ein wenig spielen.

Moy mily graymyß na chwileczke.

Ioh. Tu ludito si vis, ego ibo solus ne vapulem.	Spiel du so du wilt/ ich wil allein gehen/ damit ich nicht geschmissen werde.

Gray ty/ chceßli/ poydę ia sam/ żeby mie nie vbito.

Pe. Ne me apud Præceptorem deferas. Dic me detineri domi à patre.	So verklage mich nit bey dem Præceptore. Sage der Vater hat mich zu hause behalten.

Nieodnieś mię do (oskarż mie v) præceptora. Mow/ że Ociec kazał mi doma zostáć.

Ioh. Minime id dicam. Vis mentiri me?	Das beger ich nicht zu sagen/ wolst du mich liegen heissen?

Ia tego mowić nie bedę. Abo mi każeß kłamać.

Mar. Quidni propter sodalem.	Warumb nicht/ zu gesellen.

A czemu nie/ kwoli towárzyßowi.

Io. Mendaces sunt filij Diaboli, veraces Dei. Tu verò ne ludas, cum est discendum.	Die lügner sind deß Teufels/ die warhafftigen sind Gottes Kinder. Du aber solt nicht spielen/ weil man lernen sol.

Kłamce

Klamcę ſynmy ſą Drablowymi / á prawe dzywi Bożymi. A ty w ten czas nie gray kiedy sie maß vczyć.

Mar. Hui, pueri iſti non audent pauliſper ludere, alioqui cœdendi.	Hui / die Knaben dürffen nicht ein wenig ſpielen / ſie möchten ſonſt geſchmiſſen werden.

Matko Boża / te chłopiętá nie ſmie ią trochę grać / by by ie v bito.

Ioh. Ille eſt puer perditus, & euadet ſceleroſus vir, ſi ita perrexerit.	Dieſer iſt ein verrüchter Bube / auß jhm wird nichts guts werden / wo er alſo fort fähret.

Wielki ieſt niecnotá ten chłopiec / nie bedzie z niego nic dobrego / ieśli ſie nie polepßy.

Pet. Abeat in malam rem. Nolo mihi ſit rurſum incitamento ad luſum.	Er mag an Galgen gehen / er ſol mich nicht mehr zum ſpiel bringen.

Niech idzie ná ßubienicę / nie mać mię wiecey namowić ku graniu.

Ioh. Valeat ille, Nos eamus in ludum.	Laß jn jmmer hin gehen / wir wollen in die ſchule gehen.

Zerwony kátu. My poydziem do ßkoly.

Pet. Quà est via in ludum? | Wo gehet man in die schule?

Ktoredy chodzą do szkoły?

Ioh. Transi plateam hanc, flecte ad dextram, tum ad sinistram, ibi percontabimur. | Gehe durch diese Gasse / schlag zur rechten Hand vnd den zur lincken / da wollen wir fragen.

Idź przes te vlice/vday sie ná prawą / potym ná lewą/tam sie dowiemy.

Pe. Exciderat animo, iam redit in memoriam. | Ich hatte es vergessen / itzund besinne ich mich.

Iużemci był zábaczył / ále teraz zá sie wspomione.

Io. Hac ibimꝰ breuius. | Hie haben wir neher.

Tedy mamy bliżey. (bliżey nam tedy.)

Pet. Nolim istuc ire. | Ich mag nicht dahin gehen.

Niechce mi sie tam tedy chodzić.

Ioh. Qui sic? | Wie so?

A czemu?

Pe. Quia momordit me illic canis ex domo pistoris. | Den es hat mich daselbst ein Hund gebissen aus des Beckers Hause.

Bo nie tám pies wiadł zdomu onego/ piekarza.

Ioh. Abeamus celerius, ne mora hæc constet nobis flagris aliquot. Last vns fortschreiten/ das wir nicht/ so wir zu lange sein/ geschmissen werden.

Pospieszaymy się/ byśmy stądż omieszkáiąc/ tego nie przypłácili.

Pet. Minimè verò, nam satis veniemus tempori. Du darffst nicht sorgen/ dann wir werden zeit genug kommen.

Nie boy się/ bo przydziemy ieszcze wczás.

5. DIALOGUS. *Lectio.* Das V Gesprech Vom lesen.

Piata Rozmowa. O czytániu.

Præceptor. *Duo discipuli.*

Præ. Cape tabellam Abecedariam manu sinistra, & radium hunc, quo indices singula elementa. Nim diese Taffel (Fiebel) in die lincke Hand/ vnd diesen Griffel/ damit du auff jedern Buchstaben weisen könnest.

Trzymay tablice lewa reka / weżmi teß grafie/ktora na każda litere vkażeß.

Sta erectus. Pileum pone sub axilla. Audi attentissime, specta diligenter.

Steh auffgericht/ nim den Hut vnter den arm. Höremit allem fleiß zu/ sich fleißig drauff.

Stoy prosto. Włoż czapkę pod pachy/ przysłuchay a przypatruy sie z wielka pilnoscia.

Vide, vt eodem prorsus modo reddas, cum reposcam.

Sihe das du mirs eben also wider könnest auffsagen/ wenn ichs fodere.

Patrz/ abyś właśnie tak vmiał powiedziec (recitowac) kiedyc każe.

Sis mecum. Tenes probe?

Gib gute achtung auff mich. Kanstu es wol?

Pilnie sie mnie przysłuchay. A vmieß dobrze?

Dis. Videor mihi, sic satis.

Mich dünckt/ ja.

Zda mie sie/ że vmiem.

Præ. Euigila, & naua sedulam operam.

Sey munter vnd fleißig.

Badz ochotnym y pilnym.

Ito, sede cum tuis condiscipulis, &

Gehe hin / setze dich zu deinen gesellen / vnd lern

edisc

ediſce quæ præſcripſi. — was ich dir für geſchrieben habe.

Idź / á vśiądź tám podle towárzyſzow twoich / á vcz śię / com ći przepiſał.

Du. Non ludimus hodie? — Spielen wir heute nicht?

Izali dźiśia nie będźiem gráć?

Di. Non eſt hic ludendi locus, ſed ſtudendi. Ediſcamus quæ iniunxit nobis Præceptor, ſummiſſo murmure, ne alij alijs ſimus impedimento. — Hie iſt nicht ein ort zu ſpielen / ſondern zu lernen / Laß vns vberleſen was vns der Præceptor hat auffgeben / fein heimlich damit wir die andern nicht verhindern.

Nie potrzebá tu gráć ále śię vczyć. Raczey przeczytaymy / co nam Præceptor zádał á mowmy po cichu / aby ieden drugiemu nie przeſzkadzał / (zawadzał.)

6. DIALOGUS. Reditus domum & luſus pueriles. — Das 6. Geſprech Vom heim kommen vnnd Kinder ſpiel.

Szoſta Rozmowá. O przyśćiu do domu / y o gräniu dźiecinnym.

Corneliola. Tulliolus. Lentulus.
Mater. Pædagogus.

Cor. Prosperè redieris Tulliole, libet paulisper lusitare?	Wilkommen zu Hause Tulliole, wiltu ein wenig spielen?

Wytay Tulliole á chceß troche grác.

Tul. Nondum statim.	Noch nicht.

Jeßcze nie bede.

Cor. Quid habes negotij?	Was hastu zu schaffen?

A co maß czynić.

Tul. Recolere, quæ Magister vt memoriæ commendaremus, mandauit.	Ich hab zu vberlesen/ was mir der Præceptor befolen hat außwendig zu lernen.

Mußę sobie przeczytác / co mi náuczyćiel rozkazal/ábych śię vczyl ná pamieć.

Cor. Quæ tandē?	Was ist es denn?

A coßći zádal.

Tul. Aspice.	Sich hier.

Patrz iedno sám.

Cor. Hui tantum.	Hui so viel.

Mátko Boza/ ták wiele.

Tul. Hic pono tabellam meam, &	Hie lege ich meine Taffel her / vnnd den griffel/ so

radium: si quis attigerit, vapulabit à matre. Nonne mea matercula?	so mirs jemand anrüret / der sol von der Mutter geschlagen werden. Nicht Mutterchen?

Owo sám tablice swoie położe y z grafká / kto mi ie rucha / tego Páni Mátká vbije. Wßák ták / Páni Mátko?

Ma. Etiam mi fili.	Ja mein Sohn.

Ták miły Synu.

Tul. Scipio, Lentule, adeste lusuri.	Scipio / Lentule kommet wir wollen spielen.

Scipio / Lentule / podźcie bedziem gráć.

Len. Quam lusionem?	Was für ein spiel?

Co zá gre?

Tul. Nucibus ludemus ad coniectum scrobiculi.	Wir wollen mit Nüssen ins grübichen werffen.

Bedziem ćiskáć orzechámi w dolek.

Len. Non habeo nuces, nisi paucas.	Ich habe keine Nüsse / denn ein wenig.

Ja nie mam orzechow / iedno troche.

Tul. Ludamus par	Wir wollē gerad oder vngerad

impar aciculis. gerad spielen / vmb Nadelchen.

Graymy ß cetno álbo licho o miedziąnki (kulczanki.)

Len. Iace pro primatu ludendi. Wirff vmb den ersten außwurff.

Rzuć/kto pirwey ma ćisk.ꝛc.

Tul. Quid ludimus? Worumb spielen wir?

O co gráiemy?

Len. Astrigmenta. Vmb Senckel.

O wstęgi.

Tul. Ego nolo mea perdere, nam domi cæderer à Pædagogo. Ich wil meine Senckel nicht verspielen/ denn zu Hauß würd ich geschmiessen vom Pædagogo.

Niechcę ia swoich przegráć / xbiłby mię lepak moy Pedagog domá.

Len. Quid vis ergo perdere, si vinceris? Was wiltu denn geben/ wenn du verleurest?

Co tedy chceß przegráć / iesli stráciß?

Tul. Talitra. Ich wil ein sternickel außhalten.

Daß mi ßczudlek.

Ma. Quæ est ista humi deiectio? Deteritis vestes Wie liegt ihr so auff der Erden? Ihr zerreisset die kleider vnd schuch/ dann

omnes & calceos, tum loco immundissimo. | dazu so an einem vnfletigen ort.

Czemu tak na ziemi leżycie/zedrzecie tak szaty y trzewiki/ a zwłaszcza na tak plugawym mieyscu.

Quin verritis prius pauimentum, & seditis. Affer scopas. | Feget zu vor das Erdreich vnd sitzet: Bringt besem her.

Vmieććie pirwey na ziemi/ á potym vsiadzćie. Przynies miotę.

Tul. Quæ igitur erit sponsio? aciculæ? | Was sol denn der gewinst sein? Nadeln?

Co tedy bedziem stáwić/igielki? (miedzianki?)

Len. Ego non habeo aciculas. Deponam si vultis, pedunculos cerasiorum pro aciculis. | Ich hab keine Nadeln. So es euch gefelt/ so wil ich Kirschenstein für Nadeln auffsetzen.

Iać miedzianek nie mam. Ale ieśli chcećie tedy ia miasto onych stawię pestki (szipki) wiszniowe.

Tul. Apage te. | Packe du dich.

Do kárá znymi.

Ludamus ego & | Ich vnd Paulus wollen

Paulus. En vici ſponſionem.

ſpielen. Ich hab gewonnen.

Jaz Páwłem bedę grał. O tom wygrał záktad.

Pau. Minimè verò, nam non ludebam ſeriò.

Nicht ein meit. Denn ich ſpielte nicht ernſt.

Nie ieſt to ták / bom ia nie grał poprawdźie.

Tul. Quis vnquã ludit ſeriò?

Wer pflegt im ernſt zu ſpielen?

Kto kiedy grał po prawdźie?

Pa. Cauillare quãtum voles, Non auferes modò aciculas.

Spotte gleich wie du wilt / die Nadeln ſoltu nicht davon tragen.

Juſz ty ſobie ſzydź / iáko chceſz / przećie teraz miedźiánek bráć nie bedźieſz.

Tul. Remitto tibi hanc manum, ludamus iam pro præmio, Adſit dextera ſors.

Dieſe ſchantz ſey dir geſchenckt / nu ſol es geltẽ / Wolauff gut glück.

Dáruię ćie tym rázem. Teraz idźie o wygránę. Boże day ſzczęśćie.

Pau. Victus es, cedò aciculas.

Du haſt verloren / gib her die Nadeln.

Stráćiłeś / Day ſám miedźiánki.

Tul. Auferto.

Nim ſie hin.

O toż

O tož čije (oto ie mаß.)

Pæ. Ad cœnam pueri. Nunquamnè facturi estis ludendi finem? | Zum essen/jr Kinder / wolt jr nimmer auffhören zu spielen?

Do stołu dziatki. (dzieci / podźcie ieść.) á nie przestániecie tego gránia?

Pau. Nunc incipimus, tu iam de fine loqueris. | Wir heben erst an / vnd du sagest vom auffhören.

Dopiero poczynamy / á ty nam powiedaß o przestániu. (Dopirośmy poczeli / á ty nam kázeß przestáć.)

Tul. Ludi huius iam tædet, Ego ludere desino & discedo, aciculas meas omnes perdidi. | Ich bin deß spiels müde / Ich höre auff zu spielen vnd gehe davon / Meine Nadeln hab ich alle verloren.

Juß mi tá grá przemierzłá / Ja poyde precz / Nie bede grał wiecey / Stráciłem wßytki swoie miedziánki.

Pau. Memineris te heri vicisse nostras. | Gedenck das du gestern vnsere vns hast abgewonnen.

Pámietaß że ś ty nas wczora ograł?

Tul. Nullus vbiq; potest felici ludere dextra. | Niemand kan allzeit gewinnen.

Nie może żaden záwzdy wygráwáć.

7. DIALOGUS. Refectio Scholastica. | Das 7. gespräch Von Erlüstigung der Schüler.

Siodma Rozmowá/ O żakowskiey ochłodzie.

Nepotulus. Piso. Magister. Conuiua.

Ne. Quando manè surgis?	Wenn stehestu des morgens auff?

Kiedy ráno wstawaß?

Pi. Ferè cum Sole, qui est dux Musarum, & aurora gratissima Musis.	Inns gemein wenn die Sonne auffgeht / denn vmb dieselbe zeit studieret sichs am besten.

Pospolicie kiedy Słonce wschodzi/ ábowiem on czas ku naukom iest nasposobnieyßy.

Ne. Quid edere soles?	Was pflegestu zu essen?

A co wiec iadaß?

Pi. Silatum seu ientaculum plærumque est frustrum panis & paululum butyri, aut offa iusculenta, aut cereuisiaria.	Vnser Frustück ist vns gemein ein stück Brod/ mit wenig Butter. Oder eine Suppe/ oder ein bieren Brod.

Ná śniadániu pospolicie mamy chleb z masłem/ albo polewkę/ albo więc drobiankę.

Prandium olus coctitium, vel pultes in pultarijs, aliquid pulmentarij carnium.

Zu mittag haben wir gekochten Kohl/ oder ein Brey in der pfannen/ etwas vom ein geschnittenen F.eisch.

Ná obiedzie mamy Jarmuß wárzony/ (kapuste warzona) albo krupi smażone/ albo siekaninę.

Merenda seu anticœnium est aliquid panis triticei aut autopyri cum pauxillo casei.

Zur Vesperkost haben wir weiß Brod/ oder speise Brod/ mit eim stücklein kese.

Podwieczorek náß iest biały (pßenny) chleb/ albo rzány/ (czeladny) prydawßy kasek sera.

Cœnæ caput est acetarium concisum, sale conspersum, irroratum oleo oliuarũ ex gutto, aceto etiam infuso.

Das Abend essen fangen wir mit einem Salat an/ von Sawrampff mit saltz Baumöel vnd essig.

Ná wieczerzy pirwßa potráwá iest sáláta z sola/ z oliwa/ y z octem przyprawiona.

His additur interdum aliquid asſi. Interdum habemus pro carnib9 oua, paulùlum interdum piſcium.

Dazu gibt man vns bißweilen etwas gebratens bißweilen haben wir eyer für fleiſch / bißweilen ein wenig Fiſche.

Do tego nam dádzą czáſem pieczyſte / niekiedy teƷ iayca mamy miáſto mieſá / czáſem teƷ trochę rybek.

Amplisſimas epulas alibi quærito non in ſchola, vbi ad virtutem formantur animi.

Stadliche gerichte magſtu anderßwo ſuchen / vnd nicht in der Schulen / da die gemütter zur Tugend vnterrichtet werden

Roſkoſznieyſze potráwy gdźie indźiey poſzukay / nie wſzkole / kedy vmiſły w cnoćie bywáią wyćwyczone.

Ne. Quantū edis? Wie viel iſſeſtu?

A wiele iadaſz?

Pi. Quantum ſatis eſt, non ad explēdum ſed ad alendum corpus.

Biß ich ſat werde / nicht den Leib zu füllen / ſondern zu nehren.

Nam belluarum eſt expleri, non hominum.

Denn Beeſter pflegen ſich zu füllen nicht Menſchen.

Jle

Ile ku pożywieniu ćiáłá dosyć iest á nie ku tuczeniu. Abowiem bestye ożyráią śie/y tuczą śie/ále nie ludźie.

Ne. Quid à cœna, nunquam ne comessaris?	Wie denn nach der Abendmalzeit/thustu gar keinen Schlafftrung?

A po wieczerzy co? nie biesiaduież nigdy?

Pi Nunquam, nam dicunt nihil perniciosius esse valetudini, quam bibere, cum statim sis iturus cubitũ.	Gar keinen/denn man sagt es sey der gesundheit nichts schedlichers als trincken/wenn man schir wil zu bette gehn.

Nigdy/bo powiedáią/że niemáß nic ßkodliwßego ná zdrowiu/iako pić/kiedy śie kto ma vkłáść.

Ma. Quota est hora?	Welche stund ist es?

A wiele Zegar vderzył?

Pi. Horas non audiui, à tertia intentus compositioni Epistolæ.	Ich habe die stunde nichs gehöret/als der ich von Glock dreyen an habe ein Epistel gemacht.

Nie słyßałem/ábowiem poczawßy od trzećiey báwiłem śie pisániem listu.

Ma. Cogno-

Ma. Cognosce aliunde de hora. Transcurre ad solarium, & inspice horas.

So erfahre es anderswo. Lauff hin zum Sonnenzeiger / vnnd sihe welche zeit es sey.

Dowiedz sie skad inad. Bież á spátrz ná słonecznym Zegárze/ o ktorymby czásie było.

Pi. Index signat iam sextam.

Der weiser zeigt auff sechsen.

Pratek vkazuie ná szostą.

Ma. Sextam verò?

Ists sechse?

Ná szostą? (Izali iuż sześć?)

Eia agite, surgite, conuenite ad cœnam, para mensam. Insterne mēsam, appone sedilia, orbes, quadras, panem, dicto citius vola, prome cereuisiā.

Ey so steht auff / kompt zur Abendmalzeit / bereite den Tisch / Decke den Tisch / setz Stül hin / lege Scheiben / Teller / Brod auff den Tisch / lauff geschwinde / trag Bier auff.

Wiec wstańcie/ á podźcie wieczerząć/ nágotuy do stołu/ przykryi stoł/ przystaw stołki/ (ławki) włoż talerze/ y chleb/ pospieszay co narychley/ vtocz piwá.

Hauri aquam, vt lauetur, appone scyphos

Schöpffe wasser/ das man sich wasche/ setze Becher

scyphos, calices, frica,(ablue,perlue)scyphos. — auff/schewre(wasche) spůle aus/die Becher.

Naczerp wody ku vmywániu /postaw kubki/ wymey (wyplocz) sklenice.

Pi. Sunt parata omnia. — Es ist alles bereit.

Gotowe(nárządzono)iuſz wſzytko.

Ma. Ablue manus & os, mundicies enim corporis & sanitati & ingenio confert. — Wasche die Hend vnd den Mund / denn die reinigkeit deß Leibes ist der gesundheit vnnd dem Verstande gut.

Vmyi ręce y vstá/ Ochędostwo bowiem ciáłá ták zdrowiu iáko y dowćipowi pomoże.

Vah, quod mantile? curre affer aliud. — Ey welch ein Handtuch ist diß? lauff hole ein anders.

Báwey/ iáki to ręcznik/ bież/ przynieś inszy.

Sedeamus more solito, recipe hũc supra te, Expediat quisq; cultellum suum. — Last vns sitzen wie wir pflegen / Laß diesen vber dich sitzen / ein jeder ziehe sein Messer herfür.

Vsiądźmy/ iáko wiec siádamy / Day temu mieysce nád sobą/dobądź káżdy swego nożá.

 Con-

Consecret mensam, cuius est munus hac hebdomade.

Wer diese Woche das Ampt hat/ der spreche den Segen.

Ktory mavrząd w tym tegodniu/ ten niech sie modli/ (niech mowi do stolu.)

Pi. Pasce animos nostros Christe charitate tua, qui benignitate tua alis vitam omnium animantium. Sancta sint Domine hæc tua munera nobis sumentibus, vt tu qui ea largiris, sanctꝰ es, Amen.

Speise vnsere Seelen Herr Christe mit deiner Liebe/ der du durch deine Güte ernehrest alles was lebet. Laß vns HErr diese deine Gaben heilig sein/ die wir sie gebrauchen/ wie du/ der du sie gibest/ heilig bist/ Amen.

Panie Jesu Kryste/ raczyß nakarmić duße naße miłoscią twoią/ ktory wßytko stworzenie dobrocią swoią nasycaß. Niech bedą swiete/ miły panie/ te dary twoie nam pożywaiącym/ iakos y ty/ ktory te dawaß/ swiety iest/ Amen.

Ma. Sedete quantum licet laxé, ne

Rücket von einander so viel ihr köndt/ damit

com-

cōprimatis mutuò, quandoquidem satis est loci.	ihr euch nicht drenget / denn es ist raums genug.

Rozśiadźćie sie (vmikaycie sie) ile możecie / żebyśćie sie nie vćiśkali / ponieważ mieyscá iest dosyć.

Quam pridem venisti è patria?	Wielang bistu von hause kommen?

A dawnoś przyszedł z Oyczyzny twey?

Con. Nudius sextus.	Für sechs Tagen.

Iuż to szosty dźień.

Ma. Quam nuper cœpisti studere?	Wie newlich hastu angefangen zu studieren?

A dawno począłeś sie vczić?

Con. Ab hinc annos tres.	Vor drey Jahren.

Iuż temu trzy látá / (przed trzemá láty.)

Ma. Sed tu quid agis? quid cessas? cur non attingitis?	Was machstu aber / was verzeuchst du? Warumb greifft ihr nicht zu?

A ty / co czyniß? czemu sie leniß? (omieszkaß) czemu sobie nie bierzećie?

Præbibo tibi.	Es gilt dir.

Piie do ciebie.

Con. Excipio animo libentissimo. Es sol mir ein lieber trunck sein.

Schećią rad przyimę.

Ma. Ne extergas labra manu aut manica, sed simul ipsa, simul manum mantili. Wische den Mund nicht mit der Hand / oder mit dem Ermel / sondern zugleich den Mund vnd die Hand mit eim Tuch.

Nie vtrzy gebe reką álbo rękawem / ále ták gębe iáko y ręke vtrzi serwietką.

Carnes ne attingas, nisi ab ea parte, quam tibi es sumpturus. Das Fleisch begreiff nicht / denn an dem orth da du von nemen wilt.

Mięsá nie dotykay / iedno ná onym mieyscu / z ktorego chcesz vziąć.

Manicas ne inficias pingui carnium. In mensam non incumbas. Besudel die Ermel nicht mit dem fett am fleisch Lege dich nicht auff den Tisch.

Patrz / żebyś rękawow tłustym mięsem nie pomazał. Nie vkładź sie ná stole.

Vide ne analecta hæc pereant, reconde in promptuarium. Sihe das die vbrige Kost nicht vmbkomme.

Te ostałki (niedoiadki) niechay nie poginą.

Tolle primum omnium salinum, hinc panem, tum lances, discos, mantilia, postremò mappam.

Nim zum aller ersten das Saltzfaß hinweg / darnach das Brod / darnach die Schüssel / Scheiben / Fatzenetlein / zum letzten das Taffellacken.

Zeymuy napirwey solnice / potym chleb / zatym misy / talerze / serwietki / na ostatek obrus.

Mundet quisque suum cultrum, & reponat in vaginam.

Ein jeder mache sein Messer rein / vnd steck es in die Scheide.

Kazdy niech ochedozy noz swoy / á wlozy do nozynki.

Consurgite & abluite manus. Amoue mensam.

Stehet auff vnd waschet die Hende. Hebe auff vom Tisch.

Wstáńcie / á vmyićie sie. Zbierzcie z stolá.

Agamus Christo gratias, dicat verba, qui sacravit mensam.

Wir wollen dem HErren dancken. Der spreche die Dancksagung / der den Segen gesprochen hat.

Podziekuymy Pánu Bogu. Ten niechay podziekuie / ktory mowil Zegnanie.

Pi. Pro cibo temporali gratias agimus tibi Christe Domine temporarias: Fac vt pro immortalitate agamus æternas, Amen.

Für die zeitliche Speise/ sagen wir dir HErr CHRJste zeitlichen danck. Verleyhe/daß wir dir für die ewigen Güter ewig dancken mögen/ Amen.

Zá doczesne pokármy/ Pánie Jesu Kryste/ dźięki czyniemyć doczesne. Vżycz nam/ prosimy cię/ ábyśmyć zá wiekuiste dobra wiecznie dźiękowáć mogli/ Amen.

8. DIALOGUS. Garrientes.

Das 8. Gesprech Mancherley vnterredung. (plapperer.)

Osma Rozmowá. Rozmáite Swiegotánia.

Petrus Cornelius. Varus.

Pe. Asideamus in hac trabe, tu sede è conspectu in illo saxo, Apricemus nos ad hunc parietem, egre-

Hie wollen wir auff den Rahn sitzen / setze du dich gegen vber auff den Stein/wir wollen vns außwittern bey dieser Wand / daran

gie Soll

gię Soli ostentum. | die Sonne herrlich scheinet.

Vsiądźmy ná tey choyce / á ty vsiądź tám náprzećiwko nam ná onym kámieniu. Z grzeymy śię tu przy tey ściennie ná ktora słonce czyśćie swieci.

Cor. Heus, quota est hora? | Hörstu / vmb welche stunde ist es?

A słyszysz / o ktorey godźinie teraz iest?

Pe. Quid tibi opus est hora, Si quid vis agere, dum est oportunitas, est hora. Sed vbi est horologium tuum viatorium? | Was fragst du nach der Stunde / wenn du etwas thun wilt / so ist die rechte Stunde / wen̄ du es thun kanst. Wo ist aber dein Wecker?

A coszći po godźinie / Chceszli co czynić / tedy ná ten czás prawa godźiná / kiedy ono / cos vmyslił / wikonywać możesz. Ale kedy masz swoy Kompás?

Cor. Excidit mihi nuper. | Er ist mir nechst außgefallen.

Wypadł mi niedawno.

Pe. Explica, (expedi, volue) librum. Quid tu dicis? quid hic agitur? dic quæso, amoto ioco. | Mache das Buch auff / was sagstu denn? was thut man hie? lieber sage mirs ohn schertz.

Otworz kśięgi. A ty co mowiß? A co tu czynicie? Moy myły/powiedz mi/nie żartuiąc (bez żartu.)

Va. Quid agere-tur, quod inter bonos scholasti-cos & studiosos, legitur, ediscitur, disputatur.	Was solt man thun / wie man unter fleissigen Schülern pflegt/man liset / lernet auswendig/ disputiret.

A cobychmy mieli czynić/to co dobrzi żaczkowie pospolicie czynią. Czytamy/ na pamięć się vczymy/disputuiemy.

Pe. Benè facitis, Pergite studere, vt bonæ indolis adolescentes decet, mihi nunc aliud est negotij, vos valebitis.	Ihr thut wol / fahrt fort im studieren / wie es artigen Gesellen geziemet/ ich hab jetzund was anders zu schaffen / gehabt jhr euch wol.

Dobrze na tym czynicie / vczćie się tak dalcy/iako na vczciwe młodzieniaśki zależy. Ja teraz mam co inßego czynić. A tak was Panu Bogu polecam.

Cor. Satis nugatum est, Revertamus ad ludum, Relegamus quæ	Wir haben genug geplappert / Wir wollen wider spielen / wir wollen uberlesen/was uns

Præce-

Præceptor explicauit.	der Præceptor hat erkleret.

Jużeśmy śie nabáwili / pódźmy z nowu grać / (wroćmy sie do szkoły) Przeczytaymy sobie / co nam Præceptor wyłożył. (wykładał.)

9 DIALOGUS. Deambulatio. Das 9 Gesprech Vom spatzieren.

Dziewiata Rozmowa. O Przechadzce.

Misippus.	*Philippus.*
Mi. Vultis ne prodeambulem9 animi gratia?	Wollen wir zur lust außspatzieren?

Pódź my ná przechadzkę dla krotochwile.

Phi. Nihil malumus, die præsertim sereno, & à ventis silēti, tum etiam in schola feriato.	Vns ist nichts liebers / sonderlich weil es schön Wetter / vnnd nicht windig ist / Dazu haben wir auch in der Schul Feyertag.

Barzo rádźi á zwłasczá / gdy dźień pogodny / á ktemu wolny od nauk szkolnych.

Mi. Quotam horam esse censes? Vmb welche stunde meinstu wol das es sey?

O ktoreyli godzinie może być?

Ph. Ex Sole conijcio esse vltra decimam, appetit iam meridies. An der Sonnen achte ichs vber zehne / es gehet gegen Mittag.

Obaczam na słoncu/że iest nad dziesięć. Nadchodzi południe.

Mi. Itane? heus eamus, sequatur qui poterit. Meinstu? Wolauff / last vns gehen / es folge wer da kan.

Aza ták? wiec tedy podźmy / niech idzie známi / kto może.

Phi. Qua egrediemur? Wo wollen wir hinauß gehen?

Ktoredy chcemy wychodzić?

Mi. Per portam, si placet, pontis antiqui. Zum alten Brückenthor auß/so es euch gefelt.

Bramą stárego mostu / iesli sie wam zda.

Ph. Placet, nos tenebimus hanc semitam, via iucunda & placida. Es sey wol/wir wollen diesen Steig halten/da gar ein lustiger vnnd ebener Weg ist.

Nowßem. Trzymaymy sie tey ścieżki/ bo droga tedi iest wesoła y rowna.

Mi. Mi.

Mi. Minimè verò, nihil commodius ac tutius, quā via regia, Trames ille est valde sinuosus & ambiguosus.

Mit nicht / es ist nichts bequemer vnd sicherer / denn die Landstrasse / jener Weg ist weit vmb.

Zadna miára / Nalepßa y nabespieczniey ßa iest droga wielka / ále ściezká oná iest kryzwa / y dáleko zachodzi.

Ph. Accede propius.

Komm neher herzu.

Podź sám bliżey.

Mi. Quid rei est?

Was sols sein?

Co tám ma być?

Ph. Redeamus in vrbem, vix tamen redibimus ante serum diei.

Laß vns wider zur Stadt kehren / wir kommen doch für Abend kaum hinein.

Wroćmy sie do miástá / bo ledwie tám bedziem przed wieczorem.

Mi. Quid tum? sumemus diem crastinum totum ad reficiendū animum.

Was ligt dran? wir wollen morgen den gantzen Tag nemen vns zu erlüstigen.

Coß ná tym? Weźmiem iutro cáły dzień ku náßey ochlodzie.

Ph. Hæc,

Phi. Hàc, hàc, ad sinistram reflectio, vt vites cœnum tenacissimum.	Hier / hier / kehre zur lincken Hand / damit du nicht in tieffen schlam kommest.

Haywo sam k sobie sie vday / zebys w błocie nie vwiązł.

Hanc viam tene, ea recta est, tuta & simplex.	Diesen Weg halte / der ist richtig / sicher vnnd schlecht.

Tey drogy sie dzierz / boć prosta iest y bespieczna.

Properemus, ne clausi vrbe sub dio dormiamus.	Laß vns fort eilen / daß wir nicht verschlossen werden / vnd vnter offenem Himmel schlaffen müssen.

Pośpieszaymy sie / áby brámy przed námi nie záwárto / á musielibyśmy ná dworze (pod gołym niebem) spáć.

Mi. Quid tum? In aperto mũdo, an non id præstabilius, quã clauso?	Was schadet das? wer es nicht besser in der offenen Welt den in der verschlossenen zu bleiben?

Coż ná tym? izali nie lepiey ná otworzistym świecie być / niżeli w záwártym?

Phi. Grauius esset, quod incænes.	Schwer würde vns sein heinte zu fasten.

Ale cieżkoby nam było / pościć sie.

10. DIALOGUS. Scriptio. Das X gesprech Vom schreiben.

Dziesiąta Rozmowá. O pisániu.

Mauricius. Mendoza. Puer. Magister.

Mau. Adfuisti hodie, cum haberetur oratio de vtilitatibus scribendi? Warstu heut dabey/als die oration gehaltẽ ward von nutzbarkeit deß schreibens.

Abyłeś dziś przy tym / kiedy rzecz była o pożytkách pisánia?

Men. Adfui. Ich war dabey.

Byłem przy tym.

Mau. Recense, si qua hæserunt memoriæ. Sage her/ so du etwas davon behalten hast.

Powiedzże/ ieśli co pámiętasz.

Men. Quid ego recenseam? dixit tam multa, vt omnia propè exciderint. Was sol ich sagen? er sagt so viel / daß ich schier alles vergessen habe.

A co mam powiedzieć / ták on tego siłá mowił / żem mało nie wszytko zápámiętał.

Mau. Ni-

Mau. Nihil ergò retinuisti penitus? | Hastu denn gar nichts behalten?

A niczego nie pánnietaß?

Men. Propemodum nihil. | Schier nichts.

Mało co.

Mau. Aliquid igitur. | Doch etwas.

Wżdy cokolwiek.

Me. Perpusillum. | Gar ein wenig.

Bárzo máło.

Mau. Istuc ipsum perpusillum fac mihi etiam commune. Quidnam erat? | Dasselbe gar wenig theile mir auch mit / Was war es?

Wiec ono máło racż mi vżyczic. A co wżdy było?

Men. Primum omnium aiebat, esse perquam admirabile, tantam varietatē humanarū vocum paucis potuisse literis cōprehendi. | Erstlich sagt er / es wer ein grosses wunder / daß so mancherley Rede der Menschē in so wenig Buchstaben hette können gefasset werden.

Naprzod powiedział / że to dziw wielki tak rozmaitich słow y mow ludzkich nie wielmi litery o gárnąc.

Deinde

Deinde, amicos absentes posse inter se beneficio literarũ colloqui. — Darnach / daß abwesende Freunde sich durch schreiben mit einander vnterredẽ können.

Potym że przyiaćiele nieobecni (dáleko od siebie będący) przez listy mogą z sobą rozmowić.

Mau. Nihil amplius mandasti memoriæ? — Hastu nichts mehr behalten?

A nie pámiętaß co więcey?

Men. Mandavi quidem memoriæ, sed ea noluit retinere. — Ich wolte es ja behalten / aber mein gedechtniß wolte nicht.

Jabych ći był rad pámiętał / ále pámięć moia niechćiáłá.

Mau. Cur non excipiebas penna? — Warumb zeichnest du es nicht auff mit der Feder.

Czemuś nie náznáczył piorem?

Men. Non erat ad manum. — Ich hette keine.

Nie miałem go nádorędźiu.

Mau. Nec pugillares? — Auch keine, Schreibtaffel nicht?

Ani tabliczek?

Men. Non. Mane tamen, nam cogitatione quæro. — Nein. Harre gleichwol / deñ ich bedencke mich.

Nie

Niemiałem. Przecie poczekay/ áż sobie wspomione.

Ma. Exprime hoc tandem. So sage doch her.

Wiec powiedzże wzdy.

Mau. Aufugit, tu excussisti menti tam odiosè interrogando. Es ist mir wider außgefallen / das machstu mit deinem verdrießlichen fragen.

Jużci mi záśię z pamięci wyszło. Tyś to spráwił twym mierziony m pytániem.

Ma. Hui tam citò? Hui so bald?

Przebog/ tákże rychło?

Men. Rediit in memoriam. Ex autoritate nescio cuius scriptoris affirmabat, nihil esse ad magnam eruditionem cõpendiosius, quã probè & celeriter scribere. Es felt mir wider ein Auß eines fürnemen geerten Mannes zeugniß sagt er: Man kündt je zu grosser Kunst vnd Geschicklighkeit nicht kommen / denn durch eine gute vñ geschwinde Schrifft.

Przyszło mi záśię ná pámięć. Przywiodł świádectwo niktorego zacnego y vczonego mężá: ktory powiádał / że ku wielkiey á doskonáley náuce nie máß nic ták vżytecznego / iáko dobre á prętkie pisánie.

Mau. Quis

Mau. Quis est autor? | Wer ist derselbe?

A ktoregoż to autora świadectwo?

Men. Nomen sæpe audivi, sed memoria effluxit. | Den Namen hab ich offt gehöret/ aber ich habe jhn vergessen.

Słyszałem go często namienić/ ale teraz nie baczę.

Mau. Age ergo tradamus nos huic exercitamento, nescio quo pacto naturale est mihi, distorte, inequaliter, perturbatim exarare literas. | Wolan / Wir wollen schreiben lernen / ich weiß nicht / wie ich von Natur so krum / so vngleich / vnd in einander die Buchstaben ziehe.

Vczmy się tedy pisać/ Ja niewiem/ ieśli to z przyrodzenia mam/ że tak krzywo/ nierowno/ y zamieszano piszę.

Men. Exerce te, nam assuefactio mutabit, quod naturale esse dicis. | Vbe dich / denn die vbung wird das endern / so du meinest/ es sey dir in der Natur.

Cwicz się. Abowiem odmieni się to przez ćwiczenie/ co ty sobie mnimasz być przyrodne.

Mau. Eamus ad Magistrum, vt præscribat nobis literarum exemplar.
Laß vns zum Magister gehen / das er vns eine Vorschrifft macht.

Podźmy do Magistrá żeby nam vczynił Przepis.

Heus puer, vbi est Magister?
Höre Junge / wo ist der Magister?

Słyß Chłopcze kedy iest Magister?

Pu. In conclaui.
Im gemach.

W komorze.

Mau. Quid agit?
Was thut er?

A co czyni?

Pu. Docet quosdam.
Er lehret etliche.

Vczy niektore.

Mau. Significa illi, adstare hic præ foribus, qui eum conuentum expetunt.
Zeige jhm an das wir hier aussen sind / vnd wolten jhn gerne ansprechen.

Powiedz mu/ że tu sa niektorzy / coby radzi z nim mowili.

Mag. Qui pueri sunt isti? quid petunt?
Wer sind die Knaben? was begeren sie?

Coż owo zá chłopiętá? czego chca?

Pu. Te cupiunt cōuentum.
Sie wollen dich ansprechen.

Chcąz tobą mowić.

Mag. Admitte eos ad me rectà. Laß sie stracks zu mir herein.

Wpuść ie záraz do mnie. (Niechay záraz do mnie przyidą.

Mau. Optamus tibi salutem & omnia prospera Magister. Glück vnd Heil Herr Magister.

Boze day wam zdrowie/ y wszytko dobre/ Panie Magister.

Mag. Et ego vicissim vobis. Sospitet vos Christus. quid est? Vnd euch auch/ Christus gesegne euch/ was ist ewer begeren.

Tegoć y ia wam zyczę. Pan Krystus niechay wam da zdrowie/ czego potrzebuiecie?

Mau. Rogamꝰ vt nos doceas formare literas, & exemplar præscribas, si modò vacat, & si vis. Wir bitten/ ihr wollet vns lehren Buchstaben machen/ vnnd vns eine Vorschrifft geben/ so ihr müssig seid/ vnd es thun wolt.

Prosimy/ zebyście nas vczyli litery malowáć/ á zebyście nam dali przepis/ iesli wam łácno/ á vczynić to mozecie.

Mag. Habetis thecam pennariam cum pennis?
Habt jhr ein Calamaßk mit Federn?
A macie kálámarz z pioráми?

Mau. Habemus.
Ja.
Mamy.

Ma. Detrahite pennis plumulas scalpello, & detruncate aliquid de cauda, tum eradite, si quam habet scabiciem.
Ziehet die Federn ab vom Kiel mit einem Messerlein / vnnd schneidet etwas ab von der lenge / als dann schabet den Kiel fein glat.
Zedrzycie to pierze skripturalikiem / á oderznicie nie co z konca / potym pioro oskrobcie / iesli chrupowáte.

Mau. Doce nos aptare pennas.
Lere vns die Federn schneiden.
Vcz nas piorá temperowáć.

Mag. Primum omnium rescindetis vtrinque caput, ut fiat bifurcata.
Zum aller ersten schneidet den Kiel auff beiden seiten ab / daß er zweyspitzig werde..
Náprzod zerznicie nie co z piorá ná obu stronach / żeby sie stalo rozochate.

Tum in superiori parte incisuram facite scalpello
Darnach machet mit dem Messerlein fein senberlich oben eine leng-

sensim inducto, quæ crena vocatur.

lichen Schnit / den man eine Spalte nennet.

Potym ná wierzchu vczyńcie skripturalem máluśki rozwod / co rosporkiem zową.

Hinc æquate duos illos pedunculos, seu mauultis nominare cruscula, ita tamen, vt altius sit dextrū, in quod penna incumbit, id tamen discrimen vix perceptibile oportet esse.

Als denn vergleichet die zwey spitzen oder füßlein / wie jhrs nennen wollet / doch also / daß die rechte seite / darauff die Feder sich lehnet höher sey / dz man aber den vnterscheidt kaum mercke.

Zá tym one dwá noski álbo kolánká / iáko ie zowiecie / porownywaycie / ále ták / żeby práwe / ktorym sie pioro podpira / bylo wyzsze. A wßákoß oná rozność musy byc nieznáczna.

Mau. Quomodo tenebimus pennam?

Wie sollen wir die Federn halten?

Jáko mamy trzymáć pioro?

Mag. Tribus digitis tenebitis, sic: pollice, in-

Mit dreyen Fingern sollet jhr sie halten also: mit dem Daumen /

dice, & medio, more Germanico	Zeiger vnnd Mittelfinger.

Trzemi palcami maćie trzymáć (dzierżeć) tak: wielkim / wtorym / y śrzednym palcem / obyczaiem Niemieckim.

Proferte atramentaria.	Thut die Schreibzeuge herfür.

Wyimuyćie Kálámarze.

Men. Hem cornu atramētarium elapsum est mihi venienti huc.	Ey mein dintenhorn ist mir entfallen / weil ich hier bin her gangen.

O biádáßmi / wypadł mi moy Kálámarz tutá idąc.

Mag. Puer, profer ampullam illā atramētariam, ex ea effundemus in hoc mortariolū plumbeum.	Junge / bringe den dintenkraus her / darauß wollen wir in diß bleyerne dintenfeßlein eingiessen.

Chłopiątko / przynieś sam dzban z Inkaustem / co z niego wyleyem w to naczynie ołowiáne.

Habetis chartam?	Habt jhr Papier?

A macie Papier?

Men. Hanc.	Dieses haben wir.

Oto ten mamy.

Mag. Aspe-

Mag. Asperam admodum, & quæ pennam remoratur, ne inoffensè decurrat, quod est studijs noxiū. Acquirite vobis chartam tenuem & firmam.

Es ist sehr scharff / man kan nicht drauff schreiben / diß ist dem lernen schedlich / verschafft euch kleiner Papier das dichte ist.

Chrupowáty iest bárzo / y záwadza / że pioro nie może sporo pochodzić. To náukom wiele przeszkadza / dostańcie sobie Pápieru / coby był cienki á mocny.

Habetis ne etiam philuram vnam atq; alteram, quā bibulā dicimus? ita non erit vobis opus furfuribus vel pulvere de parietibus eroso.

Habt jhr auch ein Maculatur oder zwey? Also dürfft jr nicht strewsand / oder staub von wenden abgeschabet.

A mácie też z Arkusz álbo ze dwá Pápieru / co przebija / álbo Mákuláturý. Ták nie potrzebá wam będzie piasku / álbo prochu od ścian skrobánego.

Proderit etiam habere emporeticam, quam sub manum extendatis, ne sudore aut sordibus maculetis papyri candorem.

Ihr solt auch Kram Papir haben/das ihr vnter die Hand leget/damit jhr das reine Papier nicht beschmitzet oder besudelt.

Dobrzeby teß było mieć nie co kramnego papiru / cobyście pod rekę położyli/żeby sie chędogi papir potem/albo brudem niepomazał.

Mau. Cedo iam nobis, si videtur exemplar, quod imitemur, primum abecedarium, deinde syllabatim, tum verba coniuncta.

Gebt vns nun / wo euch dencht eine Vorschrifft / darnach wir schreiben können/erstlich ein A b c / Darnach Syllaben / endlich gantze Wort.

Juß nam daycie przepis iesli sie wam widzi żebyśmy za nim pisali / naprzod Abecadło potym Syllaby / na ostatek słowa złożone.

Mag. En habetis. Seht hie habt jhrs.

Owoż macie.

Disce puer, quib9 fias sapientior & proinde melior.

Lerne Junger/ dadurch du weiser vnd auch frömer werdest.

Vcż sie chłopiatko/żebyś sie s ſtał mędrſzym y teſz lepſzym.

Voces ſunt animorum ſigna inter præſentes, literæ inter abſentes.

Die Wort ſind ein anzeigung der Gemüther bey den gegenwertigen / die Brieffe bey den abweſenden.

Słowá ſą znákiem vmysłow miedzi obecnymi / á liſty miedzi nieprzytomnymi.

Hæc effingite, & redite huc à prandio vel cras, vt ſcripturam veſtram emendem.

Dieſes ſchreibet nach / vnd kompt nach Mittag oder Morgen wider her / Daß ich ewer ſchrifften emendire.

Przepiſzcie to / á wroćcie sie tuta po obiedźie álbo iutro / żebych piſmá wáſze korrigował.

Mau. Faciemus. Interea commendamus te Chriſto.

Wir wollens thun. In des Gott befohlen.

Vcżyniemy ták. Zá tym was Pánu Bogu polecamy.

Mag. Et ego vos eidem.

Vnd jhr auch.

Temuć y ia was poruczam.

II. DIALOGUS. Experimentum. Das xj. Gespreche Von Vbung.

Jedennasta Rozmowá. O Cwiczeniu.

Mauricius. Mendoza. Magister.

Mau. Secedamus, vt absque interventu sodalium & interpellatione meditemur, quæ à Magistro accepimus.
Wir wollen hie entweichen / damit wir / ohne vnserer gesellen vberlauff vnd einrede / bedencken können / was vns der Magister hat auffgegeben.

Podzmy sám ná stronę / żeby nam towárzyśze náśy niezáwadzáli / ku rozmyslániu tego / co nam Mágister zádał.

Men. Placet mihi, ita fiet.
Ja wol / es sey also.

Nowśem niechże ták będzie.

Mau. Ventum est quo volebamus, asideamꝰ in hoc scamno.
Nu sind wir da wir wolten / laß vns auff diese Banck sitzen.

Juzesmy przyśli / kędym chćieli / vśiądźmy ná tey láwie.

Men. Et-

Men. Etiam: sed auersi à Sole.

Wol / aber nicht gegen die Sonne.

Dobrze / ale nie przeciwko słońcu.

Mau. Mutua mihi dimidium chartæ folium, quod reddam cras.

Leihe mir ein halben Bogen Papier / ich wil dirs morgen wieder geben.

Pożycz mi z pol arkusza papieru / oddamci go iutro.

Men. Sufficit tibi hoc frustulum?

Hastu an dem stücklein genug?

A masz dosyć na tey sztuczce.

Mau. Hui, non capiet sex versiculos, ex meis præsertim.

Huy / darauff kan ich meiner Zeilen nicht sechs bringen.

Przebog / nie spiszę sie sześć moich Wierszow na nim.

Men. Scribe in vtraq; facie, & duc versus densiores, quid necesse habes tam magna interstitia relinquere?

Schreib auff beyden seiten / vnnd setze die Zeilen enger zusammen / was ist nötig das du so weit võeinander schreibest.

Pisz na oboiey stronie / a czyń Wiersze trochę gęściey / Coż po tym / że tak wielkie gołe mieysca zostawisz?

Mau.

Mau. Egone? vix intervallum est ullum. Nam literæ sese vtrinque attingunt, præsertim quæ longos habent apices, vt b, & p.

Wer? ich? Ist doch kein raum vbrig / denn die Buchstaben reichen an einander / sonderlich die lange Spitzen haben / als b. vnd p.

Kto? Ja? wßak zadnego mieysca golego niemaß / bo siė litery miedzi sobą dotykáią / zwłaßczá one z długiemi końcámi / iáko to b. y p.

Sed quid tu? Iamne tuos versus exarasti? vt quidem eleganter, nisi quod sunt pravi.

Was thustu aber? Hastu deine Verß abgeschrieben? Sie sind zierlich / Nur das sie nicht gerade sind.

A ty co? pisáleś iuż swoie wirße? Bá y prawie cudnie / iedno że nie rowno.

Men. Scribe tu seorsum, & tace.

Schreibe du für dich / vnd schweige still.

Piß ty sobie osobno / á milcz.

Mau. Enimverò penna & atramento hoc scribi nullo pacto potest.

Mit der Feder vnd Dinten kan man gar nicht schreiben.

Tym kapiorem á inkaustem żadna miára piśáć nie mogę.

Men. Quid ita? Wie das?

A czemu?

Mau. Non cernis vt penna respergit chartam atramento, extra lineas. Sihestu nicht / wie die Feder das Papier bespruͤtzet ausser der zeilen.

Izali nie widzyß / iáko mi pioro pápir opruſka miedzi wirßami.

Men. At atramentum meum adeò est crassum, vt limum esse credas. Meine Dinten ist so dick wie Leim.

Ale moy Inkauſt ták ieſt gęſty / iákoby klij.

Aspice quæso, vt hæret in summa crena, nec ad characteres formandos defluit. Lieber sich / wie sie oben in der spalte klebet / vnd fleust gar nicht die Buchstaben zu machen.

Bá iedno pátrz / iáko ná wirzchu rospor-ká tkwi / á nie ſciecze / żeby litery formował.

Mau. Quin igitur vtrique medemur huic incommodo, Tu de cuspi- So last vns beyden diesem Vnrath wandeln / schneid du die spitz an der Federn mit einem

dibus

cibus pennæ re- scide scalpello, quoad atramentum commodè colligat literas.

Messerlein ab / damit die dinte desto baß fliesse.

Zábiegaymyż temu zlemu. Oderzni tymeco skrzypturalem z końcá piórkowego / żeby tym lepiey inkaust spłynał.

Ego in atramentarium quo sit atramentum liquidius, instillabo guttas aliquot aquæ

Ich wil in die dinten etliche tröpflein Wassers giessen / damit sie dünner werde.

A ia naleię w Kálámarz moy kilká kápel wody / żeby był tym rzedszy.

Men. Extremæ hu ius tuæ chartæ oræ inæquales sunt, rugosæ & asperæ.

Die kanten dieses Papiers sind gar vngleich / rümpelich vnd rauch

Brzegi v twego Pápieru bárzo sá nierowne / zmarszczone / chropowáte.

Mau. Demarginato chartam aliquantum forficibus, aut citra eam asperitatem scribendo subsiste.

Beschneide das Papier am rande ein wenig mit der scheren / oder höre am vnglaten ort auff zu schreiben.

Oberzni

Oberzni pápier nieco ná brzegu no- życzkami/ albo wiec przestań pisáć ná onym chropowátym mieyscu.

Tibi semper levissimæ offensiones satis magno impedimento sunt, ne pergas, sed quicquid est in manibus abijcias illicò.	Dich mag allezeit etwas leichtlich jrren / damit du nicht fortfahrest / sondern was dir fürkömpt / also bald auß den henden werffest.

Tobie záwße ledá co zawádzi / że álbo przestániesz / álbo wßytko z reki porzucisz.

Me. Redeamus iam ad Magistrum.	Laß vns nu wieder zum Magister gehen.

Wroćmy sie iuż zás do Magistrzá.

Mau. Videtur tibi tempus?	Düncket dichs zeit sein?

Izali iuß czás?

Me. Metuo ne præterierit iam tempus, nam solet maturè cænare.	Ich besorge die zeit sey all verbey / denn er pflegt zeitlich zu essen auff den Abend.

Boie sie / by iuż czás nieprzeminał / bo rad w czás wieczerza.

Mau. Eamus, ingredere tu prior.	So gehen wir / gehe du vor.

Podźmy. Idź ty naprzod.

Me. Vide ne quis ab illo exeat, qui deprehendat nos hic iocantes & lascivientes.
Sihe das nicht jemand von jhm herauß gehe/ der vns in vnserm schertzen vnd spalcken vberrasche.

Patrz żeby kto od niego nie wychodźił/ á zdybał nas źártuiące y pustuiące.

Mau. Pulsemus fores annulo, etsi patẽtes, nam hoc fuerit vrbanius.
Laß vns anklopffen mit dem ringe/ ob die thür schon offen ist denn dz ist höfflicher.

Zákołácmy we drzwi pierśćiorkiem/ (kołkiem/obręczą) choćiaż otworzone są/ ábowiem obyczáyniey ták.

Mag. Quis istic? rectâ introeas, quisquis es.
Wer ist da? geh strack hërein wer du bist.

Ktoż tám? niech sám wnidźie/ badź ktokolwek?

Mau. Nos sumus. Vbi es Præceptor?
Wir sind es. Præceptor, wo seit jhr?

Mychmy to Præceptor/ kedyśćie?

Mag. In conclavi.
In dem gemach.

W Komorze.

Mau. Omnia sint tibi fausta.
Gott geb euch glück.

Pomogá-

Pomaga Bog. (Boże day wam szczęście)

Mag. Feliciter veneritis. — Seid willkommen.

Witaycie.

Mau. Effinximus quinquies aut sexies tuum exemplar in eadem charta, & ferimus hoc opus nostrum tibi emendandum. — Wir haben fünff oder sechs mal ewer Vorschrifft abgeschrieben auff einem blat. Nun bringen wir es euch zu besehen.

Napisáliśmy wász przepis pięć albo sześć rázow ná iedney kárcie / a te nasze prace przynośiemy teraz / żebyście ia korrigowáli. (popráwili.)

Mag. Rectè facitis: Ostendite. — Ihr thut recht: Weiset her.

Dobrze czynićie: Vkażcie.

12. DIALOGUS. Emendatio scripturæ. — Das xij. gesprech Vnterweisung im Schreiben.

Dwanasta Rozmowá. Popráwienie pismá.

Magister. *Discipulus.*

Mag. Posthac relinquite maiorē intercapedinem versuum, vt sit, vbi ego possim corrigere vestra errata ad emendationem.

Forthin lasset mehr raum zwischen den Zeilen/ Damit ich das wo ihr geirret / verzeichnen kan.

Napotym zostawcie więtsze mieysce miedzy Wierszami / żebych tam wáße omyłki mogł náprawić.

Hæ literæ sunt admodum inæquales, quod est in scribendo fœdū.

Diese Buchstaben sind sehr vngleich / vnnd steht vbel im schreiben.

Te Litery bárzo sa nierowne/á to ßpetca pismo.

Animadvertite quantò n maius est e & o, quam orbis huius p. Nam literarum corpora oportet esse æqualia.

Merckt / wie viel diß N. grösser sey / denn das E vnd O / denn der rand dieses P. denn die Buchstaben müssen gleich sein.

Obaczćie iedno / iako to N dáleko iest wierſze niżli E / albo O / albo y obroczká tego to P. Potrzebá iest bowiem / żeby litery były rowne.

Quod has literas transformare tentaris in alias erasis particulis cuspide scalpelli, magis deturpasti scripturam.

Das du auß diesen Buchstaben andere hast machen wollen / vñ sie mit der Messerspitz zum theil außgekratzt / damit hastu die schrifft mehr verziert.

Iżeś te litery nożykiem wyskrobał / chcąc je w insze przeczynić / tymeś pismo bárzey oszpecił.

Satius fuisset lituram inducere.

Besser were es gewesen / du hettest einen strich dadurch gezogen.

Lepiey by było / żebyś ie był przekreslił.

Tum quod superest verbi in fine versus transferre in caput sequentis, modò integræ sint semper syllabæ, quas secari non patitur lex latinæ scriptionis.

Vñ die vbrigen wort vom ende der zeilen forn an die ander zeile gesetzet / nur das die syllaben allzeit gantz bleiben / die man nach art der Lateinischen Schrifft nicht zertheilen kan.

A ostátek słowá ná sámym końcu wirszo- wym lepiey było przenieść ná początek drugiego Wierszá / by iedno syllaby záwsze cáło zostały / Abowiem sposob pisánia nie dopuści ie rozłączyć.

Sed nec coniungatis omnes literas, nec omnes separetis.

Ihr solt aber nicht alle Buchstaben aneinander hengen/auch nicht alle besondern setzen.

Nie máćie też wszytkie litery spáiáć/ ani też káżdą osobno stáwić.

Sũt enim quæ vinciri inter se postulant, vt caudatæ cũ aliis, velut a, l, u. Item hastatæ, vt f, & t.

Denn etliche wollen an einander gebunden sein / als die mit den schwentzen / Nemlich a / l / u. Item die spitzigen f vnd t.

Abowiem niektore są ktore z drugiemi związáne bydź muszą / á zwłasczá one z ogonámi / iáko / a / l / u. Tákże y kończáte / f / y t.

Sũt quæ recusent, nempè orbiculatæ p, o, b.

Etliche sind die sich nicht binden lassen / Nemlich die runden p / o / b.

Niektore też z drugiemi złączone bydź nie mogą / iákowe są okrągłe one / p / o / b.

Quantum

Quantum poteritis, recto capite ſcribite, nam inflexo & incumbēti defluunt humores ad frontem & oculos, vnde morbi naſcuntur multi, & videndi imbecillitas.

So viel Jr kündt/ ſchreibet mit aufgerichtē heupt/ denn ſo mans henget/ ſetzen ſich die flüſſe in die ſtirn vnd augen/ daher ſich viel Kranckheiten verurſachen/ vnd ein blöde geſicht.

Piſzcie ile bydź może podniozwſzy glowe. Abowiem gdy ia kto zawieſza/ tedy fluſy albo wilgotnoſci aż do czola ſplyna/ a wſtapia w oczy/ ſkad rozmaite choroby proſta/ y ſlaby wzrok pochodzi.

Diſ. Cauebimus diligenter.

Wir wollen vns fleiſsig hüten.

Bedziemy ſie pilnie ſtrzedz.

Mag. Accipite aliud exemplar, quod exprimetis cras. Sed propera, nec te venturas differ in horas. Qui non eſt hodie, cras minus aptus erit.

Nemet ein ander Vorſchrifft die jhr morgen nachſchreibet. Eyle ſpare nichts auff den andern tag. Wer heut ſparet/ morgen nichts vermag.

Owoż macie przepis inszy / cobyście pisali na iutro. Ale spieszcie się / ani odednia do dnia odkładaycie. Abowiem dziś leniwy / nigdy szczęśliwy.

Archetypum tuum diligenter inspice crebrò. Scribe principio tardè, Characteres literarum pinge aptos & venustos.

Sihe deine Vorschrifft offtmal fleissig an. Schreib erstlich langsam / die Buchstaben mach artlich vnd zierlich.

Patrz często à pilnie ná Przepis / nie kwap się / ále pisz sobie po woli / litery vczyn przystoyne à chędogie.

Literas in syllabis & dictionibus, Syllabas & dictiones in versibus, versus in cōtextu scripturæ aptè coniunge, versus pinge rectos.

Die Buchstaben in den Syllaben vnd Worten / die syllaben vnnd wörter in den zeilen / die zeilen in dem text der schrifft / henge artig an einãder / schreib gerade zeilen.

Staray się / ábyś litery w syllábiech y w słowiech / Syllaby z słowámi w Wirszach / á Wirsze w kontexcie pieknie wespolek stáwiał / á Wirsze żebyś vczynił proste.

Summa,

Summa, omnia sint quam simillima archetypo, tibi ad imitandum proposito.

In summa / alles sol der Vorschrifft gleich sein / die dir nachzumalen fürgegeben ist.

Krotce mowiąc wszytko ma bydź podobne przepisowi / tobie ku wyrażeniu y náśládowániu dánemu.

13. DIALOGUS. Vestitus & deambulatio.

Dz 13. Gesprech Von Kleidung vnd spatzieren.

Trzynasta Rozmowá.

O Odzieniu y przechadzce.

Bellinus. *Iohannes.* *Puer.*

Bel. Expergiscerene aliquando? Heus surge inquam. Precor tibi felicem hunc diem.

Wiltu nicht schier einmal auffstehen? hörstu nicht? stehe auff. Gott gebe dir ein guten tag.

Izali mie ocucisz? Nuże wstań. Boże day ći dobry dzien.

Io. Et ego tibi faustam noctem, vt dormire possis.

Vnd dir eine gute nacht / das du schlaffen könnest.

A tobie

A tobie dobra noc / żebyś tym lepiey mogł spáć.

Be. Quam horam censes nunc esse? Vmb welche stunde meinstu das es sey.

O ktoreyli godźinie może być?

Io. Medium noctis, aut plus paululum, ideoq; ob dormi rursus obsecro, aut certè tace. Vmb Mitternacht / oder ein wenig drüber / darumb lieber schlaff wider ein / vnd schweig doch still.

Jest o pułnocy álbo troche dáley / á ták álbo záś vśni / álbo wiec milcz.

Be. Quam diu putas nos dormiuisse? Wie lange meinstu haben wir geschlaffen?

Długoliśmy spáli?

Io. Horas duas, vel ad summum tres. Zwo stunden / oder drey zum höchsten.

Ze dwie godźinie / álbo nadáley trzy.

Be. Imo ter ternas. Ja dreymal drey.

Boday nie tyle troie.

Io. I puer curriculo ad solarium, & contemplare quota sit hora, aut si ibi videre Lauff schnell Junger zum Sonnen Zeiger / vnd sihe vmb welche stunde es sey / oder so du es da nicht sehen kanst / so

non

non potes, inspicito in horologio machinali. | sihe am schlagenden Werck.

Chlopcze / idz biegiem á spátrz ná słonecznym Zegárze / ktorali teraz godziná / á ieśli tám widzieć nie możesz / tedy pátrz ná drugim.

Pu. Vtrumque intuitus sum, In solario parum abest à secunda linea. In horologio digitus indicat horam paulò plus quintam. | Ich habe beydes angesehen / Am Sonnē Zeiger ists ein wenig von dem andern strich / Am andern Zeiger weiset die Hand ein wenig vber fünffen.

Pátrzałem ná obudwu / ná słonecznym iuż minęło wtora kreskę / á ná drugim / vkázuie ręká trochę nád pięć.

Io. Quid narras? surgamus ergò. | Was sagstu? so wollen wir auffstehen.

Co powiádasz? wiec wstániemy.

Exuscita me Christe ex somno peccati ad vigiliam iustitiæ, transfer me ex nocte mortis ad lucem vitæ, Amen. | Wecke mich HERR Christe auß dem schlaff der sünden / zu wachen der gerechtigkeit. Bring mich auß der nacht des Todes zum liecht des Lebens / Amen.

Obudź mię Pánie Jezu Kryſte ze ſnu grzechow / abych czuł ſpráwiedliwo-ſci. Przenieś mię z nocy śmierći / ku świátłośći żywotá / Amen.

Feliciter procedat tibi hæc lux.	Gott gebe dir einen ſelig gen tag.

Day ći Boże dobry dźień.

Be. Et tibi hæc eadem, & aliæ quã plurimæ lætæ ac fauſtæ.	Vñ dir auch dieſen ſampt andern viel mehr frölichen vnd glückſeligẽ tagen.

A tobie nie tylko ten / ále y wiele inſzych niech ći będą weſołe y ſzczęśliwe.

Io. Adferto huc ſubuculam mundã, nam hanc iam totos ſex dies geſtaui.	Bring mir ein rein hembd her / deñ dieſes hab ich nu gantzer ſechs tagen getragen.

Poday mi białą Koſzulę / ábowiem w tey chodźiłem iuż cáłe ſześć dni.

Pu. Vtram ? vis hanc collari rugato, an alteram illam plano ?	Welches? wiltu das mit dem gefaltenen Koller / oder das ander mit dem ſchlechten?

A ktorą? chceſzże oney z márſzczonym Kołnierzem. (z krezámi) czyli drugiey z proſtym?

Io. Da

Io. Da illam plano. — Gib das mit dem schlechten.

Day mi one z prostem.

Bel. Hem arripe pulicem. — Sich dort springt ein floh/ greiff jhn.

Owo pchlá skacze / vchwyć i.

Io. Iube famulam resuere latera huius subuculæ. — Heis die Magd das hembde auff den seiten zunehen

Mow dziewce żeby Koszulę ná bokach zászyłá.

Et excute pulverem è femini cruralibus concussu. Hinc purga diligenter muscario illo setaceo. — Vnd steube die Hosen auß/ darnach fege sie fleissig ab mit dem Kleiderbesem.

Wytrząśni vbránie / potym ie wychędoż sczotką.

Vdones dato itidē mundos, hi sunt iam exsudati & fœtore olidi. — Lange mir auch reine Socken / die sind voller schweiß vnd stincken.

Szkárpetki też day białe / (chędogie / czyste) bo te iuż smierdzą od potu.

Pu. Vis interulam? — Wiltu das Futterhembd ?

A chceß Kábaciká? (wełnianki?)

Io. Non: sed thoracem dimidijs manicis. Da tunicam simplicem	Nein/ sondern das Wammes mit den halben Ermeln. Gib den einfachen rock her.

Niechce. Ale Káfftan z pułrekawámi. Podáy mi suknią niepodßytą.

Be. Quid isthuc rei est? quoniam ire cogitas, vt tam ornes te præter morẽ tuum, præsertim cum sit dies profestus.	Was sol das sein? wo gedenckstu hin zu gehen dz du dich also schmückest vber deine gewöhheit/ sonderlich am Wercktage.

Co to ma być/ że sie ták stroiß nád obyczay/ á zwłaßcza w dzień powßedny.

Io. Ego magis cõmoditatem specto vestitus, quã ornatum.	Ich sehe mehr auff die bequemigkeit der Kleider/ denn auff den schmuck.

Więcey ia ná to pátrzę/ iáko rázna iest ßátá/ niźli iáko stroyna.

Limbus hic est dissolutus & discerptus, cura resarciendum.	Der saum ist auffgetrennet vnd zerrissen/ laß jhn wieder zunehen.

Odprolá sie obłogá/ y rozdárłá sie/ day ia zásie náprawić.

Pu. Non poterit id fieri ante sesqui horam. | Das kan nicht geschehen in anderthalben stunden.

Nie może to być w pułtorey godzinie.

Io. Affige acicula, ne pendeat. | Hefft e jhn mit einer nadel an / das er nicht abhange.

Przytkniż ięglą / żeby tak nie wiśiáłá.

Dato periscelides. Calceos exterge situ & nitida. | Gib die hosenbender / Die schuch mach rein vnd blanck.

Day powiąſki / á Trzewiki mi wytrzy żeby były chędogie.

Accommoda mihi tuum pectinem eburneum. | Leihe mir deinen Helfenbeinen kamp.

Pożycz mi grzebień swoy słoniowy.

Be. Vbi est tuus ligneus? | Wo ist dein hültzener?

Kędy iest twoy drewniány?

Io. Fracti sunt sex radij ex densis, ex raris pene omnes. | Es sind sechs võ den dichten Zeenen darauß zerbrochen / die weiten schier alle.

Wyłamáły sie sześć z gęstych zębow / á z wielkich (rzadkich) máło nie wszystki.

Be. Ablue

Be. Ablue iam tandem manus & faciem.	Wasche nu ein mal die Hende vnd das Angesicht.

Vmyi wzdy rece y twarz.

Io. Sumus foras prodituri?	Wollen wir außgehen?

A chcemy wynidz? (wychodzić)

Be. Quidni?	Wie anders?

Ale iako?

Io. Adfer igitur lacernam.	So bring mir den regenmantel.

Wiec mi przynies Kopieniak.

Be. Prodeamus iam tandem, ne amittamus è manibus deambulandi tẽpus.	So gehẽ wir ein mal fort/ damit wir die spatzier zeit nicht verseumen.

Podzmy tedy/ zebysmy czásu do przechadzki nie zamieszkali.

Io. Duc nos Christe per vias tibi gratas, in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.	Führe vns Christe durch die wege/ so dir angeneme sind/ im namen des Vaters/ vnd des Sohnes/ vnnd des heiligen Geistes.

Ráczyß nas miły Pánie prowadzić drogami tobie miłemi y wdzięcznemi/ á to w Imie Oycá y Syná/ y Duchá swietego.

Rectè fecim9 quod tam benè manè surreximus.

Wir haben recht gethan/ das wir so frue sind auffgestanden.

Dobrzesmy czynili zem tak rano wstali.

O quam formosa aurora, verè rosea, & (vt poëtæ vocant) aurea. Quam gaudeo me surrexisse.

O wie ein schöne rosenfarbe/ vnd (wie sie die Poeten nennen) gülldene Morgeröte. wie frew ich mich das ich bin auffgestanden.

O iak piekna/ rożána Zorza/ á prawie złota/ (iako ia Poetowie názywaia.) Barzo mi to miło/ zem tak rano wstał.

Nullum est temp9 ad discendum æquè idoneum, nullum ad percipiendum, continendum'q; quæ audias, quæq; legas, nec aliud ad meditandum & excogitandum, quocunq; applicas animum.

Keine zeit ist beqwemer zu lernen/ zu fassen/ vnd zu behalten/ was man höret vnnd was man lieset/ auch keine besser etwas zu bedencken vnnd zu besinnen was man nur fürnimpt.

Zadnego czásu niemaß tak slußnego ku vczeniu sie/ ku poięciu albo pamie-

kámu to / co kto słyszy albo czyta: Lepszego też niemász ku vważániu y rozmyslániu / cokolwiek Człowiek przed się wziął.

Nõ immeritò quidam dixit: Aurora gratissima Musis.

Es hat einer nicht vnbillich gesagt: Die Morgenröte sey dem studiren angeneme.

Nie bez prycżyny powiedział niektory / że Zorzá Muzom (Náukom) iest náprzyiemnieysza.

Be. Ego iam extimulor appetentia, redeamus ad ientaculum.

Ich kriege jetzund ein appetit / laß vns zu hause gehen zum Frůstück

Już mi się przyrzuca appetit / podźmy (wroćmy się) do domu ná śniadánie.

14 DIALOGUS. Schola.

Das 14 Gesprech Von der Schulen.

Czternasta Rozmowa. O Szkole.

Tyro. *Spudæus.*

Ty. Estne hæc schola huius ciuitatis?

Ist diß die Schule dieser Stadt?

Atá

A tu Szkolá tego Miástá.

Sp. Est. | Ja diese ists.

Táć iest.

Ty. Quanti in ea docetur? | Wie thewer lehret man darinn?

Po czemu w niey vczą? (bierzą ná Suche dni?)

Sp. Id non convenit inquirere, nā ecquod pretium potest esse par? | Diß gebüret sich nicht zu fragen / denn womit kan mans bezalen?

Nie godzi się o tym pytáć / Abowiem czym kto może tego nagrodzić.

Nunquamne Aristotelicum illud fando audivisti? Diis, parentibus, & magistris, parem gratiā non posse rependi. | Hastu nicht gehöret was Aristoteles gesaget? Den Göttern/den Eltern/den Lehrmeistern könne man nicht wiedergelten.

Izalis nigdy nie słyßał / co Aristoteles mowił? że Bogom/Rodzicom/y Náuczycielom/słußna nagrodá stáć się nie może.

Deus creavit totū hominem, parēs genuit corpus, | Gott hat den gantzen Menschen geschaffen/ die Eltern haben den Leib

Magister format animum. — gezeuget / der Magister formiret das Gemüte.

Pan Bog stworzyl Czlowieká cálego / Rodzice splodzili ciálo / á Náuczyćiel vmyśl nápráwuie.

Ty. Quid docent? — Was lehren sie?

A czego támvczą?

Sp. Alij prima Elementa Grammaticæ, Alij Rhetoricen, Dialecticen, & reliquas disciplinas enarrant, quæ liberales seu ingenuæ dicuntur. — Etliche lernen Grammaticam, etliche Rhetoricam, Dialecticam, vnd andere freye künste / wie man sie nennet.

Jeden vczy Grámmátyki / drugi Rhetoryki / Diálektyki y inszych Náuk / ktore pospolićie vczćiwemi názywáią.

Ty. Cur eo nomine? — Warumb nennet man sie also?

Czemu ie ták názywáią?

Quia illis decet vnum quemque ingenuum imbui. — Das ein jeder Freyer vnd Ersamer dieselbige lernen sol.

Dla tego / że kázdy Vczćiwy ma sie w w nich obieráć.

Contra,

Contra, quæ ſunt illiberales, circũforaneæ, ſordidæ, quæ vel laboribus corporum, vel manibus exercentur, ſervis potius cõgruunt, & hominibus, qui ingenio parũ valent.

Dagegen die Vnerbarn/ Landfahrende/garſtige (Künſte) die durch leibes oder hende arbeit geübet werden/ gebüren den Knechtẽ vnd groben Leuten.

Zás nievczciwe/ poſpolite y plugawe (Náuki) ktore cieleſna albo reczna robota wykonywane bywáia/ wiecey ná niewolniki/ albo ná inße grube y niedowcipne ludzie naleza.

Ty. Quoties in die docentur pueri?

Wie offt lehret man die Knaben des tages?

A czeſto dzieci vcza przez dzień?

Sp. Aliquot horis, vna penè ante lucana, duabus matutinis, & duab9 promeridianis.

Etliche ſtunden/ eine faſt vor tage/ zwey frü ſtunden/ vnd zwey nach Mittage.

Vcza ie kilka godzin/ iedney málo nie ießcze przed switániem/ drugich dwu porannych/ á zás po obiednych/ (odwieczornych.)

Ty. Tam diu? — So lange?
Także długo?

Sp. Ita fert mos, & vetus scholæ institutum. — Also ist der brauch vnnd ordnung dieser Schul.
Tak to iest obyczay / y dawne postánowienie tey szkoły. (w'tey szkole.)

Quin & discipuli duabꝰ horis, quæ à Magistris acceperūt, retractant, & quasi mansum cibum ruminant. — Die Schüler haben auch zwo stunden / darinnen sie / was sie von dẽ Magistern gelernet / widerholẽ / vnd gleichsam gegessene speise widkewen.
Vczniowie (żacy / żaczkowie) też máią dwie godzinie / w ktorych ono co od preceptorow słyszeli / powtarzáią / á iákoby ziedzione pokarm znowu przeżuwáią.

Ty. Quæso introduc me illuc. — Lieber führe mich hinein.
Moy miły / w prowadz mie tám.

Sp. Ingredere, sed tacite & reverenter, aperi caput, & specta attentus singula. — Gehe hinein / aber still vnd ehrerbietig / entblösse das heupt / vnnd sich alles fleissig an.
Wchodźże / ále ćicho z poczćiwośćią / á czapkę ziawszy / przypátruy śię wszytkiemu z pilnośćią.

Au. Tace jam & auscultа. Loquere nunc, si vis. — Nu/schweige nu/vnd höre zu/Rede nu/so viel du wiit.

Przebog milcz teraz / á przysłuchay sie. Już teraz mow poki chcesz.

15. DIALOGUS. *Cubiculum & lucubratio.* — Dz xv Gesprech Von der kamer/ vñ nächtlichen studieren.

Piętnasta Rozmowá.

O Komorze / y czytániu przy świecy. (swietle.

Plinius. Epictetus. Celsus.

Pli. Hora est à meridie quinta. heus puer claude fenestras, & infer huc lumina ad lucubrandum. — Es ist die Fünffte Stunde nach mitag / hör junger/mache die Fenster zu / bring Liecht herein zu studiren.

Już piątá iest godziná z poludnia / słysz chłopcze / záwrzy okná / á przynieś sám swiece do czytánia.

Ep. Quæ lumina? — Was für Liecht?

Co zá swiece?

Pl. Candelas sebaceas, aut cæreas. — Talchlicht oder Wachslicht?

Loiowe albo Woskowe.

Aut sterne hic lichnum, infunde oleum in lucernam hanc, & profer acu mixum & exfunga.

Oder schüre allhie eine Ampel / zeuch dē tacht herfür mit der nadel / vnd lesch jhn auß.

Albo sám lámpe zápal / nalawszy Oleiu wyćiągni knot iglicą / á zágaś go.

Ep. En fungus hæret acui, quod signum esse dicunt pluviæ.

Sihe der tacht henget an der nadel / das bedeut regen / wie man sagt.

Owo knot wiśi ná iglice / powiedáią że to znáczy deszcz.

Pli. Adfer etiam furcinulam, & emunge candelam

Bring auch ein liechtschere / vnd putze das licht.

Przynieś też nożyczki / (szczypawki) á vcieray świece.

Ne projcias fungum in pavimentum, ne fumiget, sed opprime intra furcinulam, quando est conjecta.

Wirff die schnuppe nicht auff die Erde / das es nicht rauche / sondern lesche es zwischen der zugedeckten lichtschere auß.

Nos od świece nie zárzuć ná ziemie / by się nie kurzył / ále go zadus przyćisnąwszy nożyczki.

Profer mihi pallam lucubratoriam, prælongam illam pellitam.

Bring mir den schleiffrock her / den langen / mit peltz gefuttert.

Poday sám szube one długą / podszytą.

Cel. Ego te tuis libris commendabo, Minervam tibi opto propitiam.

Ich wil dich deinen Büchern befehlen. Die Göttin der Weißheit stehe dir bey.

Ja ćie Kśięgom twoim poruczam Bogini Minerwá niech bedźie stobą.

Pli. Christum Iesum malim Dei sapientiam.

Ich wil lieber Jesum Christum die Weißheit Gottes.

Wolałbym Páná Jezu Krystá / ktory iest mądrośćią Bożą.

Cel. Fortasse Christus Minervæ fabula adumbratur, quæ ex Iovis cerebro sit nata.

Vieleicht ist Christus durch das getiecht von der Minerva vns für gebildet / die auß des Jovis heupt sol geboren sein.

Podobnoć oną powieśćią (bayką) w ktorey powiádano / żeby się Minerwá

 z mozgu

z mozgu Jowiszowego narodzić miała/ Pan Krystus był wyrażony. (naznaczony / przefigurowany.)

Pli. Da mihi illos calamos & thecã pulverariam.
Gib mir jene Federn / vnd die Strewbüchse.

Poday mi one pioró z prochownicą.

Profer mihi nunc ex armario Ciceronem & Plinium.
Bring mir nu auß dem Bücherschaff den Ciceronem vñ Plinium.

Wydaway mi z Księgárni Cicerona y Pliniuszá.

Epi. Hic nondum relatus est à librario glutinatore, cui dedimus nudius, vt puto, quintus.
Der Buchbinder hat den noch nicht widerbracht/ dem wir jhn für fünff tagen / ist mir recht/gegeben haben.

Jeszcze go Introligator nie odniosł / á iest temu iużpięć dni / iesli dobrze bacżę / iakom go zániosł.

Quam placet tibi hæc penna?
Wie gefelt dir die Feder?

Jákoć się podoba to pioro?

Pli. Non sum in eo valdè solicitus, quæcunq; in ma-
Jch bekümmer mich vmb die Federn nicht gros/ welche mir in die Hand

nus ve-

nus venit, ea utor tanquam bona. | kompt/ die gebrauch ich für gut.

Ja się o pióra nie bárzo frásuię / ále ktore mi się náwinie / tegoć vżywa za dobre.

Reclude mihi hunc librum, aperi, & evolve tria folia. Conquiescite jam. | Schleuß mir das Buch auff / thue es auff vnd kere drey bletter vmb. Seid nu still.

Otworz mi te Księgi/á przewroć (wártuy) trzy kárty. (listy.) Już teraz milczcie.

Defessus jam sum studendo, meditando, scribendo. Sterne mihi lectum. | Ich bin müde von studieren / gedencken vnnd schreiben. Mach mir das bette.

Sprácowałem się czytaniem / myśleniem / pisániem. Vściel mi łoże.

Nunc colloca mihi horologium excitatorium & obicem infigito in horam quartam matutinam, neque volo dormire diutius. | Nun setze mir den Zeiger mit dem Wecker hieher / vnd den Weiser stelle auff vieren des Morgens / denn ich wil nicht lenger schlaffen.

Postaw mich tuta Excitarzyk / á gozdzik wetkni w czwarta godzine poranna / bo niechcę spáć dłuzey.

Excalcia me. Zeuch mir die schuch auß.

Wyzuy mi trzewiki. (wyzuy mie z trzewikow.)

Nescio quid hic olet, suffias paululum thuris aut Iuniperi. Ich weis nicht was hier stincket / mach ein rauch von Weyrauch / oder Kattich.

Nie wiem co tu śmierdźi / zakurz (zákadz) troche kádzidłem albo iálowcem.

Ingredere iam & tu in lectum, & dicta precatione tace, & dormiſce. Gehe du nu auch zu Bette / Vnd wenn du gebetet hast / so schweig still vnd schlaff.

Vkłádz sie teraz y ty / á zmowiwszy Modlitwe spi z pokoiem.

16. DIALOGus. Præcepta educationis. Dz 16. Gesprech Von Kinderzucht.

O wychowániu dźiatek / álbo o kárności dźiecinney.

Szóstanaśta Rozmowá.

Budæ.

Budæus.	*Gorgopas.*
Bu. Quæſo aliquot mihi refer educationis præceptiones, quas optimas eſſe & potiſsimas cenſes	Lieber ſage mir etliche Sprůche von der kinderzucht / die du für die beſten vnd fürnemſten helſt.

Moy miły powiedz mi niektore nauki o karnośći albo wychowániu dźiatek / ktore ty maß zá nalepßе.

Gor. Equidem recenſebo lubens, quæ nuper à Magiſtro accepi, tum vt tibi gratificer & proſim, tum ad meam recordationem.	Ich wils gerne thun / wie ich nechſt vom Magiſter gelernet / damit ich dir zu willen vnnd nůtzlich ſey / vnd mich auch derſelben erinnere.

Powiemći z chećią rad / com ſie nie dawno od Preceptorá nauczył / nie tylko żebych tobie k woli vczynił / ale żebych to ſam ſobie ná pamieć przywiodł.

I. Primum omnium non magnificè de teipſo ſentias, ſed moderatè, ſeu verius demiſsè.	1. Zum aller erſten halt nicht hoch von dir ſelbſt / ſondern meſsig oder viel mehr demůtig.

Naprzod.

Naprzod. Niechciey o sobie wiele rozumieć/ale sie sam vniżay iak nawiecey.

II. Nava operam, ut animum excolas atque exornes cognitione rerum scientia, & exercitamẽtis virtutũ.

2. Befleissige dich/das du dein Gemüt besserst vnd zierest mit Weißheit/ Lehr vnd vbung in Tugenden.

Stáray sie/ ábyś vmysł swoy náprawił y przyozdobił madrośćią/náuką/y we wszytkich cnotách ćwiczeniem.

III. Rebus sacris intersis cum maxima attentione & reverentia.

3. In der Kirchen sey andechtig vnd ehrerbietig.

Chwále Bożą odpraw z wszeláką nabożnośćią y poczćiwośćią.

IIII. Crebrò te Christo commẽda precibus. In illo spem & fiduciam tuam colloca.

4. Befihle dich offt dem Herren Christo mit dem Gebet/ auff denselben setz alle deine hoffnung vnd vertrawen.

Polecay sie Pánu Krystusowi często w modlitwách swych/ á wszytkę nádzieię y vfánie swoie w nim pokładay.

Paren-

V. Parentibus obsequẽtem te præbe, illis inserui, ministra, & quacunque vales, cõmoda, prosis, & juva.

5. Sey den Eltern gehorsam untergib dich jhnen/ vnnd sey jhnen so viel du kanst/ frömlich/ nützlich vñ hülfflich.

Rodzicom swoim badz posłuszny. Onym sie podday/ á służ im/ á kedykolwiek możeß/ one porátuy/ á podpomoż.

VI. Magistrum cole, & dilige tanquam parentem, nõ corporis, sed quod amplius est mentis.

6. Ehre deinẽ Lehrmeister/ vnnd liebe jhn als einen Vater/ nicht des Leibes/ sondern das noch mehr ist/ des gemüts.

Czci náuczyciela swego/ á miłuy go iáko Oycá nie ciáłá/ ále co więcey/ vmysłu twego.

VII. Ministros Verbi DEI revereri, illorumque doctrinæ audientem te exhibe.

7. Die diener des Göttlichen Worts halt in ehren/ vnnd gehorche jhrer Lehre.

Sługom słowa Bożego poczciwość wyrzadzay/ á náuce ich badz posłußen.

VIII. Se.

VIII. Senibus assurge, caput nuda, attentè illos ausculta.

8. Für den Alten stehe auff / entblösse das heupt / höre jhnen fleissig zu.

Przed stáremi powstaway / czapkę przed nimi zeymuy / á słuchay ich pilno.

IX. Magistratus honora, illisque aliquid imperantibus dicto sis audiens, quibus cura nostri à DEO commissa est.

9. Ehre die Obrigkeit / vnd so sie etwas gebieten / so gehorche jhnen denn sie sorgen von GOTtes wegen für vns.

Czći przełożone / á kiedy co roskázuią / bądź im posłußny / boć im od BOGA poruczono / áby pieczą y stáranie o nas mieli.

X. Viros magni ingenij, magnæ eruditionis, probos, suspice, admirare, cole, benè illis precare, & amicitiam illorum ac familiaritatem expete, vt similis illorum evadas.

10. Hochverstendige Menner / Hochgelerte / fromme Leute / halt für augen / halt sie wert / ehre sie / wünsch jhnen alles gutes / beger jhrer freundschafft / halt dich zu jhnen / vn̄ sihe das du jnen gleich werdest.

Ludzie

Ludzie madre / vczone / y dobre miey przed oczyma / czćiie / á wielce ie sobie poważay / życz im wßytkiego dobrego / stáray sie o ich przyiaźń y obcowánie z nimi / á tak czyń / żebyś sie stał im podobnym.

XI. In nudando capite non sis lentus, non inflectẽdo genu, non vnoquoque honorifice appellando, non in omni comi sermone & moderato.

11. Seume dich nicht das heubt zu entblösen / die knie zu beugen / jederman in ehren anzusprechen / mit jederman freundlich vnnd sittiglich zu reden.

Nie leń sie czapki ziąć / álbo sie vkłonić / z káżdym mowić vczćiwie / skromnie á obyczáynie.

XII. Non multum loquere apud maiores natu aut superiores, sed tacitus illos ausculta.

12 Rede nicht viel bey denẽ die Elter oder höher sind / dann du bist / sondern höre jhnen stillschweigend zu.

Nie wiele mow v tych / ktorzy stárßymi sa / albo wyżßego stanu / niżeli ty / ale ále przysłuchay sie im z milczeniem.

Vt ab eis haurias prudentiam, cognitionem rerum variarum rectam atque expeditam loquendi ratione͂

Damit du von jhnen lernest Weißheit / vieler ding erfahrung / die art recht vnnd wol zu reden.

Abyś sie od nich vczył madrości / znáiomości wiela rzeczy (biegłości) á iáko kto dobrze á beʃpiecznie ma mowić.

Nam brevissima est ad scientiam via, audiendi diligentia.

Denn diß ist der nechste weg gelert zu werden / wenn man fleissig zuhöret.

Abowiem naʃnádniejßa ku náukom drogá ieʃt pilność w ʃłuchániu.

XIII. Ad pronunciandum ac definiendum ne sis procliuis, sed potius cunctabu͂dus & timidus.

13. Zu reden vnd zu vrtheile͂ sey nicht schnell / sondern bedachtsam vnd forchtsam

Do mowienia y ʃądzenia nie bądz kwápliwym / owßem ráczey leniwym bądź y boiáźliwym.

XIIII. Nullum est decentius aut gratiosius adolescēti ornamentu͂, quam verecundia, nihil impuden-

14. Es ist kein grössere noch holdseligere zierde eines jungen Gesellen / denn schamhafftigkeit / vnnd nichts greulicher

impudentia tetrius, aut invisius. — noch gehessiger denn vnverschamtheit.

Niemaß zacnieyßey ani wdzięczniejßey ozdoby młodemu człowiekowi / iako wstydliwość / (sromiezliwość /) iako zasie nic nie iest / coby go więcey oßpeciło y ohydziło / iako niewstydliwość.

XV. Studijs honestis & pijs semper intende. — 14. Vbe dich allzeit in ehrlichen vnd gottseligen dingen.

Cwicz sie vstawicznie w vczciwych á w pobożnych rzeczach.

Ociosus homo saxum, malè occupatus belua. Benè verò occupatus homo. — Ein můssiger Mensch ist wie ein stein / Wer böses thut ist ein beest wer aber guts thut der ist ein Mensch.

Człowiek prożnuiacy podobny iest Kamieniu / á ktory sie złymi rzeczami zabáwi / iest bestija / Ten dopiero Człowiekiem iest / ktory sie w dobrym obiera.

Homines nihil agendo malè agere discunt. — Wenn die Leute nichts zu thun haben / lernen sie böses thun.

Ludzie / gdy nie máia co czynić / (czym sie zabáwić / (złemu sie przyuczą.

XVI. Cibum & potum metire na- — Iß vnnd trinck nach dem dich hungert vnd dür-

turali desiderio famis aut sitis, non gulositate aut pecunia, libidine infarciendi corporis.

stet / nicht nach deiner lust / vnd vermögen / den Leib zu mesten.

Pokármu y napoiu vżyway wedle potrzeby przyrodzenia / á nie wedle chciwości albo dostatku / żebyś ciało swe tuczył.

XVII. Os & cunctum corpus sit venustè compositum. Oculos decet esse sedatos & quietos, non elatos nec deiectos, non mobiles, sed nec rigentes.

17. Der Mund vnd der gantze Leib / sol zierlich gestalt sein / vnnd die Augen sol man ruhig vnd still halten / nicht erheben / noch niderschlahen / nicht vmbher werffen / auch nicht starren lassen.

Postáwá vst / y wszytkiego ciáłá ma bydź nadobnie vkształtowána. Oczy maia bydź ciche á spokoyne / nie wysokie / nie ná doł patrzace / nie w kazdy kat pogladaiace / nie z dretwiáłe.

XVIII. Facies ipsa non sit in torui-

18. Das Angesicht sol nicht murrisch noch

tatem, nec ferociam composita, sed ad hilaritatem atque affabilitatem.

trotzig gestalt sein / sondern frölich vnnd freundlich.

Twarz nie ma być sroga ani surowa / ale wesoła y ku ludzkości skłoniona.

XIX. Sordes & obscænitates abesse decet à vestitu, victu, convictu, sermone.

19. In kleidungen / in essen / in geselschafft / im reden / sol man nicht garstig noch vnfletig sein.

W odzieniu / w iedzeniu / w piciu / w obcowániu / w rozmowie / żadna nie ma być sprośność áni plugástwo.

XX. Sermo non sit arrogans, nec pavidus, nec abiectus, nec effæminatus, sed simplex & minimè captiosus, non detortus ad pravas interpretationes.

20 Die rede sol nit vermessen sein / nicht forchtsam / nicht kleinlaut / nicht Weibisch / sondern einfeltig / vnnd ohn allen betrug / die nichts vbel deute oder außlege.

Mowá nie ma być pyszna / nie boiázliwa / nie cicha / nie z niewieściała: ale prosta / szczyra / y nie wykretna.

XXI. Manus, cum verba facis, non iactandæ, non caput quatiendum, non crispandum latus, non vultus corrugandus, & distorquendus, non pedes agitandi.

21. Mit den Henden sol man wenn man redet/ nicht fechtẽ/ nicht das Haupt schütteln/ nicht die Seitẽ krümmen/ nicht das Antlitz runtzeln vnd verstellen/ nicht die Füsse bewegen.

Nie godzi sie tez / gdy kto mowi / rekámi pochutniwác (kuglowác) albo glowa potrzasac / albo bokizgiac / ani tesz twarz zmarszczac / gebe zakrywác / albo nogami tam y sam stapác.

XXII. Mendacio nihil est tetrius, veritate nihil pulchrius, mendacium facit Diabolos, veritas semideos. A Deo nata veritas, à Diabolo mendacium

22. Nichts ist heßlicher denn die lügen/ nichts schöners denn die Warheit/ lügen macht Teuffel/ Warheit macht Gottes kinder/ die Warheit ist von Gott/ die Lügen vom Teuffel.

Niemasz nic szkárádnieyszego nád klamstwo: nic cudnieyszego nád prawde. Klamstwo czyni syny Dyablowe / prawde

wdá Boże. Prawdá od Bogá poszłá/ kłamstwo od Dyabłá.

XXIII. Sodalibus te probis ac bonarum rerum studiosis adiunge, quod non exiguum est ad eruditionem & probitatem momentum.

23. Halt dich zu frommer Gesellschafft / die zu ehrlichen dingen lust hat / solches hilfft nit wenig gelert vnnd from̃ zu werden.

Obcuy / (przyimi towárzystwo) z dobrymi / ktorzy sie w cnocie kocháia / co nie málo pomoże ku nabywániu náuki y dobroći.

Nam talis ferè quisque evadit, quales sunt ij, quibuscum conversatur.

Denn ein jeder schlacht ins gemein nach denen / mit welchen er vmbgehet.

Abowiem tákim sie káżdy pospolićie stawa z iákimi obcuie.

FINIS.

